МИРЧА ЕЛИАДЕ

В ДВОРА НА ДИОНИС

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Мирча Елиаде — големият американски историк и писател от румънски произход — е сред най-търсените автори у нас. След антропологичния бестселър „Митът за вечното завръщане“ ИК „Христо Ботев“ представя и художествена проза на твореца. Като тръгва от идеята на Кант, че пространството и времето не съществуват обективно, Елиаде препраща героите си в разчупеното време, където събитията не подлежат на приетата житейска логика. Сюжетът на „В двора на Дионис“ е фантастичен, внушенията — философски проникновени. В този смисъл той е продължение с други средства на идеите от „Митът за вечното завръщане“.

- Мирча Елиаде
  - Огнян Стамболиев
  - Възвишеното и земното
  - Старецът и полковника1
    -
    - I
    - II
    - III
    - IV
    - V
    - VI
    - VII
    - VIII
    - IX
    - X
    - XI
  - В двора на Дионис
  - Дванадесет хиляди глави добитък
  - Между Изтока и Запада…
- info
  -
- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7

- ○ 8
- ○ 9
- ○ 10
- ○ 11
- ○ 12
- ○ 13
- ○ 14
- ○ 15
- ○ 16
- ○ 17
- ○ 18
- ○ 19
- ○ 20
- ○ 21
- ○ 22
- ○ 23
- ○ 24
- ○ 25
- ○ 26
- ○ 27
- ○ 28
- ○ 29
- ○ 30
- ○ 31
- ○ 32
- ○ 33
- ○ 34
- ○ 35
- ○ 36
- ○ 37
- ○ 38
- ○ 39

Мирча Елиаде
В двора на Дионис
Фантастични новели

Огнян Стамболиев
За автора — възвишено и земно

В центъра на вниманието на румънско-американския писател и историк Мирча Елиаде (1907–1986) е Човекът. На него той посвети своите 40 художествени и научни книги и около 400 монографии една цяла библиотека. Трудовете по история на религиите впечатляват не само с обема на събрания материал (той наистина е огромен), но и с мащабите на тълкуването им. С успешния опит да определи координатите на времето и пространството в него. И всичко тука е освободено от предразсъдъците на европоцентризма. Мирча Елиаде прави голяма услуга и на западната култура, като доказва по неоспорим начин общността ѝ с останалите световни култури: азиатска, африканска, с културата на далечна Океания. Като изхожда от идеята за сътрудничеството между културите, Мирча Елиаде провъзгласява близката победа на хуманизма в целия свят. Една от основите на този хуманизъм според него е историята на религиозните вярвания. Елиаде ги изучава системно и задълбочено в продължение на половин век, създава нещо като духовна археология, с помощта на която се опитва да реставрира и обясни различните форми на обществено съзнание от древността, породили една или друга вяра, както и техните ритуали и обредни системи, църковни организации. Мирча Елиаде не отделя историята на религиите от историята на материалния живот. Но в центъра на изследванията му е откритата от него „техника на задълбочено изучаване на човешката психика, на нашата душа, криеща толкова неизвестности“. Именно в тази връхна точка ученият и писателят Мирча Елиаде се сливат в една личност, поразително единна и цялостна в своите проявления. И докато неговите трудове „Йога“, „Аспекти на мита“, „История на вярванията и религиозните идеи“, „Трактат по история на религиите“, „От Замолксис до Чингис хан“, „Митът за вечното завръщане“ (това е само малка част от тях!) са написани на френски и английски, то прозата е почти изцяло на родния му език „Пиша на румънски, на езика, на който сънувам и мечтая!“ — споделя през 1982 година Елиаде в интервю по повод широко отбелязаната в Румъния, САЩ и Западна Европа 75-годишнина от рождението му.

В търсената си в областта на прозата Елиаде има именит предшественик. Последният голям представител на европейската романтична поезия — румънецът Михай Еминеску е и

забележителен белетрист-фантаст от типа на Теофил Готие и Новалис. Но ако неговата лирика е отдавна изследвана, то епосът му е още недостатъчно познат извън пределите на родината му. Двете му най-завършени новели „Метаморфозите на Фараон Тла“ и „Бедният Дионис“ са характерни за двата вида проза, между които се колебае перото му. И ако първата, въпреки фантастичния сюжет, е определено философска, в центъра на втората е идеята за търсене на абсолютното и непреодолимият стремеж на поета към необятните земни пространства. Монахът-преписвач на книги е типичен самотник, метафизик, очарован от космологията, копнеещ по други форми на живот. Като тръгва от идеята на Кант, че пространството и времето не съществуват обективно, а са плод на чиста интуиция, с помощта на древен астрологически трактат героят успява да се пренесе от XIX в XV век и да приеме образа на калугера Дан. Дан е своеобразен румънски Фауст, попаднал под влияние на демоничния Рубен, който запалва у него копнежа за бягство на друга планета, в друго пространство.

От тази идея за пространството и времето тръгна и Мирча Елиаде, у когото мнозина изследователи днес виждат продължителя на традицията на Еминеску в прозата. В своите романи, новели и разкази той изхожда от концепцията, че „възвишеното“ съвсем не е изчезнало от света, че съществува и днес, в нашето грубо време, макар и смесено със „земното“. Ситуирани в неповторимото пространство на довоенния Букурещ, с нажежените от слънцето улици, старинни чокойски каменни къщи, градините-оазиси и кварталните кръчми (местата, където се раждат митовете и символите в прозата на Елиаде), неговите герои са обикновени незабележими, хора с банално съществуване. Но в определен момент (разбира се, без да разберат!) те правят неочакван и фатален „скок във времето“. И останали в същото „букурещко пространство“, но вече в друго време, те не подозират, че нещо се е случило, че светът се е променил. Така скромният учител по пиано Гаврилеску в най-хубавата и най-известната новела на автора „При циганките“ (1959) не може да допусне, че е напуснал дома си не за един следобед, а за цели дванадесет години; така търговецът на добитък от Питещ Янку Горе от разказа „Дванадесет хиляди глави добитък“, твърдо убеден, че всичко на този свят има непоклатима логика, не може да проумее непоследователността на нещата, абсурдността на света, в който живее. Необяснимата амнезия на тези герои и ефектът от нея дава възможност на Мирча Елиаде да създаде оригинален фантастичен свят — странен и езотеричен, в който поезията на старата букурещка улица се слива с поезията на древните митове, дошли сякаш от глъбините на света.

Възвишеното и земното

Убеден съм, че основният елемент е светият дух.

Колкото повече остарявам, толкова повече оставам с впечатлението, че пътуванията се извършват едновременно във времето и пространството. Един нов пейзаж, една непозната улица, едно събитие, без съмнение притежават своята свежест, своето очарование, но в същото време могат да събудят и безброй спомени и асоциации…

… Споменът за един поглед, разговор, за отдавна забравена мелодия…

Понякога ми се случва да се почувствам „чужд“ на самия себе си и тогава съм много щастлив.

Когато прекосявам географските пространства — познати или непознати — пътувам и във времето, и към миналото, и в собствената си история.

Една вечер по кейовете на Сена, между Шатле и Лувъра, преживях моменти от своето минало. Есента бе тъй дълга и топла, а споменът — неизказано хубав. Струваше ми се, че започвам нов живот, дори Париж ми изглеждаше обновен при тези разходки с Кристина…

Голямото събитие бе откритието, че т.нар. примитивни култури притежават вътрешна последователност и логика в своите метафизични структури.

Преди повече от петдесет години големи учени антрополози като Джеймс Фрейзър („Златната клонка“) считаха, че примитивните общества са неразвити и инфантилни. Според тях всичко било свързано изключително с магията и суеверията…

Очарованието на пътуването се дължи и на безкрайните превъплъщения. Когато вляза в една катедрала, не мога да знам предварително какво ще преживея — дали няма да си спомня нещо от миналото, да чуя стара мелодия или забравен разговор… Като паметниците, книгите за мен са концентрирано време… Спомням си онези утрини през 1925, когато открих „Мистериите“ на Рафаеле Петацони, потъвайки в историята на религиите, а бях само на осемнайсет… Историкът на религиите трябва да изследва връзката между човека и Светия дух, да изследва „хомо религиозус“, т.е. „завършения“, „тоталния“ човек.

За мен историята на религиите открива, разголва тоталния човек в смисъл, че ни позволява да открием духовните му измерения — и това още при най-древните народи. На първо

място — това е експериментално изследване върху човешкия вид не като биология или зоология, а като дух.

Западът и западната култура винаги са страдали от известен провинциализъм. Всъщност, всичко започва от историята на стария Изток, после с Елада, Рим, а накрая идва и Западът. Мисля, че откриването на архаичните общества, на т.нар. „примитиви“, е изиграло решаваща роля в духовното отваряне на нас, интелектуалците от Запада.

Опитът от подобно откритие има решаващи последствия. Изучаването на херменевтиката на религиозните феномени може да се сравни с метапсихоанализата.

В смисъл, че методът на херменевтиката, както и изследванията на значенията, които дадено религиозно явление е имало във времето, не са били познати.

Казвал съм, че човекът, европейският човек, съвсем не е само човекът на Хегел, Кант и Ницше. Никой не би проумял човешката съдба и мястото й в Универсума без помощта на религиозния опит. Мисля, че станах историк на религиите след като се запознах с Индия. Разбрах важността на символите не само в религията и културата на индийците, но и във всичките аспекти на живота им, особено по селата. Бях очарован от рядката, фантастична красота на фолклора им, на литературата и народните вярвания, бях запленен от дълбочината на тяхното невероятно митотворчество. И не само от големите, основните митове, но и от локалните — израз на една, наистина, блестяща древна култура, която предхожда арийската.

В религиозната лаборатория на Индия на аборигените и на Индия на индоевропейците аз се научих да интерпретирам и разбирам религиозните феномени от нехристиянски произход. И когато се завърнах в Румъния, след тригодишно пребиваване в Индия, осъзнах какво щастие е, че съм се родил в Карпатско-Дунавската зона, т.е. в Румъния, където е много по-лесно да се проумее традицията на европейската култура — все още жива при нас, а не в Западна Европа.

Открих, че у нас, около Карпатите, корените са доста по-дълбоки, отколкото предполагах. По-дълбоки, отколкото в Гърция или Рим. Тук определен брой елементи от палеоиндоевропейски произход са се съхранили по-добре, отколкото във всяка друга част на Европа, потвърждавайки още веднъж трайността на Свещеното, този почти основен елемент от човешката същност.

Мисля, че за човека този свещен елемент е същностен. Отварянето към Свещеното позволява на вярващия да опознае себе си и в същото време — света. Това двойно познание става за него много важно, превръща го в „тотален човек“. Този „тотален

човек“, който ни се открива след анализите и изследванията с помощта на херменевтиката, е не само „хомо сапиенс“ и „хомо фабер“, а и един човек, който танцува, обича, който е естет, но е и „хомо религиозус“.

Изводът е един:

Само чрез опита на религията човек може да разкрие духовната и творческата си същност.

Установи се, че този „тотален човек“, който откриваме както в Австралия, така и в класическата Средиземноморска зона, е „хомо религиозус“, което означава, че за него Свещеното е базата за неговото съществуване. То е и елемент от структурата на съзнанието, не само стадий от него, както твърдят някои. Лично аз разбрах, че да се живее като човешко същество е религиозен акт, че храната, трудът, сексуалността, играта — всичко има свещена стойност. **Да бъдеш човек, означава да бъдеш религиозен!** За религиозния човек Свещеното е абсолютна реалност, присъствие на извънприродните сили и модел за неговия живот — за всичко, което има смисъл за него: брак, работа, социални институции. Трудът е ритуал, защото имитира модел, открит от предците, от извънприродните сили.

Ритуалът крие у себе си една абсолютна сакралност, като повтаря творческата активност на боговете, извеждайки на преден план свещения характер на тяхното дело. Символите реализират постоянната солидарност между човека и Свещеното. Един символ винаги може да открие единението между зоните на реалното, които ни изглеждат привидно противоположни.

Символизмът е твърде важен проблем не само при изучаването на древните и източните култури (това го установих в Индия), но той е и важна, конструктивна част от човешката същност. Мисленето чрез символи не би могло да бъде заменено успешно от друг тип мислене. Само чрез посредничеството на символа (всеки човек, дори съвременният, макар да не си дава сметка за това!) той може да постигне желаното от него отваряне към Космоса и света, към собствения си мир.

Тълкуването на символа е като отваряне на прозорец към света.

Всяка къща, колиба, село, град, храм са създадени по модел с божествен, трансчовешки произход.

Организацията на едно пространство около един център е равна на създаването на един свят около една „аксис мунди“ (земна ос), която може да бъде връзка между небето, земята и отделните малки пространства.

Виждате, че всичко това предполага идеята, че светът е бил създаден. Космогоническият мит обяснява, или по-скоро разказва, как се е появила Земята и как се е родил човека. После свещената история на човека, как изгубил безсмъртието си, и защо се превърнал в смъртен…

Всяка ритуална система е средство, чрез което „хомо религиозус“ придава религиозен смисъл на своя живот. Трябва да се съобразяваме с факта, че от началото на света стотици хиляди години човекът, „хомо религиозус“, е живял в свят, който се е смятал за свещен, сакрален, защото е вярвал, че е създаден единствено от боговете. Животът му е бил ритуал: труд, лов, риболов, брак и онова, което сега наричаме творческа дейност.

Всички изкуства в началото са били религиозни.

Танцът е най-яркият пример. Всички знаят, че първите танци са имали определено ритуален характер. Същото може да се каже и за живописта и скулптурата. В началото и разказите са били само религиозни. Да си спомним разказите на шаманите. Постепенно и много бавно тези аристократични прояви се освобождават от религиозния си, ритуален модел. Появяват се и неритуални танци, светски рисунки, скулптури, разкази…

Малко по малко и особено след голямата еволюция, в която европейският монотеизъм изигра решителна роля, особено чрез Пророците, които десакрализираха Космоса — християнството започна да отделя Свещеното (Възвишеното) от Земното, да отстранява боговете. Да освобождава Универсума, Космоса и Природата от боговете. По тази причина на Запад науката лесно дебютира и бързо прогресира, защото Природата бе дескарализирана от юдаизма и християнството. Тъкмо християнството позволи природата да бъде анализирана, да бъде видяна за първи път като „мъртва“, „инертна“ материя…

И това „пропукване“, както знаем всички, след Исак Нютон. Но това не беше само негова грешка. Нютон беше велик алхимик и същевременно един от онези учени, които поставиха основите на съвременната наука. Той вярваше в обединението на християнството и гръцката философия на Платон. Сам откри една нова наука — механиката. След Нютон всичко се промени вследствие на бързия технологически прогрес. Последните етапи на тази десакрализация не само на Космоса, но и на нашия свят, а

също и на живота ни, не бяха компенсирани в религиозен план. Бяха предложени други теории, други идеологии, други надежди. Да, преди всичко идеологии! От този момент се промени същността на човека. Защото едно човешко същество без смисъл, без модел, без Създател може да доведе до онзи тип нихилизъм, за който писа Ницше, когато говореше за смъртта на Бога. И това възвести **кризата на съвременния човек**.

Съвременният човек, или този, който се отказва от религиозния опит, който се отказва от религиозния опит като възможност за познание, сам се лиши от богатството на митологическото и религиозното мислене.

И ето ни, стигнали до последната степен на десакрализацията: закриването на Свещеното или идентифицирането със Земното чрез посредничеството на „теорията за смъртта на Бога“…

„Теорията за смъртта на Бога“…

Сигурно тя подлежи на дискусия, но аз сега не бих искал да я коментирам. От гледна точка на историята на религиите мога да кажа, че монотеистичната религия (единствената възприета от западните хора) съвсем не е онази от епохата на класическия юдаизъм или от началото на християнството…

Да мислиш исторически или в маниера на Фройд или Карл Маркс, означава да отречеш същността, природата на човека. Защото тези две учения вещаят неговия край. Марксизмът или материалистическото тълкуване на историята е опит да се унищожи човечеството…

През един дълъг период от хиляди години човекът е бил ловец, създавал е своите митове, ритуали, религиозни навици. След това голямата революция, предизвикана от откриването на земеделието, довежда религиозното до първата криза. Същото става и сега вследствие на **големите технологически открития**.

Те нямат религиозна база или някакво духовно покритие и това доведе човечеството до дълбока криза!

Аз не осъждам никого, но мисля, че християнските теолози през последните две столетия не се издигнаха до висотата на призванието си. Не се опитаха да придадат на науките специфичен смисъл. Всеки технологичен акт, като научен, е преди всичко, ако не религиозен, то поне основан върху един

символизъм с християнски произход.

Днес все повече се говори за края на философията, за края на математиката и на другите науки. Аз очаквам настъпването на една нова епоха на съзидание и култура — уникална за новата човешка история от последните три столетия насам, особено в западния свят, където кризата е по-дълбока, отколкото в останалите части на планетата. Някои биха нарекли това оптимизъм, но според мен е по-скоро реализъм. Не допускам, че стерилността, отегчението, декадансът, вярата в края на света — всичко това, което бе на мода и тридесет-четиридесет години в Европа, има някакво бъдеще. Жаждата по нови духовни светове, откриването на непознатите източни религии няма да остане без последствия. Затова твърдя, че аз, Мирча Елиаде, съм оптимист…

Мирча Елиаде

Старецът и полковника[1]

I

Вече няколко минути старецът се разхождаше пред сградата, без да посмее да влезе. Беше многоетажно, строго и малко студено здание, каквито строяха в началото на века.

На тротоара кестените хвърляха някаква сянка, но цялата улица бе нажежена; слънцето грееше с пълна сила. Старецът извади кърпичка и я уви около врата си. Беше доста висок и много слаб, с издължена кокалеста фигура и сиви безизразни очи; небрежно увисналите мустаци бяха почти бели, дори пожълтели от тютюна. Носеше стара сламена шапка и избелели летни дрехи — твърде широки, сякаш не бяха негови.

Видя офицера отдалече, пресрещна го и свали шапка.

— Бихте ли ми казали колко е часът? — попита с пресилена учтивост той.

— Два — отвърна офицерът, без да погледне часовника си.

— Много ви благодаря — усмихна се старецът, като кимаше с глава.

После решително се запъти към вратата. Когато посегна към бравата, чу зад гърба си гласа на офицера.

— Трябва най-напред да натиснете бутона.

Уплашен се обърна.

— Аз живея тук — успокои го офицерът и докосна бутона. — Кого търсите? — попита след няколко мига той, без да го погледне.

— Господин майор Борза, от МАИ[2].

— Не зная дали е в къщи. По това време е на работа.

Говореше с равен глас и гледаше само пред себе си. Вратата се отвори и офицерът го пусна да влезе, като изобщо не го удостои с поглед. От полумрака на хола се появи портиер и го поздрави.

— Господинът търси другаря майор — обясни офицерът и се върна към асансьора.

— Не зная дали си е в къщи — отговори портиерът. Проверете в управлението.

— Имам среща с него — каза старецът. — Идвам от страна на рода му. По-точно казано, за него, за господин майора, аз съм от неговия род — добави той. — Да. Аз съм от най-хубавото време: от детството…

Портиерът го погледна недоверчиво и поклати глава.

— Добре, проверете — каза след малко той. — Живее на четвъртия етаж. Може и да е в къщи.

Старецът си сложи шапката и се насочи към стълбите.

— Почакайте за миг и ще можете да вземете асансьора — извика зад него портиерът.

Старият мъж се обърна и му се поклони няколко пъти с уважение.

— Много ви благодаря — отвърна той. — Но не понасям асансьорите. Предпочитам да изкача стълбите. Особено когато вляза за първи път в някоя къща, предпочитам да изкача стълбите — добави той с известна меланхолия в гласа.

Започна да се изкачва внимателно, без да бърза, придържайки се за парапета с дясната ръка, а с лявата стиснал шапката си. Когато стигна първия етаж, спря и се опря о стената, като си повя малко с шапката. Дочу детски гласове, после вратата рязко се отвори и от нея набързо излезе някаква жена на неопределена възраст с празна бирена бутилка в ръка. Тя се усмихваше, но когато го забеляза, се стъписа.

— Кого търсите? — попита жената.

— Почивах си за малко — обясни старецът, като няколко пъти й се поклони. — Изкачвам се до четвъртия етаж, до господин майор Борза от МАИ… Познавате ли го?

— Попитайте долу на входа — бързо му отговори жената и несъзнателно завъртя празната бутилка. — Там е портиерът. Можете да го попитате.

После се запъти към стълбите, но размисли и се върна. Позвъни няколко пъти кратко и нервно, детските гласове се обадиха отново: после вратата се отвори и някой, когото мъжът не успя да види, подаде глава навън, но жената го избута навътре и бързо се прибра в апартамента. Старецът се усмихна притеснен и като сложи шапката си, продължи нагоре. Точно на втория етаж го очакваше офицерът.

— Казахте, че търсите другаря майор — шепнешком го попита той. — Защо не взехте асансьора?

— Не понасям асансьорите — отвърна сramежливо старият мъж. — Особено през лятото, когато е горещо, главата ме заболява. Не ги понасям.

— Тогава какво търсехте на първия етаж? — отново прошепна офицерът. — Познавате ли някой от долния етаж?

— Не, никого не познавам. Поспрях само да отдъхна. И тъкмо тогава излезе една жена име попита…

— Какво ви попита? — прекъсна го офицерът, като се приближи до него.

— Всъщност нищо не ме попита. Попита ме само кого търся. И аз й отговорих…

— Разбрах — прекъсна го офицерът.

После, след като погледна към горния етаж, се приближи

съвсем до стареца.

— Познавате ли добре майора? — тихо попита той.

— Познавам го от мъничък — усмихна се старият мъж и посочи с ръка. — Може да се каже, че съм от неговия род, дори нещо повече…

— Аха — поклати глава офицерът, — значи добре го познавате. Затова сте научили адреса, защото той съвсем наскоро се премести тук. Впрочем и аз го познавам добре — добави той. — Работили сме заедно. Той е солиден мъж, на когото можеш да имаш доверие.

Чу се шумът на асансьора, офицерът се смути и после, без да добави нищо и без да се сбогува, отвори вратата на отсрещния апартамент и влезе. Старецът се облегна о стената и започна отново да си все е шапката. Асансьорът мина над него. За секунда зърна бледа фигура с големи сини очи, които го гледаха пронизващо. Почака няколко мига, после се реши и отново започна да се изкачва. Асансьорът спря на третия етаж и младежът, когото беше видял преди малко, го изчакваше отворил вратата.

— Влезте — предложи му той. — Аз слизам тук.

— Много ви благодаря — поклони се старият мъж. — Не го взех, защото не понасям асансьорите. Предпочитам да се качвам пеша. Бавно, като в планина — усмихна се и добави той.

— Ще ви бъде трудно, има още три етажа — каза младежът.

Лицето му беше необикновено бледо.

— За щастие — започна старият мъж, като си вееше с шапката — може да се каже, че вече стигнах.

— Идвате при другаря инженер? — учуди се другият, сочейки с ръка към отсрещната врата. — Не вярвам да го намерите в къщи. Обадихте ли се долу, на портиера? — попита той като сниши глас.

Старецът поклати няколко пъти глава и объркано се усмихна.

— Грешно се изразих… Трябваше да кажа, че почти стигнах. Отивам до четвъртия етаж.

Младежът запримига и бързо извади кърпичка. Започна нервно да си бърше ръцете.

— При другаря майор? Дано да е в къщи. Обикновено обядва в службата. Познавате ли го добре? — попита той и изпитателно го погледна. — Не съм ви срещал досега…

— Нали отскоро се е преместил тук — отвърна старецът. — Познавам го от мъничък…

Младият мъж се поколеба за миг, смачка кърпичката в ръката си, натисна бутона на асансьора и го изпрати надолу.

— Познавате ли семейството му? — попита шепнешком той,

след като няколко пъти погледна към горните етажи.

— Може да се каже, че съм от неговия род — започна старецът.

— Тогава сте от провинцията — прекъсна го младежът. — Познавам брат му от „Парафин“. Голям оригинал. Стар борец. Зная го много добре.

Сигурно искаше да каже още нещо; затова се приближи до стареца с малко тайнствена усмивка, но дочу стъпки по стълбите И бързо се обърна към вратата, като нервно затърси ключовете си.

— Беше ми приятно да се запозная с вас — поклони се старецът и потегли нагоре, подпирайки се на парапета.

Срещна някаква двойка и я поздрави. Жената беше с късо подстригана коса, в нещо като униформа със значка. Мъжът, доста по-млад от нея, пристъпваше смутено, стараейки се да не я поглежда. Но след като го отминаха, и двамата спряха и се обърнаха да видят какво ще направи. Старецът се спря пред вратата, извади кърпичка, избърса си лицето, а после изглади реверите на сакото си с опакото на дланта. Беше готов да позвъни, но веднага размисли и се върна към стълбите с необикновено бърза крачка. Спря на няколко стъпала пред двойката, която остана изненадана до стената, и им се поклони учтиво.

— Извинете, бихте ли ми казали колко е часът? — запита той и се обърна към жената.

— Два. Два и пет — отвърна тя.

— Благодаря. Извинявайте. Имам среща в два.

После изкачи бързо стъпалата и позвъни продължително. Отвори му млада жена, ярко и безвкусно гримирана.

— Целувам ви ръка, госпожице — поклони се старецът. — Надявам се, че не съм дошъл нито много рано, нито много късно. Казах си: два, два и пет е най-подходящият час.

— Обядва — усмихна му се жената, като показа няколко златни зъба. — Очаква ви в два и четвърт, два и половина…

— Тогава да почакам, да почакам — повтори старецът, готов да се отдръпне.

— Не, влезте, че тук е по-хладно. Богаташки апартамент — добави тя и отново се усмихна.

— Знам, знам — потвърди старецът. — Отскоро се е преместил.

— Предният, на „Каля Раховей“, беше доста далече от службата. И не беше за него, за един майор от МАИ, с толкова важна служба. Беше съвсем малък. Нямаше пиано. Нямаше дори радио.

— Знам, знам — повтори старецът и изведнъж се поотпусна. — А него го знам откакто беше ей-й такъв — и сниши ръката си към килима.

Жената се захили.

— Заповядайте в салона — покани го тя, повеждайки го из едно просторно, строго и елегантно мебелирано помещение. — Ще му кажа, че сте тук.

Старецът се разположи на канапето и усмихнат и доволен заглади коленете си с длани. Но след няколко мига жената се върна и му даде знак да седне.

— Каза да заповядате в кабинета, идвал веднага.

Заведе го до съседната стая и му посочи голям кожен фотьойл точно срещу библиотеката. Старецът благодари, приседна и пак започна да си глади коленете. От време на време поглеждаше към книгите и четеше заглавията им. После чу, че вратата се отваря и развълнуван се надигна. От прага го гледаше мургав, едър и дори малко пълен мъж със зачервени бузи, черна коса и дебели, сключени вежди над мънички очи със стоманеносив блясък, покрити от тежки, подути и петнисти клепачи. Беше по риза и тиранти, със запретнати ръкави. Влезе усмихнат, със салфетка на врата, но щом забеляза стареца, изведнъж се намръщи.

— Кой си ти? — попита с груб, прегракнал глас майорът. Как влезе тук?

— Не ме ли познаваш? — учуди се старецът, като се опита да се усмихне. — Аз те помня от мъничък — и протегна ръка ниско към килима.

— Как си влязъл? — повтори майорът; хванал единия край на салфетката, той започна да си бърше устата и челото. — Как те пусна портиерът?

— Казах си, че в два, два и четврт сигурно ще те намеря в къщи — започна старецът и продължи да се усмихва.

— Ама кой си ти? — викна майорът.

— Значи… не можеш да ме познаеш — унило поклати глави старецът. — Вярно, че минаха повече от тридесет години оттогава, но аз те помня добре. Като научих, че си се преместил тук, си казах: защо да не го посетя, да видя дали ще ме познае?

— Кой си ти, господине?! — избухна майорът и заплашително запристъпва към него.

— На улица „Мантуляса“[3] — започна, поклащайки глава, старецът — нямаше ли училище, да, на улица „Мантуляса“, с кестените в двора и с градината със зарзали и вишни?… Не може да не помниш. Нали е тук, само на две крачки от тебе — протегна ръка към прозореца той. — Сякаш сега те виждам: беше с

моряшко костюмче и се изпотяваше, ах, как силно се изпотяваше…

Майорът излезе веднага и тръшна вратата след себе си.

— Ането! — завика той, като прекоси бързо хола. — Ането!

Жената се показа след миг.

— Ти ли си пуснала този тип в кабинета ми? — повиши глас майорът. — Нали казах никого да не приемаш, да ги изпращаш в министерството? Нали ти казах, че очаквам един инспектор към два и четвърт, два и половина?

— Ами аз помислих, че е този, щом като портиерът го е пуснал. Май ми каза, че те познавал и че бил инспектор.

Майорът отново прекоси хола и влезе в кабинета.

— Значи ти си влязъл с измама? — стрелна го с очи той. — Казал си на жена ми, че си инспектор!

— Не съм го казал — защити се с достойнство старецът. — Макар да мога да кажа, че съм инспектор в пенсия, все пак съм бил такъв…

— Ама кой си ти, господине! — отново избухна майорът и като смъкна салфетката от врата си, започна нервно да я мачка.

— Още ли не си спомняш? Улица „Мантуляса“? Когато учеше в основното училище на улица „Мантуляса“, през междучасията често се катереше по вишните и дори веднъж си спука главата, като падна, а директорът те взе на ръце, занесе те в канцеларията и те превърза… На следващия ден беше празник, Десети май[4], и ти беше много горд с превързаната си глава. А директорът те попита: „Как е главата ти, Борза?“ Тогава ти му каза: „Страх ме е от стихотворенията, господин директор“, че никак не обичаше да ги учиш наизуст — добави старецът. — „Страх ме е, че няма да мога да ги запомням вече…“ Този директор бях аз. Учителят Фаръма[5], Захарие Фаръма, петнайсет години директор на училище „Мантуляса“ и след това училищен инспектор втора степен, докато излязох в пенсия… Още ли не си спомняш?!

Майорът го слушаше внимателно, като постоянно се мръщеше.

— Ти май се подиграваш нещо с мене — процеди през зъби той. — Ако не беше стар, щях веднага да те арестувам. Влязъл си в къщата ми, като си се представил за инспектор…

— Не съм казал такова нещо.

— Не ме прекъсвай, като говоря! — разгневи се майорът. — Влязъл си в моя дом с измама. Сигурно имаш някаква цел. Хайде веднага да ми кажеш, докато не съм се разсърдил, казвай: Защо си дошъл? С каква цел?

Старецът докосна с трепереща ръка лицето си и въздъхна.

— Моля да не ми се сърдите — започна с отпаднал глас

той. — Не исках да ви обидя. Може би е станало някакво недоразумение, много ви моля да ме извините. Но вие не сте ли господин майор Василе И. Борза от МАИ?

— Същият. Само че не господин, а другарят майор Борза И. Василе. И какво? Какво те интересува? Казвай!

— Тогава моля да ме извините, но вие учихте при мене. В училището на улица „Мантуляса“. Мога да ви кажа господине: между 1912 и 1915. Виждате, макар да са минали повече от трийсет години, аз още помня. От всеки клас запомних по няколко момчета, не винаги от отличниците — добави с усмивка той. — Това бяха момчета, в които виждах нещо по-особено… После, доколкото можех, ги наблюдавах в гимназията, след това в Университета… Наистина на вас ви изгубих следите, но нали дойде войната от 1916, а това обяснява много неща. Бях забравил, че тогава заминахте за провинцията…

Майорът го слушаше внимателно, като от време на време обръщаше глава към съседната стая.

— Послушай, господин директоре — подхвана той с малко по-примирен, но все пак достатъчно груб тон. — Аз не съм този, за когото ме вземаш. Не съм учил в гимназия, нито в Университета. Аз съм от народа, бях измъчен от живота и нямах нито време, нито пари да уча в такива… привилегировани училища…

— Говорих ви за началното училище на улица „Мантуляса“.

— Вече ти казах да не ме прекъсваш, като ти говоря! — ядоса се майорът и го стрелна с очи. — Тези истории с гимназии и университети ги знаем добре! Ама мина вече времето на привилегиите, на дипломите и на разните глупости! Вашия режим го погребахме — добави, обръщайки още веднъж поглед към съседната стая. — Режим на експлоататори! — извиси изведнъж глас той. — Сега дойде редът на трудовия народ! Разбери това, докато е време. Ясно ли е?

— Разбрах — поклати глава старецът. — Моля да ме извините. Станало е грешка, аз без да искам…

Майорът го изгледа, после се усмихна.

— Надявам се, че е така, иначе щеше да си изпатиш! Сега се благодари, че ми мина и се измитай!

Протегна късата си ръка и му посочи вратата.

— Довиждане — поклони се Фаръма, — довиждане и моите уважения. Още веднъж ви моля да ме извините…

Уплашен, прекоси набързо хола, а Борза изведнъж си възвърна доброто настроение и започна да се смее.

— Ането! — извика той от прага. — Веднага ни свари кафе!

После се отправи към другата врата и я отвори.

— Думитреску, какво ще кажеш за тази глупава история?

От столовата се появи още млад мъж със зализана кестенява коса, късо подстригани мустачки и малки, много тънички устни — сякаш съвсем ги нямаше, — с бледи клепачи над жълтеникавите очи и слабовато, болнаво тяло.

— Нещо е подозрителен — отговори Думитреску, като се усмихна пресилено, — изглежда ми подозрителен…

Борза промени физиономията си.

— И на мене ми изглежда. Твърдеше, че се е припознал, но на такъв може ли да му вярваш?

— Тази история ми се струва съшита с бели конци. Да има двама Василе И. Борза и да са на една възраст, от един град, не мога да го повярвам. Този сигурно знае нещо — добави Думитреску и се усмихна. — Преследва някаква цел. Разбра ли, научил ти адреса веднага след като се премести.

— Ще го арестувам! — избухна Борза. — Ей, сега ще го арестувам!…

— Стой, не се пали! — успокои го другият и се запъти към прозореца. — Ако наистина преследва някаква цел, по-добре първо да го проследим.

Дръпна пердето и погледна към улицата.

— Още не е слязъл. Изглежда ми много подозрителен — добави и продължи да гледа през прозореца. — Може би тази история е доста заплетена. Може би не се е припознал, а цели нещо, защото добре знае кой си, а може и да има право. Може и да си учил при него, в училището на „Мантуляса“.

— По-сериозно, момче! — ядоса се Борза. — Целият свят знае, че съм от село, че не съм ходил на училище…

— Борза — успокои го Думитреску, — нищо срамно няма в това да си завършил началното си образование в училището на „Мантуляса“. При стария режим в подобно училище можеха да учат и децата на бедните.

— Но след като ти казвам, че никога не съм бил в това училище?! — разгневи се Борза. — Дори не го знам къде е…

— Тук е, съвсем близо до тебе — каза Думитреску, залепил чело в стъклото.

— Може, но аз ти казвам и ти повтарям, че не го знам. Като дете живях в Тей[6]. Тате беше каруцар… Какво стана с това кафе? — скочи той и се запъти към вратата. — Сега ще пристигне инспекторът. Искахме да изпием на спокойствие по едно кафе.

— Слезе на улицата — каза Думитреску, като отвори прозореца и се наведе надолу. — Трябваше да телефонираш на портиера да го проследи… Не се гневи — добави той и погледна Борза. — Тоя сигурно знае нещо и има някаква цел. Ти

внимавай…

II

Сутринта на другия ден Фаръма беше събуден от агент от Държавна сигурност.

— Елате с нас, за справка. Не взимайте нищо. Няма да стоите дълго.

На двора имаше няколко агенти, а пред къщата ги чакаше кола. Качиха се без да кажат дума. Фаръма изведнъж започна да трепери.

— Горещо е — каза след малко той и се опита да се усмихне.

Колата спря пред Държавна сигурност. Преведоха го през няколко дълги коридора, после се изкачиха с просторен и замърсен асансьор, в който пренасяха строителни материали, до последния етаж — още в ремонт. Фаръма така и не разбра точно къде спряха. Излязоха от противоположната врата и тръгнаха по някакъв тъмен коридор, осветен само от две-три слаби крушки. Сетне слязоха няколко стъпала и попаднаха в друг коридор, който като че ли не беше от същото здание; с големи и чисти прозорци, нов и блестящ паркет и наскоро боядисани в бяло стени. Пред една от множеството врати някакъв агент им направи знак да спрат и влезе сам. След малко се показа, придружен от прегърбен чиновник, понесъл цял сноп папки подмишница. После пак тръгнаха, обикаляйки целия коридор, който имаше формата на дълъг сърп, и накрая стигнаха до друг асансьор, с който се спуснаха надолу. Фаръма опита да преброи етажите, но заграден от двамата агенти и чиновника с папките не успя да види нищо. Когато излязоха, ги посрещна цяла група хора, чакащи за асансьора. Този път не вървяха дълго. Чиновникът се спря пред първата врата и влезе без да почука. След известно време на прага се появи младеж с очила и вид на интелигент, който даде знак на единия от агентите да го последва. После вратата отново се отвори и този път се появи чиновникът с папките. Погледна го право в очите и го запита:

— Вие ли твърдите, че сте Фаръма Захарие, бивш директор на начално училище №17 на улица „Мантуляса“?

— Да — тържествено отговори Фаръма. — Бях и училищен инспектор втора степен, — добави той.

Чиновникът го погледна още веднъж, намръщи се и кача повече на себе си:

— Интересно!

После отново изчезна, но скоро се върна.

Фаръма усети умора в краката и започна да пристъпва от крак на крак.

— Влезте вътре — покани го чиновникът.

Беше нещо като чакалня, с няколко пейки до стените, само един прозорец и много врати. Чиновникът се отправи към тази до прозореца и му каза, без да го погледне:

— Хайде, елате с мен.

Влязоха в кабинет с единствено бюро и много телефони. Полуизлегнат на креслото, Думитреску въртеше молив в ръка.

— Откога познавате другаря Борза?

— Откакто беше ей-й такъв — усмихна се Фаръма и спусна ръка към килима. — Учеше в моето училище.

— А откъде знаете, че е бил той?

Фаръма започна да се смее, като поклати глава.

— Виждате ли, тъкмо тук нещата се усложняват. До вчера следобед можех да се закълна, че това беше той, господин майор Василе И. Борза. Но бях при него и той каза, че не можел да си спомни…

— Но какво търсихте при другаря майор Борза? Как открихте адреса му?

— Ще ви кажа как стана — започна Фаръма, сякаш подготвяйки се за дълга история. — Преди няколко седмици, през юни, един ден се разхождах по булеварда, че все оттам ми харесва да минавам близо до училище. Разхождам се от статуята на Паке Протопопеску[7] по булеварда и се връщам на „Мантуляса“. Седнах на една пейка и тъкмо тогава забелязах, че пред номер 138 спира камион, точно до мене. Слязоха няколко младежи и милиционери и започнаха да разтоварват. После излезе някой от къщата и им каза къде да носят: „На четвъртия етаж, при другаря майор Василе Борза.“ И аз веднага си спомних за него, когато беше малък: Борза И. Василе. И се сетих за случая с момчето на равина…

— Какъв случай? — прекъсна го Думитреску.

— А, това е дълга история — дълга и доста странна. Може да се каже дори тайнствена. Тогава писаха нещичко във вестниците, но не вярвам да е било истината. Може да се каже, че остана мистерия.

— Какъв беше случаят? — настоя Думитреску. — Защо мислите, че е останало мистерия?

— Остана мистерия, защото никой нищо не разбра — изведнъж се въодушеви Фаръма. — Но за да я разберете, трябва да знаете, че Борза не беше в началото там, в избата, с момчето на равина, с Дарвари и останалите. Дарвари Патру, бих казал, бе в основата на всичко. Това момче имаше изобретателен ум. По-късно го следих, наблюдавах го, докато през войната изчезна безследно със самолета си между Змийския остров и Одеса.

Същият този Дарвари, за когото ви говоря, беше разбрал, че някакъв негов приятел Алдя, от друго училище на „Каля Мошилор“[8], познавал едно момче на татарин от Текиргьол[9], което изкарвало прехраната си, като обикаляло вилите и изтребвало мухите. Да, мога да кажа, че това е точната дума: изтребвало ги. Ако не го бях видял, нямаше да повярвам. Но трябва да ви кажа, че на следващата година и аз ходих до Текиргьол и тогава се запознах с него. Момчето на този татарин беше необикновено. Сякаш и сега го виждам: хубаво момче, с избръсната глава, темпераментно, с очи като две стоманени топчета. Сякаш и сега го чувам: „Имате ли много мухи в къщи?“ Говореше перфектно румънски, беше учил в Констанца, но татарският акцент все пак му личеше. „Имате ли много мухи?“ Точно тъй питаше, с малко ироничен тон, сякаш искаше да ги купува, но така, без да дава пари… Ще ви кажа какво ми се случи тогава. Бях чувал за него, но още не го бях виждал. Очаквах го. Вилата, в която наех стая, се намираше точно на хълма. Вила „Корнелия“, така се наричаше — на края на селото. Затова татаринът се появи по-късно при нас. И все пак дойде — нали това му беше занаятът, тъй си изкарваше хляба, като изтребваше мухите. Беше два часът следобед. Спях. И изведнъж чух да хлопат на вратата ми. „Имате ли мухи?“ — попита той. Скочих от леглото, исках да го видя. И аз имах мухи като всички в Текиргьол, но повече исках да се запозная с него. „Имам достатъчно — отговорих му аз, какво искаш да правиш с тях?“ „Да ги изгоня до една, поне за седмица. Ако се върне макар и една, няма да ми платите стотинка.“ „Колко ще струва?“ — попитах аз. „Един лей. Петдесет бани сега, а останалото след седмица. Ако след седмица ми покажете едничка муха тук, във вашата стая, ще ви върна монетата обратно.“ „Разбрахме се — казах аз, сега да те видя!…“

— Прощавайте, но ще ви помоля за нещо — добави Фаръма с друг глас.

— Кажете — окуражи го Думитреску.

— Ще ви помоля да ми разрешите да приседна малко на стола. Ще падна от умора. Страдам от ревматизъм.

— Седнете — покани го Думитреску, като му посочи стол, Фаръма се поклони, седна и въздъхна дълбоко.

— Много ви благодаря. Още в началото видях, че сте с добро сърце. Приличате на един мой добър приятел, един Доробанцу.

— Оставете тези — прекъсна го Думитреску. — Попитах ви какво търсехте при другаря майор Борза. Започнахте твърде отдалече, а пък не ми отговорихте.

— Вижте, тъкмо това исках да ви кажа. Седях там, на пейката,

пред номер 138 и си спомних за него, когато беше ученик при мене. И си казах: я да отида да го видя. Добре се е наредил: станал е майор. Ще си поговорим, ще си спомним за училище. Ще видя дали знае нещо за Ликсандру. Че в четвърти клас се сприятели с Ликсандру, бяха като братя. С неговите тринайсет-четиринайсет години той бе странно момче, мечтател, нещо като поет. Да, в четвърти клас беше на тринайсет-четиринайсет години, защото постъпи по-късно в училище. Бил боледувал няколко години подред. Но когато дойде при мене в училище, учеше се блестящо. Можеше да вземе не два, а дори три класа за една година, тъй като, както и направи след това, в гимназията… Исках да попитам господин майора не знае ли нещо за него.

— Как казахте, че се казвал? — трепна, сякаш събуден от дълбок сън, Думитреску.

— Ликсандру. Георге В. Ликсандру.

— И какво? Каква връзка имаше той с другаря Борза?

— Сериозна — поклати \глава Фаръма. — Бяха като братя. Когато Ликсандру избяга от къщи, Борза го скри. Не у тях, разбира се, а в една изба. Трябва да ви кажа, че всички тези момчета имаха голяма слабост към избите и запустелите места, особено след случая, за който ви споменах, с момчето на равина. Тогава имаше едно празно място пред Университета. Казваха му мегдана на Кметството и беше затрупан с каменните блокове, с които по-късно, след войната, построиха новото крило на Университета. Сякаш и сега ги виждам: големи блокове от синкавобял камък…

— Оставете ги тези — прекъсна го Думитреску. — Казвахте нещо за изба, за някаква мистерия с момчето на равина. Каква връзка има едното с другото?

— Връзката е тая, че момчето на равина също изчезна в една изба. Изчезна, сякаш никога не е било на повърхността на земята. Без никаква следа. Да, сякаш земята го погълна. Но трябва да кажа: което си е право, право си е. Това момче, Йожи, знаеше, че ще изчезне. И си взе сбогом с всички, прегърна ги, а после се хвърли във водата и никой не го видя оттогава.

— Какво говорите, господине!? Къде се случи това?

— В една изоставена изба близо до Църквата при Тей. Но за да ви стане ясно, трябва да чуете цялата история. А тя е доста дълга… Ще ми позволите ли да запаля цигара? — смирено попита той.

— Моля.

— Много ви благодаря — каза Фаръма и извади табакера от дарба си. — През целия си живот бях страстен пушач, но сега мога да кажа, че вече ги оставих. Само от време на време, и то по

една. Сам си ги свивам — добави. — Вие май не пушите?

— Не.

— Имате право — поклати глава. — Чух, че тютюнът предизвиквал рак…

Запали цигарата си, запали я и жадно всмукна. После се усмихна и замечтан затвори за малко очи.

— Дълга история е туй — започна старецът. — За да я разберете, трябва да чуете всичко отначало; от Абдул, сина на татарина, за когото ви говорих преди малко. Както вече казах, запознах се с него в Текиргьол. Влезе в стаята ми, седна на пода по турски, измъкна от пазвата си кожена торбичка и започна да си мърмори съвсем неразбрано, на неговия си език, по татарски. И тогава видях нещо, което изобщо не бях виждал дотогава през живота си: мухите постепенно се събраха като черен рояк над главата му, образуваха едно кълбо и изведнъж се мушнаха в торбичката. Абдул я затвори, тикна я обратно в пазвата си, усмихна се и стана. Дадох му парите и трябва да добавя, че една седмица, да, точно една седмица, не видях нито една муха в стаята. Бръмчаха из коридора, идваха и до прозореца, но не смееха да влязат. След седем дни, Абдул пристигна да си получи и другата пара. На следващия ден, значи на осмия след магията му, ме нападнаха много мухи, повече от първия път. Разбира се, повиках го да ги прогони. Идва така на три пъти, три седмици поред, колкото почивах в тази вила „Корнелия“… А Алдя се беше сприятелил с Абдул още предната година. Не знам какво му бе казал татаринът, но после разбрах от Ликсандру, че Алдя се бил върнал есента в Букурещ с някаква тайна, която научил от Абдул. Доколкото разбрах, тайната се състоеше в следното: ако *намериш* някога изоставена изба, пълна с вода, трябва да потърсиш едни — не знам точно какви — следи, и в случай че ги откриеш, значи това е омагьосано място, през което може да се премине до отвъдната земя.

— Какво говорите, господине?! — възкликна Думитреску и се разсмя.

— Да, на това трябва да го е научил Абдул. Може и да го е чул от други, но Ликсандру не ми каза повече. Това го чух по-късно. Алдя, Ликсандру и Йожи, момчето на равина от „Каля Мошилор“, тръгнаха тогава из покрайнините на Букурещ да търсят изоставени изби и мазета. Намериха доста, но само две от тях бяха пълни с вода. И както твърдеше Ликсандру, единствено в едната имаше знаците, за които Алдя чул от Абдул.

— Какви знаци? — нетърпеливо попита Думитреску.

— Това не знам. Не ми го каза. Сигурно нещо, с което се измерва, защото после видях, че момчетата мъкнат със себе си

някакъв дълъг бастун и стара кожена торба. Бастуна го намерих строшен надве, а торбата изчезна. Може би момчето на равина я взе със себе си. Всъщност аз какво знам — всичко това го пишеше във вестниците; също, че Ликсандру скочил пръв във водата и стоял без да се покаже няколко минути. А щом излязъл, бил пребледнял и треперел от студ. Тогава им казал: „Ако бях останал за малко, сигурно нямаше да ме видите.“ После добавил: „Само да знаете колко е хубаво. Като в приказките е.“ След него скочил и Дарвари, но веднага се показал; зъбите му тракали от студ. „Аз ще сляза утре, че вече е късно“ — оправдал страха си той. — Последвали го две момчета: Алдя и Йонеску. Първият можеше да плува под вода и затова стоял повече. Другият, Йонеску, излязъл веднага, целият премръзнал. Алдя, дето плуваше добре, се издигнал два-три пъти над водата и извикал: „Не мога да го намеря! Преди малко го открих, а сега го изгубих“ — и отново се спуснал. — „Беше като голяма светлина…“ — викнал пак. Сетне се спуснал към дъното, постоял там и излязъл обезкуражен: „Беше като пещера, пълна с диаманти, толкова осветена, сякаш горяха хиляди факли…“ „Това е!“ — изкрещяло тогава момчето на равина. „Знам я!“ И след като се сбогувало с всички, прегърнало Алдя и Ликсандру, хвърлило се с главата надолу и повече не излязло. Момчетата го чакали до вечерта, а после си отишли по домовете, като преди това се заклели да не откриват тайната никому. На следващия ден Ликсандру отишъл при равина да види не се ли е върнало момчето му. Не било у тях, а и полицията вече го търсела из съседните махали. На третия ден пак го нямало. Тогава Ликсандру дойде при мен и ми разказа случая. Пристигна с Борза, макар той да не бил когато се е случило това. После започнаха да го търсят. Но още в началото се появиха трудности. Децата твърдяха, че водата била дълбока повече от два метра, че не можели да достигнат лесно дъното, а когато дойде полицията, се оказа, че няма и метър. Търсиха навсякъде, но напразно. После донесоха и помпа, за да изтеглят всичката вода от избата, но без резултат. По-късно, когато подновиха следствието и направиха разкопки, откриха стара стена и археологическата група намери останки от средновековни укрепления и следи от още по-стари човешки жилища. Но от момчето на равина нямаше и следа.

— И кога се случи това? — попита Думитреску.

— През октомври 1915 година, в началото на месеца, към 5–6 октомври.

Думитреску си записа датата в бележника.

— В коя част на града се намира тази изба?

— Близо е до Обор[10], на празното място между Обор и

булеварда „Паке Протопопеску“. Видях я и аз. Видях и археологическите разкопки. Но сега не е останало нищо. Когато през 1916 г. в града влязоха немците, превърнаха я в склад за боеприпаси, а щом започнаха да се оттеглят, веднага я взривиха. Не остана нищо от цялата сграда. После, след войната, тези места ги застроиха. Сега там са само нови къщи.

— И Борза беше тогава при вас? — попита Думитреску.

— Дойде с Ликсандру. Знаеше и той, макар да не беше присъствал.

— Добре — засмя се Думитреску. — Достатъчно за днес. Пак ще поговорим.

После делово натисна някакъв бутон.

— Заведи господин директора в зала „Б“ — нареди той на милиционера, който току-що влезе. — Нека да обядва в стола.

— Много ви благодаря — закланя се Фаръма и излезе от стаята.

III

На четвъртия ден Думитреску обядва отново у Борза. Когато стигнаха до кафето, той разказа всичко набързо, като през цялото време си играеше с клечка за зъби и гледаше към отсрещната стена, по която бяха окачени дървени талерки и селски керамични чинии от Ардял.[11]

— Онези от Трета секция ходиха в библиотеката на Академията и прегледаха вестниците от 1915 година. Знаеш ли, че Фаръма има право. Нещата са били точно така, Йожи, момчето на равина се е хвърлило във водата и повече не се появило. И тялото му не намерили. Изчезнало без следа… Никога ли не си чувал тази история? Нищо ли не си спомняш? — втренчи поглед в Борза Думитреску.

— Хабер нямам за какво говориш — каза Борза и като дръпна салфетката от врата, започна да се бърше.

— Говорих за твоя директор, Фаръма, от училището на „Мантуляса“.

Борза мълчаливо остави салфетката върху масата и се облегна на стола.

— Да — продължи Думитреску. — Сега е при нас. Задържах го за разпит. Стори ми се подозрителен.

— Значи… — започна Борза, като се изчерви. — Значи затова сте сменили портиера.

— Едното няма връзка с другото — прекъснато Думитреску. — Той получи друго поръчение. Но да се върнем на твоя директор. Мога да ти кажа, че този Фаръма е странен човек. Има изключителна памет. Спомня си и най-малките подробности. Разказваше за тебе, че в четвърто отделение…

— Абе, нали ти казах, че не съм учил при него?! Казах ти, че съм от Тей, че съм живял там като дете…

— Добре. Като отвори дума, ще ти кажа. По твое време в Тей е имало само три начални училища: две за момчета и едно смесено.

— И какво значение има това? — раздразнен го прекъсна Борза.

— Има, в нито едно от трите не се намери дневник с твоето име.

— Ти откъде знаеш?

— Ами нали провериха…

Борза задиша тежко, погледна го косо и удари с юмрук по масата.

— Ането! — изкрещя той. — Бързо направи кафето и донеси

шишето с рома!

— Казах ти, че този директор ми се стори подозрителен — кратко каза Думитреску. — Затова започнах проучвания…

— Къде е, неговата мамица?! Сега ще го науча! — избухна Борза и отново удари по масата. — Дай ми го поне за една нощ, веднага ще му изкарам дневниците през носа! Ще го науча аз, дето лъже и прави разни интриги!

Думитреску вдигна рамене и пресилено се усмихна.

— Другарю Борза — започна с равен глас той, — напразно се сърдиш на директора си; той няма никаква вина за това. А че е подозрителен, това е друг въпрос и щом разберем какво е целил той, за да дойде тук, при тебе, да те види, ще ти го кажем, да се успокоиш… Но по въпроса за училището Мантуляса, той няма абсолютно никаква вина. Твоето име е регистрирано в училище Мантуляса през годините 1913–1916, а не в Тей. И след като твърдиш, че си завършил основно училище, а без такова не би могъл да бъдеш произведен майор, значи нямаш никакъв интерес да противоречиш на Фаръма. Много вероятно е да си завършил училището Мантуляса и да си забравил. Оттогава са минали повече от трийсет години. Кой ще си спомня за неща, станали преди трийсет години?!

— Може и да съм забравил — замисли се Борза. — Наистина, имаш право: бях забравил. Имах тежко детство. Бях от село. Преследваха ме…

— Но какво си преживял; господине, страхотни неща! — възкликна Думитреску с възторг. — Какви приятели само си имал?! Какви интересни приятели. Сякаш взети от някой роман.

— Детска работа! — усмихна се объркано Борза.

— Не, друго е това — продължи с малко меланхоличен тон Думитреску. — Живели сте в друго време, детството ви е минало през Европейската война, имали сте късмет да се сприятелите с интересни, интелигентни момчета. Особено този Ликсандру, и как се качваше оня, дето стрелял с лък…

— Май си спомням нещо — започна замечтан Борза. — Но право да ти кажа, най-интересното съм го забравил. Сега, като ми разказваш, май се сещам за един, дето стреляше с лък, но само толкова.

Анета влезе с табла, върху която носеше кафетата и бутилка ром. Сложи я на масата и се приготви да седне, но Борза й направи знак с поглед да се махне. Тя се усмихна виновно, отвори рома, напълни две чашки и се оттегли. След като пресуши своята, Борза взе бутилката и отново си наля.

— И сега какво мислите да правите с него? — попита той. — Ще го задържите ли за дълго?

Думитреску се поколеба, докато му отговори.

— Не зависи от нас. Трябва да приключи с показанията си. И докато пише, ние постоянно правим справки, докато разберем какво иска от тебе. Защото едно е сигурно: той е подозрителен. Всички тези истории от училището Мантуляса ни ги разказва само за да спечели време. Нищо — добави с усмивка той, — ще го изслушаме. Имаме време. Не бързаме.

— Все се питам какво искаше от мене — замисли се Борза. — Когато го попитахте, какво ви отговори?

— Мисля, че тук той направи първата си грешка — започна Думитреску, изведнъж въодушевен. — Не си даде сметка за това, но когато го чух за втори път, се учудих, че крие нещо, че се е издал и ни с насочил към много важна следа. Твърдеше, че е дошъл да те види, да си поговорите, да си спомните за училище и да те попита не знаеш ли нещо за Ликсандру. Като че подразбирам нещо…

— Знаеш ли?! Това момче Ликсандру според Фаръма се бил сприятелил много с тебе и с едно друго момче. Дарвари. И този Дарвари, проверих, изчезнал със самолет през 1930 между Змийския остров и Одеса… безследно, а може да е избягал в Русия. И това, не знам дали разбираш, през 1930… Сега го издирваме… Но твърде вероятно е Фаръма да го е срещал неведнъж, след като оня е завършил военното училище. Според собствените му думи Фаръма се е виждал често с най-добрия приятел на Дарвари, с Ликсандру… Мисля, че тук е следата — добави Думитреску и тайнствено намигна на Борза.

— Нищичко не помня! — въздъхна отчаяно майорът.

— И после, като ми разказа как сте стреляли с лък, се убедих, че е дошъл да те види затова; да те разпита най-подробно за Ликсандру и Дарвари, да научи дали и ти знаеш нещо. Защото мисля, че това вече ще си спомниш, тогава често сте ходили до празното място при кметството и сте стреляли с лъкове.

— Да, стреляхме — поклати глава Борза.

— Е, добре, не ти ли се вижда странно, че тъкмо на него, на Ликсандру, му се е случило подобно нещо? — попита Думитреску, като го погледна право в очите.

Борза преглътна сухо, после пресуши чашата с ром и поклати глава.

— Да ме убие Господ, ако мога да си спомня нещо! — възкликна той и се захвана да бърше потта от лицето си.

— Тогава си напълно безпаметен — разсмя се Думитреску. — Останал си без памет.

— Да знаеш, че имаш право. Изгубих си паметта при един разпит. Не ти ли казах как ме измъчваха в мазето на полицията?

— Случай като този не може да се забрави и след трийсет години — продължи Думитреску. — Значи събирахте се на празното място пред кметството и стреляхте с лъкове. Сигурно сте стреляли само нагоре. Уплашили сте се, след като не сте намерили стрелата на Ликсандру. Затова сте се замислили още в самото начало: изстрелвали сте я на дванайсет-петнайсет метра, а когато е дошъл редът на Ликсандру, сте видели, че неговата стрела полетяла над каменните блокове, над празното място и се отправила към статуята на Вратиану[12]. Хукнали сте след нея, уплашили сте се да не удари някой минувач. Търсили сте я по булеварда и около статуята, но не сте я открили. Оттогава сте се целили само нагоре. Всеки според силите си е стрелял на дванайсет, петнайсет, дори до двайсет метра. А когато дошъл редът на Ликсандру, стрелата полетяла и вие сте я следили, доколкото сте могли, докато вратовете ви изтръпнали. После съвсем сте я изгубили от погледа си и сте насядали край стената, очаквайки я да се върне обратно. Чакали сте със страх, защото сте се бояли да не падне със сила и затова сте отишли до камъните, да се скриете. Стояли сте там около два часа, но стрелата така и не паднала.

— Какво говориш? — възкликна недоумяващ Борза. — Кога се е случило това?

— Според думите на Фаръма през пролетта на 1916, сигурно през април или май на 1916, по време на великденската ваканция… Какво ще кажеш, а? — усмихна се Думитреску. — Не ти ли се струва подозрителен? Каква е връзката?… Затова дойде да те види — добави той, като изведнъж сниши гласа си.

— Да знаеш, че това е… — развълнува се Борза.

Думитреску започна да се смее и си напълни чашата с ром.

— Не бива да се ядосваш — успокои го той. — Ще го разберем. Трябва само да имаме търпение. Поръчах му да напише всичко, което знае за Ликсандру и Дарвари. Досега на два пъти ми поиска хартия, два пъти за три дни. Пише хубаво, логично, художествено, но почеркът му е много нечетлив. Сега преписват на машина вчерашните му показания. Но според своя маниер той е започнал твърде отдалече. Четох цялата сутрин и пак не стигнах до Дарвари. Написал е цяла история за една ваша приятелка от Обор, Оана, дъщеря на някакъв кръчмар, ако си спомняш за нея. Страхотна жена! Била е висока два метра и четиридесет и два сантиметра… Фаръма започна с края: как, след като се омъжила, Оана с нейния естонец си обещали скелетите на университета в Дорпат[13]. Поисках да ми направят справка в Дорпат, да видим дали е истинска и тая история. Сега очаквам резултатите…

IV

Цялата седмица, а и следващата Фаръма стоя наведен над дървената маса, като непрестанно пишеше. От втората вечер му дадоха друга стая, в старото крило на сградата — с желязно легло, без дюшек, със стол и маса. Имаше прозорец, но от него се виждаше само сивата стена отсреща. Два пъти дневно се появяваше пазач и му носеше храна от стола, като го караше да подписва някакви купони. Когато привършваше хартията, ставаше от масата и хлопаше по вратата. Пазачът вземаше изписаните листи и скоро се връщаше с нов топ хартия. Пишеше от двете страни, защото тъй му наредиха, когато за първи път свърши листовете. При всеки разпит му обръщаха внимание да пише по-четливо и Фаръма се стараеше, като изписваше буквите една след друга, но твърде скоро спомените го поглъщаха и той отново се връщаше към обичайния си, нечетлив почерк.

Старецът мислеше, че тъкмо заради неразбраното писане го викат толкова често на разпити. Понякога го караха нощем да разказва това, което щеше да напише през деня. Идваше да го вземе пазачът и двамата потегляха като че ли не по същия път, а по други коридори и стълби; прекосяваха големи тъмни или пък силно осветени зали, в които не виждаше поне един опитващ се да надвие съня милиционер. Неочаквано пазачът спираше пред някаква стена и натискаше копче. Тогава асансьорът се отваряше и те слизаха или изкачваха различен брой етажи. После неговият предводител почукваше на нечия врата и го въвеждаше в яркоосветен кабинет. Зад бюрото, въртейки молив в ръце, го очакваше усмихнат Думитреску.

Така се случи и преди две седмици. После една сутрин пазачът отвори вратата и от прага извика:

— Елате с мене.

Фаръма пишеше и се обърна разтревожен.

— Тъкмо се залових да пиша — смирено замоли той. — Имах страхотно желание да пиша…

— Заповед — повтори пазачът.

Старецът внимателно постави перодръжката върху попивателната, затвори мастилницата и излезе. Този път вървяха по-малко от обикновено. В края на коридора ги очакваше милиционер. Пазачът го остани и другият го заведе до нов асансьор. Слязоха долу, до двора; направиха няколко крачки по тротоара край стената, а след това влязоха в друго крило на сградата. На първия етаж милиционерът се спря до някаква врата и почука. Отвори му младеж, който постоянно се усмихваше.

— Вие ли сте Фаръма, директорът ни училището Мантуляса? — попита той.

— Аз съм — отвърна старецът и учтиво се поклони.

— Елате с мене — продължи младежът. — Вие почакайте долу — добави той, като се обърна към милиционера.

Прекосиха голяма зала, после момчето отвори врата и му направи знак да влезе сам. Беше просторно, луксозно обзаведено помещение с много прозорци. Зад бюрото седеше мъж на около петдесет години, с прошарени слепоочия, сплескан нос и съвсем тънки устни.

— Е — засмя се той, — я ми кажи сега, Фаръма, какво се случи с Оана…

— Това е дълга история — стеснително започна старецът. — За да я разберете добре, трябва да чуете първо за патилата на нейния дядо, който беше горски пазач. Според мене всичко тръгна оттам, че неговият дядо, доколкото го познавах аз, през 1915 беше на почти двадесет и шест години и прекъсна връзката си с големия син на Силистренския паша. Този горски пазач като дете бил заловен от турците, когато се опитал да взриви барутния склад на гарнизона в Силистра. Осъдили го на удавяне в Дунава, вързан в чувал, с камък на крака — тъй постъпвали турците с децата на гяурите; не ги бесели, нито ги колели, а ги давели. И това дете го спасил по-големият син на пашата. Поискал го за свой роб. Били на една възраст, скоро се сприятелили и заживели като братя. Изкарали заедно десет години. Момчето на пашата се казвало Селим и сигурно щяло да стане и той големец в своята страна, ако горският не бил нарушил клетвата си. Но за да разберете как е станало това, трябва да ви кажа, че Селим, когато навършил шестнайсет години баща му го оженил. За две жени едновременно: за потурчена гъркиня от Фенер[14] и за някаква туркиня…

— Не, стига, Фаръма — прекъсна го мъжът от бюрото. — Остани ги тия. Нали ти зададох конкретен въпрос: какво се случи с Оана?

— Ще ми бъде трудно да ви разкажа — заизвинява се старецът, — защото според мене всичко започна от горския…

— Остави го ти горския — отново го пресече другият. — Кажи каквото знаеш за Оана. Откога я познаваш? Каква беше?

Фаръма отчаяно поклати глава, сякаш се замисли как е възможно да се разберат нещата, след като не му позволяват да разкаже всичко поред.

— Когато се запознах с нея — започна изведнъж той, — през 1915 беше на тринайсет и стигаше два метра. Не беше само висока, но и едра, широкоплещеста и красива като статуя. Очите

й черни, косата — дълга, руса. Ходеше боса и се мяташе направо на коня, без да сяда, като истинска ездачка. Яздеше само злонрави коне. Още като дете джамбазите я вземаха по панаирите да им обяздва стоката. Тогава се запознах с нея. Спомням си като да беше вчера: дойде при мене един баща, търговец от Арменската улица, да се оплаче, че синът му бил легнал болен, след като го били момчетата. „И къде го биха“ — попитах аз. „Не иска да ми отговори“ — каза търговецът. „Добре, аз ще дойда и ще разбера.“ Взех си шапката и отидох с него до Арменската улица. Влязох сам в стаята на момчето. Лежеше блед върху едно легло. „С кого се би, момченце?“, „С Оана“ — отговори той. — С Оана на чичо Фаника от Обор. Ама не се бихме, само се борихме, че аз съм най-добрият и момчетата ме накараха да се боря с нея. Оана не искаше да ме бори, само ме вдигна на гърба си и ме завъртя, повече на шега, докато едно от момчетата завика: „Я, я вижте, тя няма долни гащи!“ и тогава Оана ме хвърли и аз паднах. И момчетата ме занесоха у дома. „Добре, казах му аз. — Нищо ти няма, ще ти мине.“ И когато срещнах погледа на баща му, който ме очакваше в коридора, казах: „Задръжте го в къщи още няколко дни, а аз ще извиня отсъствията му. Няма да е зле да го види някой лекар.“ И тръгнах към Обор… А сега, моля да ме извините, искам да ви помоля за нещо — добави с друг тон Фаръма.

— Кажи.

— Бих ви помолил да ми разрешите да почина за малко на този стол. Страдам от ревматизъм.

— Седни — покани го мъжът от бюрото.

— Много ви благодаря — поклони се Фаръма и седна на близкия стол, като започна да си глади коленете. — Да — продължи след няколко мига той, — след като отидох до Обор, още същия следобед, веднага открих кръчмата на Фаника Тунсу — знаеше го цялата махала. Влязох и попитах за него.

Кръчмарят, изглежда, беше порядъчен мъж, едър и румен, но все пак човек като всички други. „Имате дъщеря Оана — започнах аз. — Смело момиче.“ „Аз и майка й я направихме както можахме — отвърна кръчмарят. — Останалото е от Бога…“ Тогава не разбрах точно какво искаше да ми каже. Но като излязох на двора, се убедих. Вярно каза, че останалото е от Бога. Тъкмо в тоя момент Господ й помагаше. Оана току-що беше започнала да се бори с някакъв ратай, момче-планина. Той си свали ботушите и остана бос, по гащи. Държеше се, но се виждаше, че едва му стигат силите. Оана го беше заклещила и щеше да го удуши. После изведнъж го завъртя няколко пъти и го тръшна в праха, като седна отгоре му и притисна раменете му

към земята. И тогава видях, че момчето, което ми разказваше това, имаше право. По това време жените носеха нещо като дълги долни гащи, а Оана нямаше нищо отдолу. Беше като статуя, ако разбирате какво искам да кажа.

— Искаш да кажеш, че беше хубава, нали? — унесен в мислите си го запита другият.

— Да, беше като статуя — повтори Фаръма, поклащайки глава. — Статуята, макар и да е голяма, щом като е добре направена, не дразни. Такава беше и Оана. Ако тръгнеше гола, никой не би забелязал, че е толкова едра и силна. Но облечена тя вече плашеше. Приличаше на дъщеря на някой великан… Тъй започна историята на Оана, от оная борба. Дълга история… Ще ми разрешите ли да запаля? — попита старецът.

— Моля — отвърна другият с далечен глас, сякаш се пробуда от някакъв спомен.

— Много ви благодаря.

Извади кутия и запали цигара.

— Откъде да започна? — замисли се той, след като всмукна дълбоко. — Нали ви казах, че това е дълга история, продължила почти сто години, чак до 1930. А ако зависеше от мен, бих я започнал още от 1840. Значи около сто години преди това. Но да речем, че вече знаете началото и че сега сме в 1915 — годината, в която я срещнах и аз. Момчетата се бяха запознали и сприятелили с нея няколко месеца преди това, като обикаляли покрайнините на града да открият оная изоставена изба. От всичките Оана харесала най-много Ликсандру и Дарвари. През следващото лято, било 1916, приятелите идвали всяка събота в Обор и Оана ги вземала с тяхната бричка и ги водела при дядо си в гората Пасеря, като оставали там до понеделник сутринта. Харесвала ги, че били смели момчета и имали въображение. Въображение имала и тя, и то достатъчно, както ще се убедите и вие. Доста неща се случили тогава в гората Пасеря. Не можах да науча всичко. Но и това, което чух, ми бе достатъчно, за да разбера защо тези момчета тръгнаха по толкова необичайни пътища. Трябва да ви кажа, че освен Ликсандру, който тогава беше четиринайсетгодишен, останалите пет бяха още деца на единайсет-дванайсет години. За първата случка чух от Йонеску. Мисля, че тогава, през онова лято, май било началото на юни, той се събудил през нощта, защото бил жаден. Момчетата спели в нещо като хамбар, до самата къща на горския, в центъра на гората. Йонеску, след като се напил с вода, се огледал наоколо и му се сторило, че вижда призрак, и се уплашил. Но веднага разбрал, че била Оана, и хукнал след нея бос, бил любопитно момче. Имало пълнолуние и можел да я следи отдалече. Не тичал

много. Оана се спряла до някаква полянка, свалила роклята си и останала гола. После коленичила и започнала да търси нещо между бурените, след малко станала и започнала да танцува в кръг, пеейки и мърморейки си нещо. Момчето не чуло всичко, но разбрало припева: „Матрагуна, Матрагуна, ожени ме, задоми ме!…“ Йонеску, още дете, не можел да разбере, че това е любовно заклинание, магия за женитба. Стояло там, скрито зад едно дърво на няколко метра, и се готвело да я уплаши, но изведнъж видяло, че тя престанала да танцува, сложила си ръцете на хълбоците и завикала „Ожени ме, ма! Главата ми ще се пръсне!“… И в следващия миг, момчето се вкаменило: иззад бурените се надигнала, подобно призрак, някаква старица, облечена в дрипи, със златен наниз на гърдите, и се нахвърлила срещу Оана: „Хей, лудетино! Чакай да навършиш четиринайсет!…“ Оана паднала на колене и навела глава. „Усмири се — продължила старицата. — Каквото ти е орисано — това ще стане. Като ти дойде времето, иди в планината, че оттам ще ти бъде женихът. Як като тебе, яздещ два коня и с червена кърпа на врата…“ И веднага след това — продължи Йонеску — призракът изчезна сред буренаците. Но на Оана това й беше достатъчно. От тоя ден мислеше само за планината. През есента Румъния влезе във войната и тя не успя да се качи горе, макар че по-късно все пак отишла. Но не сама. Взела със себе си и момчетата.

— Ами баща й как я пусна да тръгне сама с момчетата за планината? — попита мъжът от бюрото.

— Ах — усмихна се Фаръма, — това е дълга история. Завчера написах част от нея. Не знам дали сте имали възможност да погледнете това, което съм написал. Баща й я пуснал да отиде, защото през оная година при него дошъл Доктора, а Доктора бил надарен със свръхестествени сили.

— Какъв доктор? — попита другият. — Как се казваше той?

— Какво беше истинското му име не зная. Знаеше го само горският, който го познаваше от дете. Хората му викаха Дофтора, защото разбираше от всякакви церове и беше пътувал из чужди и далечни земи. Знаеше много езици и лекуваше хората и говедата с най-прости, бабешки лекарства. Но голямата му слабост беше фокусничеството. Беше ненадминат илюзионист и факир и можеше да направи какво ли не. Правеше го за свое удоволствие по панаири из малки градчета, но никога в Букурещ.

Вземаше по няколко деца със себе си, в две каруци с шест коня, и между Петровден и Малка Богородица обхождаше за месец-два всички села. През оная 1916 година тръгна с Оана, Ликсандру, Алдя и Йонеску. Запътиха се към Кумпулунг, откъдето поеха към планината. Но не успяха да се изкачат,

защото Румъния влезе във войната… Голям фокусник! — възкликна Фаръма и поклати глава.

— Ти виждал ли си го?

— Много пъти съм го виждал, като работи, искам да кажа, като прави фокусите си. Първият път беше при горския в двора. И доста се чудих: Беше неделя вечер. Очаквах да запретне конете и да се върнем, беше около десет часът и на следващия ден всички имахме работа в Букурещ. „Я почакайте да ви покажа нещо!“ — извика Дофтора и плесна с ръце да запазим тишина. После започна да се разхожда около нас с ръце в джобовете, потънал в мисли. Изведнъж вдигна ръка във въздуха и хвана нещо. Вгледахме се и забелязахме, че е нещо като дълга линия, но от стъкло. Постави я на земята и започна да я тегли и опъва, като бързо направи от нея плоско стъкло, дълго около метър и половина. Внимателно го положи върху пръстта и отново се залови да го изтегля, този път от двете страни и само за две-три минути успя да направи стъклен басейн, нещо като голям аквариум. После видяхме как от земята започна да блика вода силно и басейнът се напълни догоре. Дофтора направи още няколко движения и след миг забелязахме някакви риби, големи и шарени, които енергично заплуваха. Вкаменихме се. Той запали цигара, обърна се към нас и ни подкани: „Приближете се, разгледайте ги добре и кажете кои от тях искате да ви дам.“ Пристъпихме едвам, погледнахме ги и избрахме една със синя перка и розови очи. „Ха — засмя се Дофтора, — изборът ви беше добър: това е Ichtius columbarius, рядка риба от южните морета.“ И без да извади цигарата от уста, премина през стъклото като сянка и влезе в басейна. Остана вътре известно време, сред рибите, за да можем да го видим добре; поразходи се с цигарата си, като не преставаше да пуши, накрая протегна ръка и улови Columbarius-a. Излезе от басейна, тъй както беше влязъл — през стъклото, с цигарата, с рибата в ръце и ни я показа. Гледахме как тя подскача и се дърпа, но най-много се чудехме на Дофтора; нямаше капчица вода по него, нито по лицето, нито по дрехите му. Единият от нас пое рибата, но в същия миг я изпусна на тревата и всички се наведохме да я вдигнем. Дофтора се смееше. Улови рибата, приближи се до басейна, протегна ръката си към стъклото и я пусна във водата. После плесна с ръце и аквариумът с рибите, с всичко, изчезна…

— Голям факир! — възкликна мъжът от бюрото.

— Много голям! — повтори Фаръма. — Но туй, което ви разказах сега, е нищо в сравнение с онова, което правеше по панаирите, особено през лятото, когато взе със себе си Оана и момчетата. Представяте ли си, че след като го видях в Пасеря, не

мислех за нищо друго, освен да го видя отново. Тръгнах след тях с влака и стигнах до Домнещ, на около четиридесет километра от Къмпулунг. Там имаше голям пазар за добитък и аз останах с тях пет дни. Той правеше фокуси по два-три пъти на ден и винаги различи. Всеки път променяше церемониала. Харесваше му да прави нещата тържествено, като на галаспектакъл. Първия ден Ликсандру се появи на бял кон, облечен като принц, и обиколи целия град, без да каже нищо. Казвам, че беше Ликсандру, защото знаех, бях говорил с него сутринта. Иначе не бих го познал. Защото през този ден Дофтора го промени съвсем, направи го по-висок и едър, като младеж на двайсет години, с дълга и буйна коса до раменете, както са носели преди; лицето му не беше много променено, макар да изглеждаше по-красив, с по-дълбок, благороден и малко меланхоличен поглед. Какво да ви кажа за дрехите му, за коня? Хората вървяха след него чак до палатката на Дофтора, стотици се събраха. Беше огромна шатра, от онния, дето използват за цирковете в големите градове. Как я мъкнеше Дофтора на своите две каруци по селата, и досега не мога да разбера. И там, пред шатрата, го очакваше Йонеску, променен и той — не можеше да се познае. Беше висок, пълен и черен, с дебели устни като арап, обут в шалвари, гол до кръста, препасан с ятаган и викаше: „Влизайте, че работим да съберем зестра за Оана!“ Но щом влязоха вътре, ги посрещаше Алдя, седнал на болярска маса със златни крака, заобиколен от торби жълтици. „Пет бани, пет бани — викаше Алдя, — но ще ви дам ресто!“ Хората даваха по пет бани и получаваха жълтица. „Но да знаете, че не са добри, нямат покритие“ — добавяше Алдя, ровейки из торбите.

— Голям фокусник! — възкликна господинът от бюрото.

— Много голям! — поклати глава Фаръма. — И аз видях торбите с жълтиците. „Нямат покритие, господин директоре“ — обясни ми Алдя. Наистина бяха талери от времето на Мария Тереза, също от времето на Петър Първи и много турски монети… Но това беше нищо в сравнение с онова, което последва. Когато шатрата се изпълни с народ, зад едно перде се появи Дофтора. Беше облечен във фрак, с бели ръкавици, носеше дълги и тънкички мустаци, съвсем черни. Плесна с ръце и зад пердето се появи Оана. Само тя беше такава каквато я знаех, непроменена, но облечена по друг начин, в бяло трико, прилепено до тялото, с което приличаше на статуя. После Дофтора вдигна ръка и хвана някаква кутийка във въздуха, не по-голяма от кутийка за лекарство. Започна да я разтяга и тя стана много голяма — това с очите си го видях. Дръпна я от едната страна, после от другата, отгоре и отдолу и тя се превърна в сандък, дълъг два метра и

почти толкова широк и висок. После го вдигна и го подаде на Оана да го държи с две ръце, колкото може по-високо над главата си. Така тя, както стоеше неподвижна, вдигнала на ръце сандъка, приличаше на кариатида[15]. Дофтора направи няколко крачки пред нея, бе доволен, сетне протегна ръка във въздуха и хвана една кибритена кутийка. Извади три-четири клечки, удължи ги, уголеми ги и направи от тях стълба, която опря до сандъка. Обърна се към публиката и извика: „Да заповядат първенците!“ И тъй като никой не посмя да се приближи, започва да ги кани поотделно, сякаш ги познаваше отпреди: „Господин кмете, заповядайте, господин кмете с госпожа кметицата. Вземете и Йонел с вас… Да заповядат и господин началникът на полицията и господин полицейският фелдфебел… Заповядайте и вие, господин главен учителю…“ И така се обърна поред към всички, като ги накара да излязат от тълпата. Хващаше ги за ръка и ги насочваше към стълбата за сандъка. Хората се дърпаха, но веднъж стигнали горе, до входа на огромната кутия, се срамуваха да се върнат обратно и влизаха. Тъй влязоха кметът с кметицата заедно със синчето си Йонел, учителят, началникът на полицията, помощник-кметът с цялата си фамилия — той дойде с тримата си зетьове, всеки с по няколко деца — после влезе още много народ, около тридесет-четиридесет души. И накрая той забеляза попа, който беше дошъл в последния момент: „Заповядайте, отче, заповядайте, ваше преосвещенство…“ попът отначало се дърпаше. „Що за дяволия е туй, Дофторе?“ — обади се той сред тълпата. „Заповядайте, ваше преосвещенство, и ще видите!…“ И попът, който беше доста стар и вървеше трудно, се изкачи бавно и изчезна в сандъка. Оана стоеше през цялото време неподвижна, сякаш държеше в ръцете си някаква перушинка. След като влезе и попът, Дофтора се изкачи по стълбата и взе да опипва сандъка от всички страни. Бута го отсам, бута го оттам, отгоре-отдолу, докато го намали наполовина. После слезе, взе го в ръце и пред очите на всички започна отново да го свива. За няколко минути той се превърна в онова, което беше в началото — кутийка за лекарство. Завъртя я между пръстите си, подхвърли я няколко пъти, докато стана съвсем малка, като грахово зърно и попита: „Кой я иска?“ Някакъв старец се обади: „Дай ми я, Дофторе, че всичките ми внуци са вътре!“… И Дофтора му я подхвърли, но нали беше съвсем мъничка, изчезна, загуби се и в същия миг се чу силен трясък и всички, с попа и кмета и останалите застанаха по местата си, където бяха в началото…

— Страшен факир!

— Невероятен — поклати глава Фаръма. Но туй, което ви разказах сега, е нищо в сравнение с онова, което се случи в

Кумпулунг. Там, в Кумпулунг, Дофтора премина всякаква мярка. Беше пристигнал целият гарнизон начело с генерала, бяха и семействата им, защото имаше някакъв празник и следобеда в градската градина този генерал, доволен от своите хора, покани военна музика. Дофтора предложи на всички да влязат в сандъка. Но според мен направи грешка, че накара фанфарите да свирят, докато се изкачваха по стълбите, и тях ги качи. Не знам какво се случи след това, но като стигна горе, последният тръбач продължи да надува тръбата си, без да посмее да влезе. Тогава Дофтора му направи знак да спре и попита: „Какво бе, войниче? Ти защо не влизаш? За тебе няма ли място?“ „Място ще има — отвърна тръбачът, — но в сандъка няма никой…“ Дофтора се разсмя, вдигна ръка нагоре и в същия миг всички заеха местата си, а оркестърът изсвири химна на полка. Тогава разсърден генералът извика: „Кой ви даде заповед да свирите?!…“ Тъй се случи в Кумпулунг, че Дофтора не можа да остане до края на панаира…

Фаръма млъкна и се замисли.

— А по-нататък? — попита другият. — Какво стана с Оана?

— Тъкмо за това мислех и аз — започна старецът, като загрижено поглади коленете си. — Как да ви разкажа продължението, без да се върна назад и да ви говоря за Ликсандру и Дарвари, и най-вече за техните нови приятели, които срещнаха в кръчмата на Фаника Тунсу. Туй е доста дълга история и за да я разберете, трябва първо да чуете какво се случи с Драгомир и Замфира.

Мъжът от бюрото избухна в смях, после млъкна и натисна бутона.

— Добре, пак ще поговорим — каза той.

Вратата се отвори и се появи младежът.

— Много ви благодаря — надигна се изведнъж Фаръма и се поклони няколко пъти.

V

Едва на другия ден Фаръма разбра, че е бил при Економу, заместник-секретаря на вътрешните работи. Този път Думитреску го посрещна по-неприветливо:

— Прочетох още двеста страници и пак не успях да разбера какво става с Дарвари. Нас ни интересува Дарвари и чак след това Ликсандру и останалите. Другарят заместник-държавен секретар Економу има голяма слабост към литературата и се заинтересува от Оана. Нас ни интересува Дарвари. Когато дойдохте при Борза, вие дойдохте да питате за Ликсандру, а не за Оана. Върнете се сега към Ликсандру и Дарвари… преди няколко дни казахте, че Ликсандру бил започнал да учи Дарвари на староеврейски. Каква връзка има едното с другото? Нали Дарвари постъпи във военно училище. За какво му беше да учи староеврейски?

— Да, нямаше нужда — започна малко смутено Фаръма. — Но както ви казах: това е дълга история и всичко, което се случи, има връзка с Оана. Трябва да знаете, че Ликсандру напусна Букурещ през есента на 1916, по време на отстъплението, и когато се върна през 1918, беше вече шестнайсет-седемнайсетгодишен, караше шестия клас на лицея „Спиру Харет“, защото преди това бе учил няколко години частно в Яш. След година Дарвари постъпи във военното училище в Търгу Муреш. Но един ден — не си спомням точно кога — Ликсандру отиде при равина от „Каля Мошилор“ и му рече: „Вие може би не ме помните. Аз съм Ликсандру, приятелят на Йожи. Искам да разбера какво се е случило с него и затова дойдох при вас. Ако Йожи беше останал жив, отдавна щях да науча староеврейски. Затова дойдох при вас да ме научите, както научихте Йожи“. Равинът не му отвърна и дълго време го гледа замислен. После каза: „Добре, ще те науча. Идвай при мене всяка сутрин, един час преди училище и всеки следобед — час преди да залезе слънцето.“ Тъкмо тогава хрумна на Ликсандру идеята да учи староеврейски, откакто Дарвари му каза, че ще става авиатор — беше момче интелигентно и трудолюбиво — и само за две години, докато завърши лицея, го научи така добре, че можеше дори да превежда от книгите на Стария завет, също както би превел и от някой чужд поет. Забравих да ви кажа, че той още в основното училище си беше такъв — мечтател, обичаше много поезията и в лицея четеше разни поети. Но и в поезията имаше малко странен вкус. На шестнайсет обичаше Калдерон де ла Барка[16], Камоинш[17] или Са де Миранда[18]…

— Оставете това — прекъсна го Думитреску. — Кажете ми, как на Дарвари му хрумна да го учи на староеврейски. И как същият този Дарвари, ученик във Военното училище, с толкова задължения успя да научи такъв труден език? За какво му беше този староеврейски? Нали искаше да става авиатор?

— Тъкмо тогава и Ликсандру реши да става авиатор също като Дарвари. „Тогава трябва да дойдеш и ти е мене и да потърсим Йожи — му каза Дарвари. — Затова трябва да научиш староеврейски. Да разбереш и ти, че Йожи не е умрял. Ако беше така, досега щяха да намерят тялото му. Той сигурно е някъде тук, на земята, но ние не го виждаме, не знаем къде да го търсим. Но накрая аз ще разбера къде е…“ И така успя да го накара да научи езика. Даваше му уроци само през ваканциите, но му купи граматика и речник и самият той се мъчеше да учи, докато ходеше във Военното училище. Но не вярвам, че Дарвари успя да напредне. Нямаше нито паметта на Ликсандру, нито дарбата му. Имаше и още нещо. През тия години 1919 и 1920 Ликсандру и момчетата откриха Оана и всяка събота вечер отиваха до кръчмата на Тунсу да я вземат на разходка, но не из града, а все в покрайнините, където всички я познаваха и затова не се притесняваха, че ще ги видят с нея. Скитаха така из незастроените места и стигаха чак до полето, дето започваха нивята. Оана крачеше между тях с дългите си плитки и пееше, а момчетата й пригласяха. А когато имаше луна, спираха да починат под някоя черница и Ликсандру й викаше: „Оана, ще взема да напиша за теб една нова митология!“… Защото от всички най-много я обичаше Ликсандру.

— Оставете Оана — прекъсна го, Думитреску. — Вече ви казах, че най-напред ни интересува случаят Дарвари.

— За него исках да ви разкажа и аз — усмихна се малко смутен Фаръма. — Защото през ваканциите, най-вече през лятната ваканция на 1919 и през великденската на 1920, Дарвари не отсъстваше от нито една от тези разходки с Оана, Ликсандру и момчетата. И тъкмо на една такава разходка му се случиха доста неща и може би затова не успя да научи добре староеврейския. За момчетата — всичките петнайсет-шестнайсетгодишни — най-голямото удоволствие беше да се връщат късно, след като са се разхождали цели часове, и да отиват до кръчмата на Тунсу. Понякога се връщаха много късно, чак в два-три часа сутринта; кръчмарят се прибираше да си легне и оставаше Оана и музикантите, ако вече не си бяха отишли. Рядко оставаше по някой пияница, но и той се пазеше да не вдигне скандал, защото всички се страхуваха от Оана. Тъй че момчетата оставаха сами в кръчмата и се забавляваха. Пиеха всички, но с мярка, а пък

Ликсандру едвам лизваше от виното, макар да беше най-пламенният и най-неуморимият. Сядаше на масата и сложил ръка върху рамото на Оана, галеше косите й и рецитираше от своите любими поети, от испанците. Никой не разбираше испански, но го слушаха всички, а тя, унесена в мечтите си, се сепваше, когато Ликсандру я докоснеше — струваше му се, че тя плаче. Случи се тъй, че една нощ късно към сутринта, когато той пак рецитираше, отпуснал ръката си върху рамото й, в кръчмата пристигна някаква млада двойка. Младежът беше само няколко години по-голям от Ликсандру, но доста елегантен, с красива фигура и дръзка усмивка. Изглеждаше малко смутен, като влезе и чу Ликсандру да рецитира от Калдерон: „Ама вие, не сте ли румънци?“ Но момичето, което влезе с него, впери очи в Оана: „Тя е! — извика. — Тя е, моята статуя!…“ Тази девойка притежаваше необикновена хубост, но в държанието й имаше нещо диво, а и дрехите й бяха, както качвахме навремето, доста ексцентрични. Изведнъж започна да пляска с ръце, приближи се до Оана, сякаш беше произведение на изкуството, веднага свали гривната си и като й я подаде, й каза: „Скромен дар от страна на Замфира.“ Всъщност тя не се казваше така, както, по-късно разбраха момчетата, но й харесваше името, а братовчед си — младежа, с когото дойде в кръчмата — наричаше вместо Драгомир Дионис. Двамата, това го научих след това, бяха преживели доста. Фамилията им произхождаше от рода на болярина Каломфир. И за да разберете какво им се бе случило и какво щеше да последва, трябва първо да чуете за живота на този Каломфир…

— Фаръма! — строго го прекъсна Думитреску. — Оставих ви да говорите, за да видя докъде ще стигнете. Вие преследвате някаква цел, като ни разказвате тези глупави истории, и си мислите, че като продължавате така, по-лесно ще се измъкнете. Предупредих ви да се ограничите с Дарвари.

— Нали тъкмо за него исках да ви разкажа — заизвинява се старецът. — Защото всичко започна от оная нощ. Когато той срещна Замфира. Вече ви казах, че това момиче беше изключително красиво и Дарвари просто прикова погледа си в нея — влюби се моментално, сякаш тя го омагьоса! И когато Ликсандру се обърна към двамата новодошли любезно, но доста сърдечно с думите: „Какво ще обичате?“, Драгомир му отвърна: „Аз дойдох да пия тук, в тази кръчма, а тя, хубавата Замфира, да си търси модел.“ А Ликсандру му рече: „Много съжалявам, но вече е три и в този час Господ слиза на земята, а ние искаме да бъдем сами.“ Дарвари му направи знак да ги остави и тогава до него се приближи Замфира, хвана му ръката и каза: „Виж какво,

той е добро момче и ще ни разреши да останем.“ Дарвари се изчерви от вълнение и каза: „Хайде да ги оставим, Ликсандре, може те да си имат причина.“ Младежът се усмихна горчиво и заяви: „Ако държите да се скарам, няма да се церемоня с вас и ще ви оправя. Жал ми е само за модела, ако го улуча с револвера, може да стане някой скандал…“ Оана започна да се смее и извика: „Не ме е страх от куршума ти, болярино, мене оловото не ме лови…“ „Но това не са куршуми от олово — отвърна й младежът, — това са само капси с пет цвята мастило.“ Извади револвера от джоба си и им го показа. Беше като „Броунинг“, но вместо с куршуми бе зареден с гърмящи капси с оцветена течност. „Получих ги от Лондон — добави Драгомир. — Може би са за дуели, стават дори за стрелба в салон. Куршуми с пет различни цвята…“ И така останаха там цялата нощ: пиха и говориха до зори, докато се събуди кръчмарят. На тръгване Драгомир извади пачка банкноти от джоба си и поиска да плати, но Оана го спря: „След три сутринта, както ви каза Ликсандру, Господ слиза на земята, а вие всички сте мои гости…“ Пред кръчмата чакаше колата, с която пристигнаха двамата, и в нея се качиха всички, които можа да събере, а между тях, разбира се, бяха Ликсандру и Дарвари. Скоро след това Драгомир и Ликсандру станаха големи приятели, както и Дарвари със Замфира. Това момиче беше много странно. Никога не се решеше като другите жени, оставяше косата си нито много къса, нито много дълга, кога назад, кога я вдигаше; не се гримираше, носеше се по старата мода, но й отиваше, така че в крайна сметка не приличаше на никого. Дарвари беше лудо влюбен в нея и вярваше, че ще й направи впечатление с униформата си от Военното училище, но Замфира му казваше…

В същата минута телефонът иззвъня и Думитреску вдигна слушалката. След първите думи, които чу, целият се зачерви.

— Да, при мене е — отговори той и продължи да слуша. — Разбрах — добави след малко и остави слушалката. — Достатъчно за днес — обърна се към Фаръма.

Изглеждаше много притеснен и старецът изведнъж изпита чувство на симпатия към него.

— Ще ви разпитат и други лица — започна Думитреску. — Във ваш интерес е да не отваряте дума за Борза. Ограничете се с Ликсандру и Дарвари. Този Борза не е бил нито ваш ученик, нито е учил в Мантуляса. Не е завършил никакво училище, дори начално. Откриха, че дълго време е бил професионален бияч в Тей[19] и агент в Сигуранца[20]. В партията влязъл чрез измама. Вярвам, че се разбрахме — добави Думитреску, като натисна бутона.

— Разбрах ви и много ви благодаря — отвърна Фаръма, надигна се рязко и почтително се поклони…

VI

През същата седмица комисарят Думитреску не го повика на разпит, но Фаръма продължи да пише и пазачът най-редовно идваше да взема изписаните листи и да му носи други. Накрая една сутрин влезе при него и като се усмихна, му съобщи:

— Я излезте за малко навън, че има нещо за вас…

Фаръма остави перодръжката си върху попивателната, затвори мастилницата и стана. В коридора до вратата го очакваше един елегантно облечен млад мъж.

— Вие ли сте, Фаръма? — попита той.

— Аз съм.

— Елате с мен…

Слязоха на двора и след като го прекосиха, попаднаха в друго крило на сградата. Взеха асансьора и Фаръма забеляза, че младежът все го наблюдава с нескрито любопитство и му се усмихва.

— Аз съм писател — каза другият, щом асансьорът спря. — Много се интересувам от вашите спомени.

Преминаха няколко коридора, докато накрая младият мъж спря пред масивна врата, почука и влезе. Фаръма го последва с приведени рамене — както обикновено вървеше — и с поглед надолу, но когато вдигна глава, забеляза някаква жена, която седеше на бюрото и го гледаше в упор с надменната си усмивка. Краката му започнаха да треперят.

— Позна ли ме? — попита тя.

— Как да не ви познах? — поклони се ниско Фаръма. — Вие сте госпожа министър Анка Фогел…

— Другарката… — прекъсна го жената.

— Страшната Анка Фогел — добави Фаръма и се помъчи да се усмихне. — Тъй ви наричат, страшната…

— Знам — потвърди жената и вдигна рамене. — Но защо се страхуват от мене, все още не ми е ясно. Лоша съм само с моите хора, и то не винаги…

Фаръма я погледна за пръв път в очите с известно възхищение. Стори му се, че е по-строга, отколкото изглеждаше на снимките във вестниците. Беше около петдесетгодишна, голяма, доста едра жена, с възширо, прорязано от дълбоки бръчки лице, с огромна уста, с къса и дебела шия и пепелява, по мъжки подстригана коса. Пушеше без да спре. Подаде му пакет „Лъки страйк“ през бюрото.

— Пушиш ли? — попита го тя. — Седни и си вземи една цигара.

Фаръма се поклони и седна във фотьойла пред нея. Със страхопочитание пое пакета „Лъки страйк“.

— Запалката е пред теб — му каза Анка Фогел. — Знаеш за какво те повиках — продължи тя и му се усмихна. — Прочетох трийсетина страници от твоето изложение. Не можах да прочета повече, защото си прекалено многословен, а и аз нямам много време за четене. Но ми хареса това, дето си го написал. Ако можеш да се владееш, да контролираш потока на спомените си, би могъл да станеш голям писател. Само че губиш основната нишка и затъваш в подробности. Поръчах да ми извадят всички пасажи с Оана, исках да се запозная с историята ѝ от начало до края, но така и не успях да разбера какво се е случило с нея. Много си обстоятелствен…

— Може би имате право — започна Фаръма и сведе глава. — Аз не съм писател и пиша както ми дойде. Но историята на Оана не може да я разберете, така сама за себе си, защото тя, Оана, не беше самичка на тоя свят: бе дъщеря на Фаника Тунсу и преди всичко внучка на горския. И сигурно това, което се случи с нея, се дължи или поне е свързано с времето, когато горският погази клетвата си с голямото момче на Силистренския паша…

— Това ще ми го разкажеш по-късно — прекъсна го Анка Фогел. — Сега искам да разбера какво се случи с Оана, след като войната свърши и тя отиде в планината. Кога стана това?

— През лятото на 1920.

— Ти видя ли я тогава? Как изглеждаше?

— Беше като статуя. Навършила бе осемнайсет и стигаше почти два метра и четиридесет.

— Беше ли хубава?

— Като статуя на богиня. Същинска Венера. Косата ѝ — светлочервеникава, разпусната по раменете — винаги ходеше с разголени рамене, а гърдите ѝ бяха твърди, развити — човек не можеше да откъсне очи от тях. Лицето ѝ бе бледо и нежно като на богиня, с червени, плътни устни, черни изгарящи очи, които те караха да тръпнеш. Но каква полза? Беше, както ви казах, почти два метра и четиридесет. Не смеех да се доближа до нея. Така облечена направо ме плашеше. Ако ходеше гола, сигурно бих свикнал, бих си казал, че е скроена за богиня и толкоз.

— Хайде, продължавай! — подкани го Анка Фогел и запали втора цигара.

— Един ден тя отиде при баща си и му рече: „Дойде време и аз ще се кача в планината, оттам ще си взема мъж…“ И отиде. Взе влака, но в Плоещ я свалиха, защото ѝ се залепиха някакви войници и тя ги наби, направи ги за смях. Това момиче имаше херкулесова сила, доста по-страшна, отколкото можеше да се

предположи дори за великанка като нея, грамада от два метра и половина. Казах: направи ги за смях, защо взе, че им смъкна панталоните и ги наби поред, като хлапета. И тогава я свалиха от влака на гарата в Плоещ. Но тя продължи нататък пеш, от село на село, метнала торба на рамо, пеейки и така за по-малко от седмица стигна до Карпатите. Спираше в кръчмите да си купи нещо за ядене — баща й беше дал достатъчно пари — и после продължаваше с песен. Къпеше се в реките, събличаше си роклята и така посред бял ден влизаше във водата, гола, без да се срамува. Селските деца я замеряха с камъни и насъскваха кучетата срещу нея, но тя не им обръщаше внимание. Все пееше и се катереше към планината. Псетата я лаеха напразно, тя се обръщаше и им извикваше само: „Къчи! Къчи!“, а те се усмиряваха и й се умилкваха, сякаш я познаваха отдавна. На петия ден, откакто тръгна, стигна до една кошара в Пиатра Краюлуй. Овчарите се вкамениха, като я видяха да отива към тях, с разголените си нозе, с торба на рамо, пеейки своята песен. Отпъдиха кучетата, но тя ги прикотка и те влязоха с нея в кошарата. После тя се приближи до старейшината и му рече: „Приеми ме, байно, при вас, ще ви работя без плата каквато работа ми дадеш, че аз, байно, очаквам да намеря мъж оттук, от тия места…“ Отначало той не искаше да я приеме, казваше, че не му трябвала такава грамада, но Оана пренощува в някаква колиба наблизо и на другия ден отново отиде до кошарата и се залови да чисти, а старейшината се направи, че не я вижда и я остави. Но вечерта, когато овчарите се прибраха с овцете си, Оана ги покани да се борят с нея — тя на колене, те прави, и жената ги изпотръшка всичките наред. През същата седмица, като научиха за Оана, от всички планини наоколо наслязоха много овчари да я видят и тя се бореше и с тях. Всяка вечер тя отиваше до извора да се измие гола и мъжете я гледаха отдалече, без да могат да й се наситят. Така ги разпалваше, че те един след друг се трупаха пред леговището й с надеждата да я направят своя любовница, но Оана ставаше и най-спокойно ги натръшкваше долу в дерето и се връщаше да си легне. Една нощ се опитаха заедно петима младоци, но тя им дойде от хак. Издебнаха я заспала, вързаха й ръцете и краката, но като се разбуди, се развъртя, скочи и ги направи на сол.

— Страшна жена! — възкликна Анка Фогел.

— Страшна — повтори Фаръма, поклащайки глава. — И оттогава никой не дръзна да се приближи до нея. Тичаха подире й, когато отиваше да се къпе, дебнеха я с часове и се възбуждаха, като я гледаха. По пълнолуние Оана ходеше гола с разплетени коси, танцуваше, скачаше, пееше, понякога сплиташе ръце в

молитва, но овчарите не чуваха какво говори: Само веднъж старейшината тръгна след нея и успя да чуе какво нарежда: „Ожени ме, света Дево — викаше Оана и издигаше ръце към луната. — Намери ми мъж по мярка, че ми омръзна моминството. Господ е сгрешил, като ме е правил, а после ме е забравил. Но ти, света Дево, пресвета Луна, дето грееш горе на небето и виждаш всичко наблизо и надалеч, огледай се добре и ми го намери! Доведи ми един добър мъж, та да се оженя!…“ И през същата нощ Старейшината се реши. Изчака луната да се смали, да не ходи Оана да се къпе на извора, и една вечер отиде при нея: „Оано!“ — Извика той. Момичето се пробуди и се приближи до него, но го настъпи без да иска — беше сънена. Изведнъж Старейшината я сграбчи с помощта на един ремък, който метна на шията й и я повали. Издърпа я до леговището й и я направи своя любовница. После излезе и завика към кошарата: „Ей, я елате тук!“ Овчарите се насъбраха и поред я обладаха. На сутринта тя стана и засмяна отиде да се изкъпе. После каза на Старейшината. „Благодаря ти, байно, това изпитание ми беше полезно…“ И започна да се смее.

— Страшна жена! — възкликна Анка Фогел.

— Страшна. Но от тази случка започна нещастието на Старейшината, защото още от следващата нощ Оана започна да кани поред при себе си всички овчари и да ги задържа чак до зори. После те излизаха от кошарата и веднага намираха някое място да си легнат, като оставяха овцете на грижите на кучетата. Но Оана тръгваше подир тях в планината и където откриеше някой полегнал на сянка мъж, веднага го събуждаше и не го оставяше на мира. Нощем се редяха на опашка пред леговището й, но тя съвсем не отслабна. Опозна ги всичките и не им прощаваше: „Ти кой беше, бре?“ — питаше тя в тъмното, когато поредният овчар ставаше и я молеше да го пусне да се върне в кошарата, та да поспи. „Аз съм Думитру“ — обаждаше се мъжът. „Петру не го видях тая вечер“ — казваше Оана. „Нещо е болнав“ — отвръщаше овчарят. „Върви и ми доведи Петру, иначе няма да те пусна до сутринта“ — заплашваше Оана. И Думитру отиваше до кошарата: „Стани, братле, че ако не отидеш, Оана ще ме разсипе и няма да мога да изляза сутринта“. „Аз съм уморен — отговаряше Петру — събуди Марин…“ „Марин мина по-рано — обади се друг. — Ела ти, че си по-отпочинал…“ И тъй цели две седмици. Оана ги владееше всички. Страхуваха се овчарите от нея, криеха се из пропасти и пещери, само и само да не ги намери, та да поспят малко и едва вечер се връщаха в кошарата да приберат овцете. Много пъти отиваше тя до постелята на Старейшината, но той бързо й взе страха с камшика си и тя заспиваше до него: „Не се приближавай, моме, че съм вече

стар мъж и искам да ме погребат децата ми у нас, на село. Не се приближавай, че като те заплюща!…“ На Оана й дожаляваше за старостта му и го оставяше. После ставаше и тръгваше из планината да търси другите. Скоро се разчу за Оана и от околните планини заслизаха овчари, но тя се справяше и с тях. Сутрин те не успяваха да се върнат по кошарите си и заспиваха където намерят. Овцете ставаха без надзор, изгубваха се из пропастите и горите, и накрая кучетата ги намираха умиращи или ранени и лаеха с всички сили. За тая жена научиха и долу в селата край планината, и започнаха да пристигат мъже, силни и напети, и Оана ги приемаше поред. На втория или третия ден, изтощени и убити, те си тръгваха обратно, но нито един не успяваше да се завърне в селото си — изпокапваха по средата на пътя и заспиваха непробудно кой където свари, сякаш се бяха разболели от тежка болест. Уплашиха се жените от селата да не изгубят мъжете си, толкоз ги изтощаваше тази Оана, горе в планината, в проклетото си леговище и накрая решиха да й направят магия: да я упоят и после да я набият, да я помъчат. Изкачиха се около петдесетина невести от всичките села и като я видяха такава красива и гола да се къпе на извора и да шари с очи из скалите, да търси някой скрит мъж, направо зяпнаха и се прекръстиха. Оана излезе отпреде им, тъй както си беше разсъблечена — само прикри гърдите си с дългите си коси — и ги попита: „Какво искате, мари?“ Тогава една от тях се осмели и излезе напред: „Дойдохме да ти направим магия, моме, та да ни оставиш мъжете на мира. Но сега, като те видяхме, били сме път напразно, че ти не си жена като всички нас, от Бога създадена, а от великанско семе си поникнала. Иди си по пътя, ти си от рода на исполините-чифути, дето са измъчвали нашия Исус, защото само те са били толкоз големи и силни, за да могат да се справят с него, Божия син. Да, значи ние напразно сме били път да те омагьосваме, то няма да те хване. Молим те сега, остави мъжете ни на мира, че те, горките, не са за тебе, те са добри за нас, дето имаме страх от Бога; а ти се върни, отдето си дошла, да си намериш мъж по мярка, че там, дето си се родила, сигурно ще има някой великан, с който да си приличаш и да се сбереш…“ Но Оана им отвърна: „Аз, стопанки, щом съм дошла чак тук, в планината, значи съм премислила. Защото тъй ми е писано: да си намеря мъж оттук, дори ми беше казано как да го позная, че ще слезе един ден, яздейки два коня и… И ако бачо не ме беше повалил с камшика си, аз никога нямаше да легна с мъж и ни един от тия чобани, които искаха да ме надвият, не би посмял да ме докосне. Но тъй трябваше да опозная мъжа и не съм виновна, че стана тъй, че ги опознах всичките… не съм направена от

камък…“ „Моме — извика една от жените — такъв мъж, дето язди два коня, не се намира тук. Но ако ти си от великанско семе, трябва да потърсиш някой змей. Тръгни по тези хълмове гола, тъй както си сега, и ще видиш как при тебе ще дойде един змей и ти ще се сбереш с него…“ Оана я изгледа и се усмихна: „Благодаря ти, стопанке, за приказките, ще ми бъдат от полза…“ Стана тъй, че Оана реши да тръгне още на другия ден за едно село в долината. Облече си единствената рокля, преметна торбата през рамо, благодари на Старейшината и потегли, придружена от няколко кучета, които я изпратиха. До вечерта не успя да стигне до селото — отдалече зърна някакъв страшен бик. Като приближи, го погледна, а той обърна муцуна към нея и се приготви да я нападне. Беше страхотен, невиждан екземпляр. Истински бик. Като от приказките — добави Фаръма и се закашля притеснен.

— Вземи цигара — подкани го Анка Фогел.

— Много ви благодаря — каза Фаръма и се поклони няколко пъти. Запали цигара и като глътна малко дим, се усмихна.

— Тъй се случи — продължи той, — че от същата вечер бикът не се отдели от нея. Следеше я като сянка и не даваше на никой да я доближи. Беше краят на юли и лятото бе необичайно горещо. Оана захвърли дрипавата си рокля и започна да ходи гола денем и нощем. Когато имаше пълнолуние, бикът мучеше и се чуваше надалече. Хората се разбуждаха уплашени и така я виждаха да тича гола из хълмовете, с развети от вятъра коси, а бикът я следваше. И още виждаха как те изведнъж се спират, как Оана рязко се навежда, после изкрещява и как двамата остават така за дълго заклещени — жената и бикът на гърба й, мучащ и ритащ с копита.

— Страхотна жена! — възкликна Анка Фогел.

— Ужасна! — потвърди Фаръма. — Но много скоро се разчу за нея из всички околни села и слухът достигна чак до Букурещ, до горския. Тогава той се прекръсти и рече: „Благодаря ти, Господи, че ме дари с достатъчно дни да видя как се изпълни проклятието на Селим.“ После отиде в манастир, изповяда се и се причести. И добави: „Сега, макар да съм вече стар, Господ ще ми помогне да си намеря млада невеста, да пусна нов филиз, защото вече не ме е страх от проклятието…“ Беше навършил сто години, но се чувстваше още силен и есента се ожени за млада, около трийсетгодишна вдовица. Но Господне го дари с друго дете. Тази вдовица, Флоаря, беше от Циганещ и нейната история…

— Остави вдовицата на мира — прекъсна го Анка Фогел. — Разкажи ми какво се случи с Оана.

— Чуха за нея и властите и изпратиха жандармеристи да

обиколят всички хълмове. Излязоха и хора с вили и тояги, кой каквото имал под ръка, и на сутринта ги намериха, скрити в една урва, където Оана си беше направила леговище. Бикът се засили отдалече да ги набоде с рогата си, но жандармеристите го убиха. Оана не каза нищо. Покри се с каквото й беше останало от роклята, метна торбата си през рамо и когато поискаха да й сложат белезници, каза: „Не ме връзвайте, ще стоя мирно.“ И тъй слезе долу, освиркана от хората, но тя не им обръщаше внимание и се смееше с вдигната към небето глава, сякаш очакваше изгрева на слънцето. Свиркаха и викаха, че е курва и престъпница, а тя им отвръщаше: „Нямам вина. Тъй ме посъветваха вашите стопанки.“ Накрая слънцето изгря и пристигнаха в селото, където ги очакваха кметът и капитанът на жандармеристите. Но не успяха да я разпитат. Оана погледна към горния край на шосето и направо се вкамени от неочакваната гледка: точно срещу нея слизаше огромен млад мъж, светъл, рус, яхнал два коня. Оана изтича и падна на колене в прахта, хващайки конете за юздите. Жандармите хукнаха след нея, но мъжът скочи и я вдигна от земята. Като го видяха колко е едър и силен, жандармите се отдръпнаха. Младежът погали Оана. Беше с малка, съвсем руса брадичка и странни, нито градски, нито селски дрехи. Хвана я за ръка и се приближи до властите. „Аз съм доктор Корнелиус Тарвасту — започна той на румънски — и съм преподавател по романски езици в университета в Дорпат. Пристигнах да изуча карпатските говори и като чух за Оана, дойдох да я взема. Ако нямате нищо против, още сега ще я взема за жена…“ Оана го гледаше и плачеше. Хората не знаеха какво да правят. Никой не смееше да се обади. Тогава кметът каза: „Така да бъде, господин професоре, но не правете сватбата тук, при нас.“ „Затова пристигнах с два коня — отговори мъжът, — да заминем далече…“ Но не яхнаха конете — добави Фаръма и се засмя, — беше ги страх да не ги смачкат. Тръгнаха пеш, държейки се за ръка, а конете — на крачка зад тях…

— Страхотна жена — каза Анка Фогел и се замисли. — И така ли напуснаха страната?

— Не веднага, защото Оана го заведе най-напред в Обор да го запознае с баща си, кръчмаря. Ожениха се в манастира Пасеря. Но Оана го заведе в Букурещ повече за да го представи на момчетата. Защото се беше сприятелила и с новите другари на Ликсандру и се случи тъй, че това, което последва, започна именно от тях, а освен това имаше и един Драгомир Каломфиреску, и той бе странно момче.

— Добре, това ще ми го разкажеш друг път. А сега вземи цигарите — добави тя, след като натисна едно копче. — Ако

имаш някакво желание, не се притеснявай, кажи…

— Имам само една молба — започна много притеснен Фаръма. — Да ми разрешите да си донеса някои по-дебели дрехи от къщи, че стана малко студено…

— Добре — каза Анка Фогел и драсна няколко реда на бележника пред себе си. — Предай това на пазача.

— Много ви благодаря — усмихна се Фаръма и изведнъж се надигна от фотьойла. — Благодаря ви и за цигарите…

VII

Близо две седмици не го повикаха на разпит. На другия ден му донесоха от къщи едно старо, но по-дебело сако. От няколко дни валеше и небето беше мрачно. Седнал на масата, приведен над листа хартия, Фаръма все пишеше и пишеше. Но не така бързо и многословно, както преди. Понякога с часове оставаше неподвижен, хванал с ръка челото си, мъчейки се да си припомни дали е описал дадена случка, или вече я е разказал на Думитреску по време на безкрайните разпити. И като не можеше да се сети, я записваше отново.

Една нощ, беше към единайсет часа, го събуди пазачът:

— Облечете се — каза му той с много по-почтителен тон от предишните вечери, когато го викаше за разпитите. — Облечете се по-бързо…

Все още сънен, Фаръма започна да се облича, но с мъка, защото ръцете му затрепериха.

— Изведнъж ми стана студено — заизвинява се той.

— Не биваше да ви казвам — прошепна пазачът, — но ни чака кола. Побързайте…

Фаръма започна да трепери с цялото си тяло. Едва когато слезе на улицата и видя автомобила, който го очакваше, се успокои. „Няма да ми се случи нищо лошо“ — каза си той. Двама цивилни агенти се качиха с него, без да кажат нито дума.

— Дойде есента — прошепна след малко Фаръма, сякаш си говореше сам, и не посмя да погледне агентите. — Изведнъж се застуди, сигурно в планината вече вали…

Тогава мъжът отдясно му подаде пакет цигари и каза:

— Вземи цигара, може да се сгрееш…

— Много ви благодаря — усмихна се Фаръма и няколко пъти поклати по навик глава. — Да ви кажа: бях заспал и сънувах. Но вече не помня какво; пазачът ме събуди и ми стана студено. Да, като се събудих така изведнъж, студът веднага влезе в мене…

После примирено се усмихна и запали цигарата. След десетина минути колата беше спряна от кордон милиционери, въоръжени с картечници. Единият от агентите подаде глава през прозореца и прошепна няколко думи, които Фаръма не успя да разбере. После колата продължи нататък, напредвайки твърде бавно, и Старецът видя цели групи въоръжени милиционери, които охраняваха вилите. Разбра, че се намира в един по-специален квартал и отново започна да трепери. Слезе от колата и агентите го заведоха пред някаква заключена врата между две милиционерски будки. Цялата улица беше ярко осветена.

Единият от агентите се приближи до вратата, позвъни, каза нещо и тя се отвори.

Няколко милиционери го очакваха в хола. Един мъж, когото Фаръма не видя в началото, защото бе седнал, се приближи до него и започна да му претърсва дрехите. После без да каже дума, му направи знак да го последва. Заведе го в просторно, силно осветено помещение и по вътрешна стълба се изкачиха до нещо като лоджия. Там му направиха знак да изчака, а той почука няколко пъти кратко на една врата. Женски глас му отвърна: „Влез!“ Мъжът бутна Фаръма по рамото и отваряйки вратата, го тикна вътре.

— Добър вечер — каза Анка Фогел, като вдигна поглед от купчината хартия пред себе си. — Приближи се й седни…

Фаръма се развълнува и като стигна бюрото, започна да се кланя.

— Седни и запали — отсече Анка Фогел.

Стените на стаята бяха скрити зад елегантна библиотека. Върху бюрото имаше доста пакети „Лъки страйк“, няколко пепелника и голяма ваза с цветя. Встрани на по-ниска масичка стояха две бутилки шампанско, две чаши и фруктиера с плодове.

— Извиках те тук — продължи Анка Фогел, — защото в министерството нямам много време да те слушам. А и имам по-сериозна работа — добави с усмивка тя. — Бих се радвала, ако могат да те чуят и някои наши писатели. Но това ще стане по-късно. Сега изпий една чаша шампанско, да се посъвземеш…

Вдигна бутилката и напълни чашата му.

— Много ви благодаря — каза Фаръма, рязко се надигна, пое чашата и се поклони няколко пъти. — Както виждам, това е шампанско „Вьов Клико“. От него не съм пил отпреди войната. Спомням си какво ми казваше Дофтора: „Болярино Захария — тъй ми викаше той — колкото пъти видиш и пиеш от «Вьов Клико», да знаеш, че това шампанско може да промени съдбата на човека…“ Знаех за какво намеква — добави Фаръма, като седна във фотьойла и остави чашата на ръба на бюрото. — Знаех го повече от догадки, но че се качва точно тъй, знаех, защото за което не ми каза горският, аз се досетих сам. С Дофтора се случи следното: Майка му беше гъркиня от Смирна, а баща му имаше имение в Бараган, в Дор-Марунт. Майка му държеше на всяка цена да го ожени за гъркиня, за някаква нейна племенничка Калиопи, и тя от Смирна. И затова всяка зима по Коледа го изпращаше в Смирна, да свикне със семейството й. Дофтора, доколкото разбрах, се беше влюбил в Калиопи и дори се реши на годеж. Чакаха само да пристигнат родителите от Румъния. Но накрая дойде само майка му, гъркинята, защото баща му не се

реши да се раздели с казиното в Монте Карло. Вечерта на годежа Дофтора, който бе почти на трийсет и познаваше света, поръча шампанско „Вьов Клико“. Но се намери там, сред гостите, някакъв възрастен приятел на родителите на Калиопи, не знам дали беше грък или арменец, който имаше необикновената дарба да прави разни фокуси. Като вдигнаха чаши, той се приближи до годеника и го попита: „На вас защо не ви наляха от червеното шампанско?…“ Дофтора погледна чашата си, погледна чашите на другите и видя: неговото шампанско беше златистобяло, каквито обикновено са всички видове шампанско. Родителите на Калиопи, които познаваха стареца, не казаха нищо. Поръчаха да донесат празна чаша и отново я напълниха, но шампанското беше пак светло. И като го видяха такъв замислен и мрачен, домакините избухнаха в смях и качаха: „Това беше фокус. Той е голям илюзионист“… Тогава Дофтора погледна чашата си и установи, че шампанското е червено. „Как го направихте, господине?“ — попита той, изгарящ от любопитство. „Това е дълга история и иска доста да си поблъскаш главата“ — отговори старият. „Но аз искам да разбера“ — настоя Дофтора. „Сега е късно — шеговито отвърна другият. — Утре, вдругиден ще се ожените и няма да имате време за друго, освен да галите съпругата си.“ „Не, ще стане тъкмо обратното — настоя Дофтора. — Първо ще ме научите и после ще се оженя. Ние с Калиопи сме млади и можем още да почакаме. Нали, Калиопи?“ — обърна се той към годеницата си, но тя избухна в плач и избяга от салона. Намесиха се майка му, а след нея и всички останали, но Дофтора държеше на своето: първо щял да научи да сменя цвета на шампанското и чак след това щял да се ожени… Но стана така, че той изобщо не се ожени за Калиопи, макар майка му дълго време да не губеше надежда, особено след като старият фокусник, принуден от семейството на годеницата, започна да му дава уроци и беше направо изумен от бързината, с която усвоява всеки негов трик. Калиопи заяви, че няма да го чака повече от година. Самият той сигурно щеше да я вземе след този срок, ако нещата не се промениха: годеницата се влюби в друг свой братовчед Леонида, току-що пристигнал от Гърция, а Дофтора се запозна с някакъв холандски моряк от Далечния изток, който му помогна да се качи на неговия кораб. От цялата тачи история излезе, че бедната Калиопи пострада най-много, защото мъжът, когото взе, стана по-късно доверено лице на един голям корабопритежател… И неговата история…

— Фаръма — прекъсна го Анка Фогел, — изпий шампанското си, че ще се стопли.

Старецът наведе почитателно глава и изпи чашата на един

дъх. После стана, поклони се няколко пъти, остави чашата върху таблата й седна във фотьойла.

— А сега, докато не си започнал — продължи Анка Фогел, — искам да ти кажа, че ми е много приятно да слушам твоите истории. Особено ще ми е интересно да чуя какво е станало с Оана и мъжа й, естонския професор, а също и с Ликсандру…

— До там исках да стигна и аз — започна Фаръма, като се усмихна малко притеснен. — На тяхната сватба Дофтора разказа за някои от патилата си и тъкмо с нея са свързани доста случки. Но за да ги разберете, трябва да знаете, че Ликсандру се сприятели накрая с един младеж, малко по-голям от него, на около двадесет години, един Драгомир Каломфиреску. Харесваше им да се разхождат нощем по улиците, само двамата. Драгомир беше мълчалив и меланхоличен, а и Ликсандру също не говореше много, освен когато не рецитираше стихове. Една нощ, след като бяха вървели дълго без да проговорят, Ликсандру изведнъж възкликна: „Ех, ако знаех къде изчезна стрелата и къде е сега Йожи, щях да зная всичко!“ Драгомир беше чул съвсем малко от тези истории и Ликсандру му ги разказа подробно. Когато свърши, Драгомир се усмихна горчиво и му каза: „В моето детство нямах щастието да ми се случат подобни приключения. Всичко странно и изключително в моя живот се е случило преди раждането ми и доста време след като бях дете. Но все пак си спомням една подробност: на осем години се разболях от скарлатина и бях изпратен в болница. Носеха ми много приключенски книги. Сигурно съм ги прочел всичките и после съм ги забравил. Но никога няма да забравя една приказка от Кармен Силва[21], която тъй и не успях да дочета, защото на следващата сутрин ме изписаха от болницата, и книгите, които бях докоснал, не можеха да ги дезинфекцират и трябваше да ги изгорят. Откровено казано, от тази история сега си спомням отделни детайли; чудно красива девойка, която се разхожда върху бял слон, древен храм, някъде в Индия… Май че това е всичко, но за мен е най-скъпият спомен от детството. Години наред се борих с изкушението да намеря книгата и да дочета приказката, която започнах в болницата, но се убедих, да, сега съм сигурен, че никога няма да разбера коя е била онази чудно красива девойка, защо се е разхождала върху белия слон, какво е търсила в оня храм, там, в Индия… Ти, добави Драгомир, научи староеврейски, за да разбереш едно приключение от детството. Много добре си направил. Но внимавай: спри дотук!…“ Той така силно подчерта думите, че Ликсандру се спря и го запита: „Какво искаш да кажеш?“ Драгомир го хвана за ръката и го принуди да се върнат. Стигнаха до булевард „Фердинанд“, на около триста

метра от Фоишорул де Фок. „Погледни добре — каза му той. До третия фенер пред къщата с белите балкони. Виждаш ли къщата?“ „Виждам я“ — потвърди Ликсандру. „Добре, тогава ела с мен. Дванайсет е, имаме още време…“ И без да обяснява повече се засили към Фоишор, като дърпаше след себе си Ликсандру. Когато стигнаха, го обърна надясно. „Колко далече можеш да видиш?“, попита Драгомир. „Виждам до двора на църквата“, отвърна Ликсандру — „Добре“… И отново тръгнаха и излязоха на булевард „Паке Протопопеску“, прекосиха „Мантуляса“ и стигнаха до „Попа Соаре“. „Да спрем. Тук някъде имаше пейка, има време за една цигара“. Седнаха, Драгомир извади табакера и му избра цигара. След като я запали, Ликсандру не се стърпя и го запита: „Добре. Какво беше това?“ „Тези места, всичките — започна Драгомир, — някога са били наши. Това са били земи на Каломфир. А сега освен къщите, които знаеш, не ни остана нищо друго, защото един мой прадядо, внук на Каломфир, е искал да разбере — и той като тебе — как и точно къде живеят онези, дето са под земята.“ „Не разбирам“, каза Ликсандру. „Тогава, ела с мене да ти обясня.“ Фаръма спря и запали цигара.

— Трябва да знаете — продължи той, че в ония години на „Попа Соаре“ имаше една кръчма от висока класа, с градинка отпред, скрита зад липите. През летата там идваше едно момиче, не много красива, но голяма дяволица; викаха й Ляна, но тя поклащаше глава и отговаряше: „Не се казвам така!“ Повече не искаше да каже — обичаше да бъде тайнствена. Та това момиче, Ляна, пееше. Идваха да я слушат от другите махали, защото знаеше много стари, забранени песни и ги пееше, като си акомпанираше сама на лютня, която по онова време вече не се използваше. В същата кръчма Драгомир заведе Ликсандру и стояха там до сутринта. Ляна пя само за тях, но те много не я слушаха, защото Драгомир разказа живота на Йоргу Каломфир. От време на време Ляна спираше, оставяше лютнята и се заслушваше и тя. Драгомир я покани да пие с тях и момичето, с чаша вино в ръка, го слушаше и се усмихваше замечтана. После рязко стана, взе инструмента си и продължи да пее. Разказвам ви всичко туй — добави Фаръма, — защото тази Ляна си имаше и тя своя история и ако Ликсандру не успя да й разбере края, то е защото много неща му се случиха, след като се запознаха в оная нощ, когато Драгомир го заведе да му разкаже живота на Йоргу Каломфир. Трябва да знаете, че този Йоргу Каломфир беше мъжът на Аргира, на красавицата Аргира, както й викаха навремето, през 1700 година. Бог я беше надарил с всички земни дарове: бе толкова красива, че славата й се разнесе отвъд Дунава, до турците, и в Букурещ се говореше за нея цял век след смъртта

й, да, за Аргира лаутарите[22] пееха чак до 1850. Не беше само хубава, но и учена — нещо рядко за онова време — обичаше театъра, поетите, освен румънски и гръцки знаеше италиански, испански и френски. Но имаше голям дефект: беше много късогледа, почти не виждаше. Баща й, ворникът[23], а после и мъжът й Йоргу Каломфир платиха сума пари на разни доктори и окулисти[24] от Стамбул и Запад. Къщите им, които тогава се намираха някъде между булевард „Паке Протопопсску“ и улица „Попа Соаре“, винаги бяха пълни с доктори и майстори на лещи: някои дори идваха с инструментите си и нареждаха цели лаборатории, в които правеха опити. Може би от тези западни майстори Йоргу чу за първи път някои легенди и поверия за кристалите и скъпоценните камъни, които лежат омагьосани под земята и могат да се открият с твърде много усилия, и то само от определени хора. Сигурно в началото мисълта да опознае света под земята се роди от голямата му любов към Аргира. И ако в това поверие имаше някаква истина, Господ положително щеше да му помогне да намери нужния кристал, който да възвърне зрението на Аргира. Но по-късно желанието да опознае долния свят се превърна в истинска страст и той направи нещо подобно на лаборатория в една от избите, като започна изследванията си с помощта на няколко чуждестранни майстори. Аргира си възвърна зрението. Как стана това е друга история, но през оная юлска нощ в кръчмата на „Попа Соаре“ Драгомир нямаше време да я разкаже, защото Ликсандру изгаряше от нетърпение да чуе за патилата на Йоргу Каломфир, полудял по подземните тайни. След като чу и той всички легенди и поверия, които му разказаха майсторите от Запад: как се образували минералите и скъпоценните камъни под влиянието на слънцето и луната, как се появявали жилите на разните метали в планините и как ги пазели духове и феи и други подобни истории, Йоргу се сети, че румънските селяни хвърлят по Великден черупките на червените яйца в реките и заръчват на водата да ги отнесе до Страната на блажените, омагьосани същества, които живеят някъде долу, под земята, а черупките ще им известят, че е дошъл Великден. И тогава изостави майсторите на Запад и тръгна из страната, по своите земи, да търси стари хора, който да му разказват всичко за Блажените и за тяхната страна под земята. Но и те не знаеха повече от останалите; че тези Блажени са души кротки и милостиви и там, долу, под земята, се хранят с онова, което е останало от хора, и че се молят непрекъснато. И все пак бяха чували, че Блажените някога са живели горе, на земята, и след някаква история слезли долу. Или по-скоро Йоргу остана с впечатлението, че това поверие крие ужасна тайна и който успее

да я разгадае, не само ще разбере откъде точно може да слезе за страната на Блажените, но и ще достигне до много други тайни, които църквата не позволявала се открият. И тогава той се върна у дома и се затвори в лабораторията си. После поръча да му изковат врата от желязо и сложи един катинар, да е сигурен, че никой няма да слиза в избата без негово знание. Какво правеше там, никой не можеше да разбере. Но един ден в избата започна да извира вода. Йоргу изскочи навън уплашен и заповяда да дойдат хора е кофи да изтребват водата. Цяла седмица се мъчиха, денем и нощем, но водата все извираше, дори с по-голяма сила. Смъртно уморен, неспал, необръснат, Йоргу стоеше на върха на стълбата и викаше: „По-бързо! По-бързо!“ Напразно. Само след седмица цялата изба се изпълни чак до стъпалата. Тогава вдигна ръка и каза: „Спрете! Господ не ми помогна“… беше пребледнял, отслабнал, а очите му блестяха от безсъние и умора. Строполи се на стола си и горчиво заплака: „Господ не ми помогна!“, повтори няколко пъти той.

Фаръма спря и отново взе чашата с шампанско, която Анка Фогел му подаде през бюрото. После запали нова цигара.

— Сега — след кратка пауза продължи той — трябва да ви кажа, че за всичко това научих на другия ден в училище. На обяд Ликсандру просто нахълта в канцеларията. Очите му горяха като трескави. Извърна глава към вратата, сякаш се страхуваше да не би да го преследва някой, и се приближи до мен: „Господин директоре — започна шепнешком той. — Моля ви, не ми се сърдете и не ме питайте защо, но аз искам да ми разрешите да сляза сам долу, в избата на училището. Моля ви, не ми се смейте и не ме разпитвайте“ — добави той, забелязал, че го гледам с недоумение. Но в следващия момент вратата се отвори с трясък и в канцеларията влезе младо момиче. Спусна се към мен и ме хвана за ръцете: „Не му позволявайте, господин директоре — викаше тя, — не му давайте да слиза в избата, че жалко за младостта му!…“ „Но коя сте вие? — попитах я аз, — опитвайки се да отскубна ръцете си от нейните. — Как си позволихте да влезете, без да почукате на вратата?“ „Ако вие знаехте всичко, което аз знам, сигурно щяхте да ми простите — каза тя. — Викат ми Ляна, но истинското ми име е друго. Господ ме наказа за греховете да пея по кръчмите, макар да не съм създадена за това. Сега пея в «Слънчогледа», тук наблизо до вашето училище. Снощи пях на тях, защото ми станаха симпатични още щом влязоха, и чух историята на другия, внука на болярина. Знам какво нещастие ще му се случи, ако го пуснете да слезе в избата…“ Ликсандру целият пребледня: „Не я слушайте, господин директоре — каза той. — Тая Ляна е фантазьорка; навсякъде й се

привиждат нещастия и магии. Накарайте я да излезе и я пуснете само ако почука учтиво на вратата…“ „Нищо не разбирам! — развиках се аз. — Сядайте и двамата и ми обяснете за какво става дума. Вие започнете — обърнах се аз към младата жена.“ „Не я слушайте, господин директоре — скочи Ликсандру, — тя, вместо да забавлява публиката, подслушва чуждите разговори и не може да ги разбере добре…“ Обърнах се рязко към него и го погледнах строго. Ликсандру се изчерви, но не каза нищо. „Цяла нощ не съм спала — започна Ляна. — След като разбрах какво беше намислил да прави, ми стана жал за него и за младостта му, видях само, че е пламенна душа и като разбрах какво го очаква, казах си: грехота ще е да си отиде толкоз млад, без да е познал поне малко от любовта. Така че не можах да заспя и стоях на улицата пред училището. Знаех, че ще дойде, и когато го видях да влиза, тръгнах след него. Моля ви, господин директор, като на Господ ви се моля, не му разрешавайте да слиза в мазето!“ „Но защо?“ — извиках аз, тъй като нищо не разбирах. „Нека той да ви обясни“ — отвърна ми Ляна. „Ще ви кажа — започна Ликсандру. — Но само на вас. С нея ще поговоря по-късно, а това, което имам да казвам, ще го кажа само на вас…“ „Господин директоре, аз няма да си ида — скочи Ляна, — докато не ми дадете дума, че ще го спрете да не слиза долу.“ „Това не мога да направя, отвърнах й аз, защото не зная за какво става дума. Но бъдете сигурна, че няма да му позволя да слезе, преди да ви изслушам още веднъж. Сега бъдете добра и ни оставете за малко сами. Почакайте ни в градината…“ Така и стана — продължи Фаръма. — Като остана сам, Ликсандру ми разказа историята на Йоргу Каломфир. Значи след като седял така няколко часа на стола си срещу входа на избата и гледал как водата се надига, той извикал управителя и го запитал: „Колко от нашите хора умряха тук?“ — и посочил зданията над избата. „В тези къщи, болярино, още никой не е умирал. Каломфир загина далече оттук, но старите боляри, твоите деди, умряха там, в старите къщи“ — и протегна ръка да посочи сградата срещу него. „Господ ми отне ума!“ — извика Йоргу и се плесна по челото. После се надигна от стола и се обърна към хората си: „Не се плашете, водата ще спадне…“ И наистина стана тъй: от същата нощ тя започна да спада и само за седмица напълно изчезна. Какво запази от лабораторията си Йоргу, така и не се разбра, защото веднага след като водата спадна, влезе сам в избата, затвори вратата след себе си и като излезе, изнесе само едно сандъче. Останалото изглежда беше натрошил с чука. Но скоро след това започна да прави проучвания за старите къщи. Заповяда да му заковат врата от желязо и се заключваше в избата денем и нощем.

Но след няколко месеца историята се повтори. Един ден той хукна по стълбите и започна да вика хората си да носят кофи и те пак завадиха вода денем и нощем, докато Йоргу не им даде знак да спрат и не каза напълно отчаян: „Господ не ми помага!“ И въпреки това след няколко месеца се опита отново, за трети път, сега в края на градината, където навремето имало някакви постройки, които негов прадядо разрушил, когато купил тези места, за да направи обори. Наистина под оборите откриха останки от изба и Йоргу пренесе лабораторията си там. Какво се случи след това, не зная, защото Ликсандру не ми каза. Но без съмнение не е успял, защото много скоро след това продал част от имота си и заминал за странство. „Всичко това ми го разказа Драгомир тая нощ — приключи разказа си Ликсандру, — но аз не знаех, че Ляна ни е слушала. Сега ви моля само да ми разрешите да сляза в избата. Защото не зная дали ви е известно, че мястото, където сега е училището, е било на болярина Каломфир.“ „Тези места заедно със съседните къщи — казах му аз — бяха на Мантуляса.“ „Зная — отвърна ми Ликсандру, — дори зная и тяхната история. Но си мисля, че тук, на тая улица, може би точно на мястото на училището са останали някакви знаци.“ „Какви знаци, Ликсандру?“, запитах аз. „Извинявайте, господин директор, но това не мога да ви го кажа“ — изчерви се младежът. „Добре, не ми казвай…“ Станах, стана и той и излязохме на двора. Щом ни видя, Ляна тръгна към нас. „Е, какво ще кажете?!“ — попита ме тя. „Ще слезем в избата“ — отговорих й аз. Тогава Ляна падна на колене и хвана краката ми. „Не го пускайте, господин директоре, ще бъде жалко за младостта му!“ — завика тя. „Не се плаши, момиче — започнах да я успокоявам аз, като я вдигнах. — В нашата изба никога не е имало вода.“ „Това не можете да го знаете!“ — извика Ляна. Не й отстъпих, взех ключа от избата и три свещи, защото само в първото помещение имаше лампа, и слязохме долу. Ляна вървеше зад Ликсандру, само на крачка зад него, готова да го хване за ръка в случай на опасност. Ходихме така около четвърт час. Съвсем пребледнял, със стиснати устни, Ликсандру оглеждаше зидовете, приближаваше свещите до разсипания долу пясък, внимателно опипваше с ръка мазилката, сякаш търсеше някакви знаци. После изведнъж се извърна към мен и каза: „Не е тук. Можем да се връщаме…“ Тогава Ляна се обърна към него, хвана го за ръката, целуна го по двете бузи и радостно извика: „Да си ми жив, болярино!“ После взе моята ръка и също я целуна: „Господ да ви дава здраве, че имате добро сърце“ — каза тя… После угаси свещта си и хукна по стълбите… така се запознах с Ляна — усмихна се Фаръма. Още същата вечер отидох в

градината на „Слънчогледа“ да я чуя и оттогава я обикнах, а по-късно научих и нейната история. Защо се беше уплашила от историите, разказани от Драгомир, не разбрах. Но мога да кажа, че напразно се зарадва и целуна Ликсандру. Защото това момче не се смири. Още на другия ден започна да обикаля съседите и да ги моли да му разрешат да слиза в мазите им. Ляна разбра за това доста по-късно. И за туй, дето изтърпяха двамата, заради желанието на Ликсандру да изследва мазите на хората, мога да ви разказвам дълго…

— Почини си малко и изпий още една чаша шампанско — каза Анка Фогел и му подаде бутилката през бюрото.

Фаръма скочи развълнуван, пое шампанското и си напълни чашата. После обиколи бюрото и внимателно постави бутилката в сребърната кофичка.

— Сега пий — настоя Анка Фогел, че пак ще се стопли.

Фаръма се усмихна и заклати глава. Отпи от шампанското и без да иска въздъхна. После запали цигара, притвори очи и постоя така няколко мига.

— Да — започна изведнъж той, — доста време Ликсандру беше обзет от тази страст: обикаляше хората от цялата махала и ги молеше да му разрешат да слиза в мазите им. Повечето го гонеха, дори го заплашваха, че ще го предадат на кварталния, но имаше и такива, които го пускаха. И Ликсандру слизаше в избата със свещ и електрическо фенерче, оглеждаше зидовете, а понякога оставаше и повече от половин час, ако видеше, че плесента по тях е по-стара и че има някакви знаци, дето ги знаеше само той; после излизаше от полумрака, леко пребледнял и за благодарност спираше на прага и рецитираше на стопаните по няколко стихотворения. Започваше винаги с „Меланхолия“ на Еминеску и ако разбереше, че хората от къщата обичат поезията, започваше сонетите на Камоинш и най-вече „Моя нежна душа…“ Заставаше на прага, слагаше едната си ръка на сърцето, а с другата се опираше до вратата и рецитираше. Мнозина от слушателите не разбираха какво му става и го посрещаха отначало с неприязън, но Ликсандру беше хубаво момче и като го видеха такъв блед, прашен, със замърсени от плесента ръце, спрял на прага им, декламиращ Еминеску и Камоинш, отваряха по малко душите си. Много момичета и прислужнички се влюбваха в него, доста жени въздишаха, щом го зърнеха по улицата през пролетта и лятото — сутрин или вечер, след залез-слънце, когато той вярваше, че хората са по-спокойни и могат да го приемат там, където преди седмици или месец са го изгонили. Понякога го виждах и аз от моята канцелария, да минава замислен, меланхоличен край разцъфналите зарзали, защото до

училище — усмихнат добави Фаръма — по това време имаше много зарзали и кайсии и през пролетта тези дървета бяха като покрити със сняг. Когато имах време, го извиквах или излизах да си поговорим на улицата: „Още ли не си се отказал, Ликсандре?“ — питах го аз повече на шега. Но той ме стрелваше с уморените си от безсънието си очи: „Ако знаехте, това, което зная аз, господин учителю, нямаше да ми се смеете. Научих много неща от Драгомир и знам, че знаците са някъде тук, между булевард «Попа Соаре» и «Каля Мошилор» — каза той, вдигна ръка и направи няколко кръга. — Ако имах един милиард, щях да купя всички къщи тук и щях да ги разруша. Ще има да се чудите и вие, и всички историци и археолози на това, което ще намеря тук, под земята, под тези тротоари — и отчаян започна да удря с петата си в камъка. — Селища, които са много по-стари, отколкото можете да си представите. Не че ме интересуват… Аз не търся това… Ще заинтересуват вас и други хора, като разберете колко тайни се крият под тази земя, под тези камъни и къщи…“ „Добре, Ликсандре — прекъснах го аз. — Ти си вече голямо, учено момче, не си дете. Как си представяш, че ще намериш Йожи и толкова години той ще стои скрит под земята? Как може да вярваш в това?!…“ Ликсандру ме изгледа продължително, изпитателно, а после тъжно се усмихна: „Съжалявам, господин директоре, вие мислите, че съм малко мръднал или с детски ум, но аз зная много добре, че Йожи живее, макар и не тук, под земята, под нашите крака — каза той и отново заби петата си в тротоара. — Но знаците, за които ви казах, трябва да се открият най-напред под земята…“ „Какви знаци, Ликсандре?“ — попитах аз. „Виждате ли — отвърна ми той и се усмихна, — тъкмо това не мога да ви кажа. Защото за да разбереш знаците, трябва първо да ги познаваш…“ Сбогува се и продължи нататък. От време на време го срещах и в кръчмата на „Попа Соаре“, където ходех да слушам Ляна. Обикновено идваше с Драгомир. Но веднъж пристигна сам и аз го извиках настрана. Тогава той ми каза: „Колкото и да ви се струва невероятно, господин директоре, тачи Ляна крие голяма тайна. Иначе откъде ще знае и тя за знаците? Убеден съм, че ги знае. Спомняте ли си когато тя нахълта във вашата канцелария? Как можеше да знае, че аз се намирам в опасност и че се готвя да сляза в избата? Вие, както и останалите, не се уплашихте. А защо именно тя се уплаши? Това момиче знае нещо. Слушам я, като пес и разбирам, че тя често пее само за нас двамата, за Драгомир и за мене. После идва при нас, усмихва ни се съучастнически и винаги след една и съща песен. След една и съща песен — подчерта думите младежът. — Откъде я знае и откъде я е научила, това не ни

казва.“ „Коя песен, Ликсандре?“ — попитах аз. „Чуйте я и вие, господин директоре, и може би ще отгатнете. Пее я всяка вечер…“ И се случи тъй, че се встрастих и аз в кръчмата на „Попа Соаре“ и започнах да ходя винаги когато мога, да слушам Ляна. В махалата заговориха, че съм си изгубил ума по нея. Но не беше вярно. Беше ми скъпа тя, както ми бяха скъпи толкова други млади хора, мечтатели, смелчаги — всички, у които имаше нещо особено и виждаха в живота нещо друго, дето не го виждаме ние, обикновените, отрудени и нещастни хора. Ходех да слушам Ляна и защото обикнах кръчмата, в която пееше. Имах голяма слабост към цялата улица „Попа Соаре“. Трябва да ви кажа, че моят квартал „Мантуляса“ и „Попа Соаре“…

Анка Фогел изведнъж се разсмя.

— Стига, Фаръма, стига — прекъсна го тя и му наля още една чаша шампанско, — защото ще осъмнем. Сложи малко ред в спомените си. Кажи ми първо как мина сватбата на Оана и какво им се случи след това на нея и на нейния естонец.

— На това мислех да се върна — започна Фаръма, — на сватбата на Оана. Но за да разберете как мина тя, трябва да знаете, че братовчедката на Драгомир, онова красиво и странно момиче, което се наричаше Замфира, имаше голяма слабост към Оана и често идваше в кръчмата на баща й, понякога даже през деня, със своя албум да й прави скици. Но за да разберете какво искаше от Оана, трябва да чуете и нейната история…

Изведнъж се смути и млъкна, като погледна Анка Фогел.

— Историята на Замфира! — възкликна замечтана тя. — Казваш, че трябва да науча историята на Замфира. Колко ще трае? — попита усмихната Анка Фогел.

— Нейната истинска история — спокойно продължи Фаръма — започва отпреди повече от двеста години, защото всичко, което й се случи, започва оттогава и защото й се струваше, че тя непременно трябваше да прилича на Аргира, момичето, на което вече ви казах, че искаше да подражава.

Анка Фогел отново се разсмя.

— Фаръма! — извика тя и поклати глава. — Ти си интересен човек… Вземи пакета цигари… Благодаря ти за тази вечер и може би пак ще се видим. Лека нощ!

Подаде му ръка през бюрото. Той веднага скочи, пое я и я докосна с крайчеца на устните си.

— Много ви благодаря — поклони се той, — много ви благодаря и за цигарите, и за доверието.

VIII

Пишеше всеки ден, но много по-грижливо, без да бърза, като внимателно препрочиташе страниците, преди да ги предаде на пазача. Знаеше, че без да иска, пак се връща на случки, които му се струваха важни, но не се страхуваше от неизбежните повторения и от объркванията, които сигурно щяха да предизвикат вариантите на тези разкази, представени от различни ъгли. Но Фаръма осъзна това след доста седмици, когато един ден го събудиха, за да го отведат отново до кабинета на Думитреску.

— Може да се каже, че ви желая само доброто — посрещна го Думитреску, — и се питам защо. Аз не съм нито писател, нито пък мога да се прехласвам по разни поети или артисти, като мнозина тук. Може би се досещате — добави с известно съжаление той, — че вашите истории вече минаха през доста ръце, че ги четоха даже някои отговорни другари, да не говоря за писателите…

— Не знаех — изчерви се Фаръма. — Не знаех, че…

— Сега вече ще знаете — прекъсна го Думитреску. — Но аз искам да ви обърна внимание, че за мене литературната стойност на вашите писания няма никакво значение. Мене ме интересува само ходът на следствието и тъкмо за това искам да ви поговоря. От многото, от премногото страници, които вие изписахте досега, от всичките устни показания, които направихте, все още не се изясни връзката на Ликсандру с Дарвари.

— Те бяха приятели от основното училище.

— Аз не ви говоря за основното училище — прекъсна го Думитреску, — нито за приятелството им с Оана, Замфира и останалите. Имам предвид връзката им през 1930 година, когато Дарвари изчезна със самолета в Русия.

— И тогава бяха приятели…

— Това не става съвсем ясно от вашите показания. Не става ясно, защото, поне така е на пръв поглед, вие си противоречите. Ще ви посоча извадки от вашите показания и ще видите, че на места се обърквате и понякога си противоречите. Може би не биваше да ви казвам това — продължи след пауза той, — но може би, без да си давам сметка, ви желая доброто. Питам се сега: противоречите си, защото не можете да си спомните с подробности точно как са били нещата или пък искате да скриете нещо? Ако наистина искате да скриете нещо, единственото, което мога да ви кажа направо е, че се лъжете. Ще бъде жалко на вашата възраст да се излъжете…

Двамата помълчаха няколко мига.

— Разбрах — подхвана Фаръма, като се помъчи да се усмихне. — Разбрах и много ви благодаря. Няма да скрия нищо. Но знам какво искате да кажете: когато нещата не са разказани както трябва, понякога изглеждат объркани, а отделните подробности сякаш противоречат на общото, да се изразя като в училище. За това ще се помъча да бъда по-внимателен и ще пиша колкото се може по-ясно.

— Във ваш интерес е — каза Думитреску и натисна копчето на бюрото. — Апропо — добави той, като го погледна — ще ви кажа нещо, което може би не знаете: Дарвари не е стигал до Русия, нито самолетът, с който е излетял, е бил намерен, макар да са го търсили дълго и руснаците, и нашите. Мисля, че разбирате какво означава това.

През този ден Фаръма не написа почти нищо. Дълго гледа хартията, а после изведнъж започна да отбелязва датите: 1700 (Аргира), 1840 (Селим), октомври 1915 (Йожи), есента 1920 (сватбата на Оана), 1919–1925, Марина; Дарвари 1930… Прекъсна и погледна годините. После започна да ги зачерква една по една, много грижливо, като непрекъснато топеше перото си в мастилницата.

На другия ден се залови отново да пише. Реши да бъде по-точен и ясен при случките от 1914–1915 години, до изчезването на Йожи, и оттогава всеки ден започна да резюмира колкото можеше по-кратко, като в рапорт за министерство, поредицата от събития, които предхождаха инцидента с момчето на равина, и имаха пряка или косвена връзка с улица „Мантуляса“.

След около седмица пазачът отново го разбуди:

— Заповядайте, че дойде колата. Заповядайте на разходка — добави усмихнат.

Пристигна във вилата почти в полунощ и намери Анка Фогел, седнала до бюрото си, запалила цигара, с купчина папки пред себе си и две бутилки шампанско на страничната масичка.

— Добър вечер, Фаръма! — посрещна го тя. — Седни и си вземи цигара.

Подаде му пакет „Лъки страйк“ през бюрото.

— Почини си малко и изпий чаша шампанско.

— Много ви благодаря — поклони се няколко пъти Фаръма.

— След като си починеш, ще ми разказваш. Но не така безразборно, както обичаш, а поред, ако разбираш какво искам да ти кажа. Избери от всичко, което знаеш, най-хубавото. Например за сватбата на Оана.

— Ако позволите ще започна с историята на Замфира…

— Казваш, че траяла цели двеста години — прекъсна го Анка

Фогел и се засмя.

— Ще я съкратя, колкото мога. Няма да разберете нито сватбата на Оана, нито онова, което се случи след това, ако първо не научите какво е станало преди двеста години.

Анка Фогел се засмя отново, вдигна рамене и напълни чашата му с шампанско.

— Може би ще си спомните — започна Фаръма, — че съпругата на болярина Йоргу Каломфир, красавицата Аргира, както й викаха, имаше слабо зрение. Макар че обичаше да чете книги, не можеше да си позволи това; само ги вземаше, докосваше ги нежно, приближаваше ги до очите си, за да разберете заглавията, а после ги даваше на компаньонката си, една гъркиня, да й ги чете. Освен стихове и романи и всякакви книги за пътешествия, Аргира обичаше театъра. Изпитваше истинска страст към него и веднага щом се омъжи за Каломфир, пожела да разрушат стената между две големи помещения, да сложат колони и така подреди малка театрална зала. Но тя, въпреки че искаше, беше твърде късогледа, за да може да играе. Тъй че се задоволяваше да облича приятелките си и техните деца в костюми, скроени според нейната фантазия, и да ги кара да се превъплъщават. Обичаше да измисля костюми в ярки, ефектни цветове; дори сама избираше тъканите: кадифетата и копринатa, колкото можеше да ги различи: яркочервени или бели като сняг, със златни нишки или зелени, светлосини, оранжеви. Когато „актьорите“ обличаха костюмите, тя се приближаваше до тях и почти ги докосваше, но правеше това, за да види дали са скроени според указанията. Когато започнеше представлението, сядаше в едно кресло почти до самата сцена, като следеше текста, въпреки че го знаеше наизуст. Нейният съпруг, както вече ви казах, похарчи цяло състояние за доктори и разни окулисти. Напразно й носеха те най-различни видове очила: щом ги сложеше, започваше да плаче. Ни един от тях не успя да разбере причината, поради която Аргира не можеше да изтърпи тези лещи. Пристигаха всякакви знахари и лечители, опитваха много, много магии и билки, но без резултат. Докато в една неделя след литургията, при нея в кулата се качи младо момиче, пристигнало от село: „Аз съм Замфира. Вземи и измий лицето си с тая вода и Господ ще даде светлина на очите ти…“ Колкото и странно да бе, тъй стана: Аргира се изми с водата и прогледна както всички хора. Прегърна Замфира, отрупа я с подаръци и всеки ден я канеше при себе си в кулата. Скоро след това я омъжи за един доверен на баща й човек, Мантуляса й подари къщите и парцелите, от които по-късно се оформи улицата със същото име, но това вече е друга история и аз може би ще ви я разкажа някой

път, при случай… Туй, което исках да ви кажа сега — продължи Фаръма, след като запали нова цигара, — е, че братовчедката на Драгомир, скулпторката — истинското й име беше Марина, — знаеше от малка всички истории, които вече ви разказах, и затова й се струваше, че Замфира е нещо като светица и че тя, Марина, прилича на нея или дори е самата Замфира, завърнала се на тоя свят след двеста години, но не за да възвърне зрението на Аргира, а да научи хората как да гледат. „Защото, мислеше си Марина, хората не знаят как да гледат и всички грехове и злини оттам идват, че хората днес са почти слепи.“ И за да се излекуват, няма друго средство, освен да се научат да наблюдават произведенията на изкуството и на първо място работите на скулпторите. Затова изпитваше тя такава слабост към Оана и често идваше в кръчмата на Тунсу да я рисува, като изпълваше цели албуми със скици. Твърдеше, че Оана е единственият модел на жива богиня.

— Не, Фаръма — прекъсна го Анка Фогел и рязко вдигна ръка. — Всичко това не ме интересува. Помолих те да ми, разкажеш само за сватбата на Оана.

— След няколко минути ще стигна и до нея — изчерви се Фаръма. — Защото на сватбата на Оана в манастира Пасеря беше Марина с всички свои приятели и приятелите на Оана.

— Кога беше сватбата?

— През есента на 1920.

— А това, което ми го разказа преди малко за Марина, на която викаш Замфира, кога се случи?

— Една година преди това, през. 1919.

— Добре, остави това и кажи за сватбата.

Фаръма наведе глава и нервно заопипва коленете си.

— Както кажете! Ще ви помоля само за няколко секунди, да уточня, че Марина тъкмо, беше започнала да моделира скулптурата „Раждането на Венера“, когато Оана помоли баща си да я пусне в планината. Тъй че през онова лято Марина остана без модел. Отчаяна, събра момчетата у дома си и започнаха да се забавляват всяка нощ. Трябва да ви кажа, че дотогава нито един от тях не беше влизал в толкова богата и аристократична къща.

— Мина много повече от няколко секунди — прекъсна го Анка Фогел и се засмя.

— Моля да ме извините. Интересно, че не мога да прескоча някои подробности, които на пръв поглед изглеждат маловажни, а всъщност са решаващи за онова, което ще се случи по-късно. Трябва да си спомня за онази стара и богатска къща, защото там живееха лелите на Марина, две старици, които изглежда не бяха с всичкия си, но може би само изглеждаше…

— И какво от това? — прекъсна го малко грубо Анка Фогел.

— Това, че тези старици казаха на момчетата, забележете: през онова лято ни един от тях не беше навършил двайсет, но те им казаха: „Да не се влюбвате в Марина, че тя е орисана за Драгомир. Него трябва да вземе, иначе ще ни се прекъсне родът…“

Спря изведнъж, уплашен не толкова от телефона, който иззвъня, колкото от промененото лице на жената. Анка Фогел го погледна намръщено и смачка току-що запалената цигара. После вдигна слушалката, приближи я до ухото си и се помъчи да се усмихне. Фаръма усети, как страхът го обзема целият и се обърна към едната от библиотеките.

— Добре — чу я да шепне той. После, след пауза, каза бързо няколко думи на руски и рязко остави слушалката.

— Фаръма — започна тя с променен глас, — ти си човек с късмет.

Напълни чашата си с шампанско, изпи я до дъно и запали нова, цигара.

— Но не знам дали носиш и на другите късмет. Това ще разберем по-късно — усмихната добави тя. — Във всеки случай всичко това може би е много по-тайнствено, отколкото си си представял ти, когато започна да измисляш тези истории с Оана и Замфира.

— Давам ви честната си дума — прошепна пребледнелият Фаръма.

— Моля те, не ме прекъсвай. Дали си измислил, или не тези приключения, дето ги пишеш и разказваш, за мен е без значение. Но тук има един малък психологически проблем и аз искам да разбера как ще се реши. Защо непрекъснато измисляш тези хора? Правиш го от страх? Надяваш се, че тъй ще се измъкнеш по-лесно? Тогава не мога да разбера от какво се страхуваш; не мога да разбера и опасностите, от които искаш да избягаш…

Фаръма пребледня съвсем и продължи да си търка коленете, без да каже нищо, но Анка Фогел не откъсваше учудения си поглед от него, сякаш очакваше да получи отговор.

— Във всеки случай — добави тя, след като отново напълни чашата си, — ти си човек с късмет. Едва ли си предполагал каква изненада съм ти приготвила за тази нощ. Едва ли! — повтори тя и отново се засмя. — Навън ни чака една лимузина, планирала съм да се разходим след три часа, когато според твоите думи Господ слиза на земята, да се разходим по „Мантуляса“. Да ми покажеш твоето училище, кръчмите и къщите с дълбоките изби…

— Да я видите лете! — зарадван възкликна изведнъж Фаръма, — да я видите с отрупаните зарзали и вишни…

Жената го изгледа, а после отпи от шампанското и се

замисли.

— Както казах, ти си човек с късмет. Никога няма да разбера кое си измислил и кое не. Защото по „Мантуляса“ не може да се мине…

Млъкна и изведнъж избухна в смях, като видя, че Фаръма скочи уплашен.

— По-точно — продължи тя, — не може да се мине сега, през тая нощ; поне ние не можем. Ние двамата. Виждаш, че нещата са доста по-сложни, отколкото изглеждаха в твоите истории…

Натисна бутона, докато произнасяше последните думи, и в същия миг на прага се появи агентът.

— Дай ми малко цигари — заръча му тя — и бързо го заведи до колата.

Стана рязко от бюрото си и се отправи към противоположния край на салона, където имаше балкон. Фаръма с усилие овладя треперенето си и се поклони ниско. Усети ръката на агента и се остави да го водят. Но като слезе на двора и видя, че го очаква цяла група мъже с дълги шлифери, сред които не позна нито един, отново почувства, че краката му се разтреперват. Щеше да падне, ако агентът не го задържа.

— Какво каза? — попита единият от мъжете, сложил и двете си ръце в джобовете на шлифера.

— Каза да й дам малко цигари.

IX

Събуди се, седнал на стол в полутъмно, едва осветено помещение, в което можеше да се различи само едно бюро и двама непознати мъже. Те го гледаха без особен интерес.

— Моля да ме извините! — започна Фаръма. — Бях доста уморен. Не зная как съм стигнал дотук. Имах честта да бъда гост на другарката министър Анка Фогел.

— Точно във връзка с това искаме да ви зададем няколко въпроса — прекъсна го единият от мъжете.

Имаше рядка, грижливо залепена за темето коса, тъмни очила и държеше пръстите си заклещени между някаква папка.

— Преди всичко — продължи мъжът, произнасяйки бавно и натъртено думите, — ние искаме да знаем дали другарката Фогел ви говори за Економу.

— За заместник-министъра на вътрешните работи ли? — попита Фаръма.

— Вече не е заместник-министър. Ние искаме да знаем дали другарката Фогел ви е говорила нещо за Василе Економу. Опитайте се да си спомните — настоя той, като забеляза, че Фаръма клати отрицателно глава. — Това е много важно и ще облекчи чувствително положението ви.

В този момент другият му поднесе пакет цигари и запалка. Имаше редки, пожълтели зъби, които непрекъснато откриваше с пресилената си и малко меланхолична усмивка. Фаръма извади цигара и бързо я запали, опитвайки се да спре треперенето на ръката си.

— Мога да ви уверя, че в разговорите, които имах честта да водя с другарката министър Фогел, нито веднъж не я чух да произнася името на господин Економу.

— И все пак бяхте извикан от другарката Фогел, след като имахте дълъг разговор с Василе Економу, по това време заместник-министър на вътрешните работи.

— Не бих казал, че имах дълъг разговор — започна Фаръма, след като всмука продължително от цигарата си. — Всъщност не знам дали господин Економу имаше възможност да каже повече от няколко думи. Извика ме да му разкажа нещо за Оана, дъщерята на един кръчмар от Обор. Аз му говорех, а той ме слушаше.

— Това искаме да разберем и ние — отново го прекъсна оня с тъмните очила, — защото след като разказахте на Економу някои неща за Оана, другарката Фогел ви извика при себе си да разкажете това още веднъж ли? Или може би — добави след пауза

той, като го погледна право в очите — Иконому е дал някакъв знак, че могат да се научат и други неща за тая Оана, неща, които биха заинтересували лично другарката Фогел?

Фаръма сведе поглед.

— Какви неща? Какви неща биха заинтересували другарката Фогел от една толкова стара история, в която тя не повярва и дори се усъмни, че съм я измислил?

— Откъде знаете, че не е повярвала?

— Каза ми го лично тя, тая вечер, или по-точно миналата нощ, когато за последен път бях при нея…

— Но кога ви призна, че не вярва? Преди или след като я потърсиха по телефона.

Фаръма пребледня и смачка цигарата си в пепелника.

— След — прошепна той. — След като говори по телефона.

Двамата се спогледаха.

— Явно след. Но дотогава не даде никакъв знак, че се съмнява в истинността на историята. И тъкмо това искаме да узнаем: защо, след като Иконому чу историята на Оана, си помисли, че някои неща или може би само едно нещо във връзка с тази история би предизвикало интереса лично на другарката Фогел? Или за да бъда по-точен: моля ви, опитайте се да си спомните дали когато разказвахте на Иконому за патилата на Оана, му казахте и за нейната сватба в манастира Пасеря? С две думи, предадохте ли му съня на Оана, съня, за който тя разказа тогава, в манастира Пасеря?

Фаръма се хвана за слепоочията и известно време стоя неподвижен.

— Доколкото си спомням — прошепна той, — на господин Иконому успях да разкажа само за най-младите години на Оана и за историите й с Дофтора, когато заедно със своите приятели тя го придружаваше при пътуванията му из градовете на Мунтения.

— Значи — прекъсна го мъжът с тъмните очила, отваряйки папката — случките от 1916.

— Точно така. Лятото на 1916, преди Румъния да влезе във войната.

— Всъщност неща, които не ни интересуват. Да, излишно е да се занимаваме с тях. Нека да се върнем на сватбата на Оана. Можете ли да ни опишете сега реакцията на другарката Фогел, когато слушаше за сватбата? Фаръма се усмихна.

— Всичко, което мога да ви кажа, е, че за мое съжаление не успях да разкажа на другарката министър за тази невероятна сватба, въпреки че тя неведнъж ме помоли, да, дори настоя. Не защото аз не исках да разкажа за сватбата. Но както вече казах, и то много пъти, не само на другарката министър Фогел, за да се

разбере какво означава сватбата на Оана лично за нея и за всички нейни приятели, трябваше първо да се знае какво се е случило, по-отдавна, сто години назад и дори преди повече от двеста.

— Изяснете се — прекъсна го мъжът с тъмните очила и започна внимателно да преглежда папката.

Другият му подаде отново пакета с цигари и се усмихна.

— Имах предвид историята на Селим — започна Фаръма, след като запали цигара — и историята на болярина Каломфир.

— Писахме неведнъж за това, но връзката между тях не е ясна. Ето какво писахте. Резюмирам: 1835, Селим, син на пашата от Силистра, спасява живота на едно четиринайсет-петнайсетгодишно момче; после двамата се обикват като братя. Селим се оженва млад за туркиня и за потурчена гъркиня, но скоро разбира, че приятелят му има връзка с двете му жени и го проклина. Приятелят му променя името си на Тунсу, избягва в Ардял, а оттам в Мунтения. Това става през 1848 година. Тунсу обича жените и доста тича подир тях, но се страхува от брак. Тъй продължава до 1870 година, когато навършва петдесет. Тогава се оженва за вдовица с три деца… не виждам никаква връзка със сватбата на Оана — добави той и престана да чете.

— И все пак връзка има. Може да не съм писал достатъчно ясно. Но виждате ли, проклятието на Селим се изрази в следното: той като най-добрият му приятел, човекът, комуто е спасил живота, го е предал. Той прокълна него и мъжете от целия му род да тичат подир жените, а дъщерите им да се съвокуплят с животните. Тъй и станало. Тунсу се оженил чак на петдесет години и след като му се родил Фаника, единственото му дете, жена му избягала с някакъв аргатин. Оттогава Тунсу заживял сам, в една гора до манастира Пасеря. Момчето му, Фаника Тунсу, станал кръчмар в Обор, оженил се и му се родила Оана, след което жена му избягала: хората говорят, че го изоставила и избягала, като видяла как момичето расте на поразия и веднага щом разбрала от мъжа си за проклятието на Селим. Но Оана, горката, макар да беше послушна и да не подозираше нищо, също пострада от проклятието. Всъщност вие знаете края на историята…

— Знаем и тъкмо във връзка с тая история — защото това вероятно е история, която са измислили овчарите от планината или техните жени, — тъкмо във връзка с нея искаме да ни съобщите за реакцията на другарката Фогел. Какво ви каза? Какви коментари направи? Спомняте ли си?

— Ами възкликна няколко пъти: „Страшна жена!“

Двамата се спогледаха.

— Да минем тогава на един друг момент. Пак във връзка със

сватбата на Оана. Казахте, че и другата история на Каломфир, която започва от 1700 година, е също толкова важна. Но от всичко, което написахте и казахте, не излиза, че е така.

Мъжът с тъмните очила отвори отново папката, извади една машинописна страница, изчете я набързо и продължи:

— Беше трудно да се резюмират историите във връзка с Каломфир, защото постоянно скачате от Аргира и Замфира, момичето, което й възвръща зрението в началото на осемнайсети век, скулпторката, която иска да й викат Замфира, макар да се нарича Марина, и която, ако е жива, би била сега според вас на около шейсет години, а може би с десет-петнайсет повече или по-малко. Защото — добави той, като вдигна очи от машинописната страница и го погледна с подчертана ирония — колкото и да са точни в болшинството си датите, свързани с останалите герои от наше време или пък от предните векове, възрастта на Марина варира във вашите показания по един доста странен начин.

— Вярно е — потвърди Фаръма и се замисли. — За мене тази жена Марина си остана загадка.

— Да се върнем сега на тая загадка и може би ще я разгадаем. Казах, че е трудно да се резюмира този цикъл за рода на Каломфир, защото вие непрекъснато скачате от един век в друг. Да, скачате от Каломфир и Аргира на Драгомир и неговата братовчедка Марина, като само бегло споменавате за Мантуляса…

Фаръма започна несъзнателно да трие коленете си с длани.

— Всичко, което казахте и повторихте много пъти, е, че Аргира била омъжила Замфира за един доверен на баща й мъж Мантуляса и че му е дала мястото, върху което по-късно се появила улицата със същото име. Възможно ли е да си спомняте толкова малко тъкмо за тази фамилия, която е по-близка във времето до вас, отколкото за фамилията на болярина Каломфир и на Драгомир Каломфиреску?

— Никога не съм знаел много за улицата „Мантуляса“ — извини се Фаръма и наведе очи. — Вижте, за мене само училището имаше значение и онова, което беше около него: къщите, дворовете, летните градини…

Двамата се спогледаха мълчаливо. Оня с редките зъби се усмихна тъжно, вдигна рамене и подаде пакета с цигарите на стареца.

— Сега да оставим това за малко — продължи другият, гледайки разсеяно към машинописната страница. — Да се върнем на сватбата на Оана… но преди това искам да ви попитам нещо във връзка с „Мантуляса“. Когато за последен път видяхте другарката Фогел, тя говори ли ви нещо за „Мантуляса“? —

добави той след кратка пауза.

Фаръма се усмихна замечтан.

— Не само чене ми говори — отвърна с една стаена гордост той, — но дори ми подготви изненада: разходка с лимузина след три часа сутринта по улица „Мантуляса“, за да откриела и тя очарованието й. Разбира се, аз й казах, че сега, малко преди началото на зимата, няма какво да се види. Поканих я да дойде да я разгледа, когато зарзалите цъфтят, когато зреят вишните…

Двамата се поглеждаха отново, този път доста развълнувани.

— И въпреки това не се разходихте — каза по-късно оня с тъмните очила. — Защо? Какво обяснение ви даде?

— Каза ми, че в тая нощ не можело да се разходим по „Мантуляса“: поне ние двамата…

— Явно, че това ви го е казала след телефонния разговор. И не каза нищо друго, нали?

— Да. Нищо друго.

— Добре. Да се върнем на сватбата на Оана. Има две неща, които ни интересуват най-много: сънят, който тогава разказа Оана, и странното държание на Марина. Трите последвали изложения, с разлика от няколко месеца, представят доста различни един от друг варианти. Да започнем със съня на Оана, за която казахте преди — добави мъжът, като вдигна очи от машинописната страница и го погледна с любопитство — да, казахте, че не сте го съобщили нито на Василе Иконому, нито на другарката Фогел. Преди да го анализираме, искаме да ни го разкажете още веднъж, този сън, колкото можете по-точно, с всички подробности, за които се сетите. Защото за нас подробностите са най-важни.

Фаръма въздъхна и постави ръцете си върху коленете.

— Само сънят ли? — попита шепнешком той. — Не и онова, което се случи преди него?

За няколко мига Фаръма остана така, загледан в пространството пред себе си, сякаш се мъчеше да си припомни.

— Случи се тъй — започна изведнъж той, че през същата нощ, значи съботата преди сватбата, Оана сънува този сън, който ни разказа на гощавката в неделя вечерта. Всички бяхме насядали около масата: отдясно на нея младоженецът, естонският професор, отляво баща й, и изведнъж Оана се обърна към Ликсандру и завика: „Слушай, Ликсандре, слушай внимателно да ми разтълкуваш съня. Плувахме по Дунава, плувахме по повърхността на водата, докато, не знам след колко време, стигнахме до един извор, извора на Дунава. И тогава изведнъж почувствах, че падам под земята и стигам до безкрайна, блестяща пещера със стени от скъпоценни камъни, осветена от хиляди

свещи. И един свещеник, който беше там, до мене, ми прошепна: «Великден е, затуй съм запалил толкова свещи.» Но аз чух в същия момент един невидим глас да казва: «Тук не е Великден, защото на този бряг сме още в Стария завет!» И се зарадвах много, като видях свещите, светлините, скъпоценните камъни, и си казах: успях й аз да видя колко е свят Старият завет и колко е обичал Господ-бог хората, които са живели по онова време. И тогава се събудих…“ Това беше сънят, който ни разказа Оана.

— Продължете по-нататък — подкани го другият, като видя, че Фаръма мълчи. — Сега всичко е много важно.

— По-нататък — повтори старият мъж и се замисли — много неща се случиха в оная нощ.

— Интересуват ни до най-малките подробности, реакциите на Ликсандру, Дарвари и Марина…

— Тъй мислех да започна — продължи Фаръма. — Бях седнал до Ликсандру и ме учуди неговата бледост и вълнението му. Скочи като попарен от мястото си, изтича до Оана и я хвана за ръката: „И ти си видяла знаците!“ — възкликна той. „Сънувала си ги. Тази пещера под водата я видях и аз, беше отдавна, там е Йожи. Ако не се беше събудила, сигурно щеше да го срещнеш! И може би щеше да ти каже как да стигнем по-лесно дотам следващия път…“ После си даде сметка, че не биваше да казва всичко това на сватбата, пред толкова хора, смути се, помоли за извинение и се върна на мястото си до мене. Но не можа да се откачи от Марина, която го бе слушала с голямо любопитство и му извика от другия край на масата да й обясни какви са тия знаци. Като видя, че Ликсандру мълчи и се усмихва доволен, Марина се приближи до него, хвана го през кръста и двамата стояха цялата нощ така. Дарвари ги видя и му стана лошо. Мнозина от гостите си помислиха, че тая нощ приятелството между Ликсандру и Дарвари ще се развали. Но това не стана…

— По-късно ще ни кажете защо това не е станало, макар от вашите показания да се разбира тъкмо обратното — прекъсна го мъжът с тъмните очила. — Засега искам да подчертая това, че от всичките три версии, с които разполагаме, и от онова, което ни казахте преди малко, можем да отделим следните съществени моменти. Първо: силно осветената пещера, в която сякаш има скъпоценни камъни; второ: намека за Стария завет; трето: фактът, че сънят е бил разказан в манастира Пасеря. Или като имаме предвид всичко това, абсолютно е невъзможно този сън да не е бил познат и на Иконому, който от своя страна го е разказал на другарката Фогел, внушавайки й да ви повика да го разкажете и на нея. И по този повод да бъдат изнесени и други подробности.

— Й все пак, аз не й разказах за съня — прошепна Фаръма.

— Това може да се провери. Във всеки случай съдържанието на съня е било известно на Иконому от машинописния препис на вашите показания, екземпляр от който се намери в неговото бюро.

— Не разбирам връзката — учуди се Фаръма и ги погледна.

— То тъкмо туй е трудно за вярване — прекъсна го оня с жълтите зъби, след като му предложи цигара. — Много е трудно за вярване. В противен случай би трябвало да допуснем цяла серия от съвпадения, и то толкова странни, че биха били подобни на мистерията около изчезването на Йожи и останалите чудеса във вашите истории.

— Не разбирам за какво намеквате…

— Ако това, което твърдите, е вярно, сигурно сте доста уморен. Наистина, ако само Иконому и другарката Фогел знаят за съня, това обяснява факта защо първият, един от малцината, на които е било известно, че през есента на 1939 година в гората до Пасеря е била скрита част от полското национално съкровище, да, той е бил единственият, който е знаел, че там са останали неоткрити големи количество злато и скъпоценности, защо се е решил да пренесе тайно една нощ това съкровище в избата на своята къща на улица „Каломфиреску“, къща, която е реквизирал тая пролет: нещо, което добавям в скоби, е невъзможно да не се открие веднага, защото, както казахте и вие неведнъж и както го потвърдиха доста свидетели по време на това следствие, сте се разхождали всеки ден из квартала „Мантуляса“ и винаги, когато е имало някакво пренасяне на багаж, вие сте знаели кой го пренася.

Фаръма го изслуша уплашен, забравил ръцете си върху коленете, без да може да откъсне погледа си от уморената, меланхолична усмивка на говорещия.

— Само така може да се обясни защо няколко седмици преди това под претекст, че е започнала да извира вода от избата му, претекст, който всъщност заема от вашите истории, Иконому завежда няколко работници, негови доверени хора, и копае с тях на мястото, където трябвало да бъдат скрити златото и скъпоценностите от Пасеря. Не знам точно какви са били намеренията му, но твърде е възможно да е мислил да се възползва от положението си и да изнесе извън страната тези остатъци от полското национално съкровище. Сигурно се е надявал да привлече и другарката Фогел за съучастник в плана си и затова й внушил да ви извика, за да й разкажете за Оана и преди всичко за съня на Оана с този намек за блаженството на Стария завет. Не знаем до каква степен другарката Фогел е възприела този план, но все пак е изненадващ фактът, че е решила да организира разходка с вас след три часа, точно през

нощта, когато е трябвало да се транспортира съкровището от манастира Пасеря до улица „Каломфиреску“, или само на две крачки от „Мантуляса“. Не по-малко изненадващ е и другият факт: случайно разбрал, че ще бъде разкрит, Иконому се самоубива в кабинета си в един и двайсет и пет и само няколко минути след това от някакъв външен телефон информират другарката Фогел, че част от квартала „Мантуляса“ ще бъде блокиран и изследван от специалните служби и затова тя се отказва от разходката и тъкмо в този момент се усъмнява в истинността на вашите истории. Трудно е да ни убедите, че тези случки нямат никаква връзка помежду си. Напротив, мисля, че умората ви е попречила да си спомните точно и в подробности разговорите, които сте имали с Иконому и другарката Фогел. Вашето положение ще се облекчи, чувствително, ако потвърдите пред нас чрез една ясна и твърда декларация връзката между двамата, която сигурно ви е изненадала, когато сте разказвали на всеки от тях за сватбата на Оана.

Фаръма го гледаше право в очите, уплашен и умоляващ и заедно с това готов да го слуша…

— Не — прекъсна го мъжът с тъмните очила. — Бяхте много уморен, а и сега сте уморен затова не можете да си спомните. Това се случи преди три дни. Но тъй като ви доведоха тук съвсем отпаднал, изтощен, докторът ви постави инжекция и вие спахте непробудно.

— Не се безпокойте — добави другият с усмивка. — През цялото време ви храниха изкуствено, чрез системи. Ако режимът беше продължил още седмица, сигурно щяхте да наддадете поне с два килограма…

X

— … виждате ли — продължи другият, — нещата се изясняват, защото си съставят обща картина и разкриват смисъла си само ако тръгнем от тази хипотеза: от една страна, вие искахте да скриете нещо, да запазите една тайна, а от друга — вашата памет, като всяка памет, ви изменя, т.е. не задържа някои важни подробности, а съхранява, и то твърде прецизно, фотографски точно периферните епизоди. Беше достатъчно все пак да изследваме сериозно тези периферни епизоди и да открием шифъра, чрез който могат да бъдат идентифицирани действията, героите, идеите, които искахте да запазите в тайна. Това сериозно проучване бе направено и аз сега ще ви прочета някои от изводите, до които стигнахме. За мотивите, които следва да бъдат изяснени, вие се помъчихте на всяка цена да не разкривате истинските отношения между Дарвари, Ликсандру и Марина, отношения, които, ако познавахме, щяха да ни позволят да разберем причината, поради която Дарвари се е решил да избяга в Русия. Към този комплекс ще се върнем още веднъж, а засега ще го наречем комплекс номер едно. Второто заключение, до което достигнахме, е следното: отново заради мотиви, които трябва да бъдат изяснени, вие не пожелахте да споменете факта, че Ликсандру скоро след бягството на Дарвари през 1931–1932 решава да изчезне и той, но не като приятеля си или като Йожи, а като смени самоличността си, тоест името, занятието, а може би и външността. И наистина след 1932 Ликсандру не се появява на нито едно място, където би бил разпознат: спестовната каса, библиотеката на Румънската академия, Шахматната асоциация, да не говорим за ресторантите и летните градини, които посещаваше — там вече никой не си спомня да го е видял след 1932. От друга страна, имаме доказателства, че Ликсандру не е умрял, нито е напуснал страната. Не е изключено през 1932 да е бил в чужбина и след това да се е върнал, но с друго име. Безспорен факт е, че никъде в страната и в нито едно консулство в чужбина не е регистриран смъртен случай с името на Георге П. Ликсандру. Нещо повече: от вашите декларации излиза, че сте го срещнали по-късно, след 1932, но вие не казвате как е изглеждал, нито какво сте говорили, колко време сте били заедно: няколко минути или няколко часа, или цял ден. Че вие не сте го виждали отдавна, това става ясно от безнадеждния ви опит това лято да го намерите чрез Борза, когото мислехте за ваш бивш ученик. Но това явно може да се приеме като feinte[25]; с други думи, искахте да се уверите дали и други не знаят нещо за Ликсандру, както

знаехте и вие. Повтарям, това е само хипотеза… Май не сте много убеден от възстановяването на комплекс номер две — добави след пауза мъжът и се усмихна.

— Не мога да разбера — прошепна Фаръма. — Моля ви, повярвайте ми: имам чувството, че съм сънувал всичко това. Помня го отлично, разбирам го, а после изведнъж то изчезва, изгубва се и аз вече не мога да разбера нищо.

— Бяхте доста уморен — продължи другият, — но специалните грижи, които положихме за вас, скоро ще имат ефект. Да започнем от комплекс номер едно, чийто ключ ни дава анализът на различните варианти на разказа за сватбата на Оана. Не държа на варианта във връзка с този странен израз на колективен илюзионизъм, или го наречете както искате, каквото направил Доктора, тогава рано сутринта. Не държа и на вариантите, свързани с първата среща между него и горския двайсет години преда това, авантюра толкова странна като патилата на болярина Каломфир; изчезването на Йожи или на другите подобни. Не държа на тях, защото са маловажни, без значение за нас. Но нека да се върнем на връзката Дарвари, Ликсандру, Марина. Казахте, че приятелството между първите двама не е било разколебано през оная нощ, макар много други да са мислили обратното. И въпреки това — продължи той, като отново отвори папката, — в показанията, предшестващи този разказ, пишете, че тогава Марина била казала на Дарвари, цитирам: „Не ставай летец, защото няма да се върнеш!“ Но Дарвари погледна двамата си приятели и им отвърна: „Не се страхувам от смъртта.“ „Нямах предвид това — добави Марина. — Казвам, — че няма да се върнеш!“ Тогава двамата младежи се разсмяха: „Като стрелата на Ликсандру!“ — каза Дарвари. Но Ликсандру изведнъж стана сериозен и се опита да смени темата: „Днес е сватбата на Оана — възкликна той, — днес стана това, което беше предопределено, и ще бъде жалко да предизвикваме Господ с други тайни и пророчества!“ Но Дарвари не се убеди така лесно. „Може и Марина да знае нещо, може и тя по свой начин да знае знаците. Защо не я оставиш да ни обясни какво разбира под това, че аз няма да се върна?“ Виждате ли, съществуват различия между това, което казахте преди няколко дни, и онова, което сте написали на двайсети август. От една страна, Ликсандру, Дарвари и Марина разговаряха достатъчно и казаха важни неща: а от друга — според текста от двайсети август личи едно непрекъснато нарастващо напрежение между двамата приятели. Дори може да се каже, че Дарвари се мъчи да противоречи на Ликсандру във всичко и прави тъкмо обратното на онова, което той иска.

— Всичко това, което припомнихте сега — каза с известно усилие Фаръма, — се случи преди Оана да разкаже за съня си. Наистина, по-късно, като видя, че Марина не се отделя от Ликсандру, Дарвари беше намръщен, раздразнителен. Но ви уверявам: останаха добри приятели и след това.

— Да, привидно. Но е сигурно, че нещо между тях се е променило. Марина е разбрала това, само това може да обясни факта, че след като е била през цялото време край Ликсандру, рано сутринта, когато се освободиха от магията на Доктора, цитирам: „… хвана Дарвари за ръцете и извика да я чуят всички: «Ако ме обичаш толкова много, както твърдиш, ще ме чакаш ли десет години?» «Ще те чакам колкото искаш — отвърна й Дарвари, — ще те чакам десет, двайсет, двайсет и пет години!…» «Тогава покани тези хора на нашата сватба след десет години, през септември 1930, тук, в манастира, и ще ни кумуват Ликсандру и Оана.» «Не Ликсандру — прекъсна я Дарвари, — а Доктора с Оана…» Във вашите показания от двайсети август, от които сега цитирах, не пишете каква е била реакцията на Ликсандру. Но без съмнение се е огорчил, а Марина, обръщайки се към Дарвари, добавила: «Трябва да знаеш, че съм стара за тебе. Ти мислиш, че съм с пет-шест години по-голяма от теб, но те са двайсет. Наближавам четиридесет!…» Всички са разсмели, мислейки, че се шегува, но Дарвари извикал: «Дори да си на петдесет, пак ще те чакам, защото през 1930 ще бъдеш само на шейсет, а аз знам, че ще те обичам, докато остареем!»“

— Наистина той каза — прошепна изведнъж Фаръма, сякаш се разбуди от сън.

— Ясно е, че тази сватба, която трябвало да се състои след десет години, е била просто шега и Марина съвсем не е вярвала в нея. От една страна, самата тя е предупредила Дарвари да не става авиатор, „защото нямало да се върне“, а от друга — там, на гощавката, присъствал и нейният братовчед Драгомир и всички знаели, че двамата са сгодени още от деца според желанието на семействата им „да не прекъсва родът“. Тук се налага единствен извод: Марина се е държала така, за да умилостиви Дарвари. Защото тя е усетила разрива между него и Ликсандру.

— Сега си спомних — започна Фаръма — за една забележка на другарката министър Фогел…

— Другарката Фогел вече не е министър. Пое друга длъжност.

Фаръма замълча.

— Да се върнем сега на комплекс номер едно. Макар да беше само шега, Дарвари прие предложението на Марина. Но от тук нататък нещата не са ясни. И се питаме — защо? Недостиг на

памет? Липса на интерес към всичко, което се е случило от 1920 до изчезването на Дарвари, след десет години през лятото на 1930? Или просто вашето решение да скриете на всяка цена някои случки, които биха ни обяснили не само мотивите на бягството на Дарвари, но освен това щяха да ни изяснят и смисъла на метаморфозата с Ликсандру. Лично аз държа на последната хипотеза и ще се опитам да ви обясня защо. Всъщност какво ни казахте в толкова много разговори и десетки, стотици страници за връзките между Дарвари, Ликсандру и Марина през периода 1920–1930 година? Едни и същи неща, твърде малко, които повторихте толкова пъти. Нека да ги резюмирам: Казахте, че Марина неведнъж е признавала пред Дарвари, че е двайсет (дори трийсет години!) по-стара от него. Цитирам: „Затова Драгомир не се реши да се ожени за мен. Знае годините ми.“ Веднъж, беше през 1925–1926, му показа акта си за раждане (забележете, че той бе издаден в чужбина), според който излизаше, че тогава бе на около шейсет години. Дарвари я погледна уплашен — и забележете — „не защото разбра възрастта ѝ, а защото я видя и веднага забеляза, че наистина е стара.“ „Ако ме обичаш, макар да знаеш, че скоро ще навърша шейсет, можеш да ме целунеш!“ Пишете, че Дарвари пребледнял, втренчил поглед в нея. И тогава Марина избухнала: „Виждаш ли, това е вашата любов, на всички мъже! Можеш да се възпламениш само от едно младо тяло!“ В следващия миг тя избягва от салона, после се връща след няколко минути — тъй млада, каквато е била през нощта, когато Дарвари я вижда за първи път в кръчмата на Фаника Тунсу през 1919. Тогава той пада на колене пред нея, но тя не му разрешава да я целуне. „Все пак ще ти простя и този път — каза му тя и се усмихна. — Защото си наивен като всички мъже и повярва, че аз се гримирах като стара жена и след като те уплаших, ми стана жал за тебе и си измих лицето. Нищо подобно! Повтарям ти, че наистина съм стара, както го доказва и кръщелното ми свидетелство…“ Дарвари я слушаше щастлив, защото тогава виждаше пред себе си жена на около двайсет-двайсет и пет години. От вашите показания не става ясно какво точно се е случило. Казвате, че на Марина ѝ харесвал театърът, подражавайки по този начин на прабаба си Аргира. Твърдите, че е обичала да се облича странно, ексцентрично, а понякога наистина е изглеждала стара, защото си пудрела косата и се гримирала като възрастна жена, която иска да изглежда млада. Мислите ли наистина, че когато му е показала кръщелното свидетелство, се е гримирала, за да изглежда на шейсет години?

— Така мислех доста време — промълви Фаръма. — Но съм се лъгал.

— Вероятно защото от собственото ви писане излиза, че в същия ден Дарвари не е забелязал в самото начало колко е стара тя. Видял е това едва когато му показала кръщелното свидетелство. Значи става дума за нещо друго, за специална техника, която е владеела Марина, тоест да си променя лицето по свое желание. И сега стигаме до последния, най-важен епизод, който за съжаление вие предавате всеки път твърде накратко. Става дума за онази нощ през лятото на 1930, когато по неизяснени мотиви Марина предлага на Дарвари да преспи у дома й и за първи път ляга с него. Казвам по неизяснени мотиви, тъй като можем да се запитаме защо не го е направила дотогава и е чакала цели десет години, за да легне с Дарвари, защо го е направила едва няколко седмици преди сватбата. Във всеки случай от вашите разкази излиза, че в същата вечер двамата са прекарали до късно в една градина в Котрочени[26] и Дарвари изглеждал по-влюбен от всякога, защото Марина била облечена както никога дотогава, с изискана, дискретна елегантност и изглеждала по-млада, без пудра, без следа от някакъв грим. Резюмирах вашия текст от двайсети август. И пак не се разбра добре какво се е случило. Двамата са прекарали нощта заедно, а на сутринта Дарвари се събудил и се обърнал към любимата си да я целуне. Но на дневната светлина, пишете вие, видял с ужас, че Марина е стара жена, доста по-стара, отколкото си мислел няколко години преди това, когато прочел кръщелното й свидетелство. Пишете, че е останал като вкаменен за дълго време, а после се надигнал от леглото и внимателно, за да не я разбуди, започнал да се облича. Когато бил почти готов, забелязал, че Марина го гледа с усмивка: „Знам какво мислиш да направиш — му казала тя. — Но не го прави така банално, както го правят всички мъже. Опитай се да бягаш, да тичаш, да тичаш, да тичаш, без да спреш! А после викай с цяло гърло. Ще ти дам един талисман и един ден ти ще срещнеш стрелата на Ликсандру!…“ Обаче не е сигурно, че Дарвари е чул последните й думи. Излязъл, без да каже нищо, внимателно затворил вратата след себе си. Всичко това, твърдите, сте чули по-късно от Ликсандру, а той го е научил от Марина на същия ден. Защото, ако съм разбрал добре, Марина се е облякла и тя е тръгнала да търси Ликсандру, но го намерила по-късно, следобед и след като му разказала случилото се, добавила: „Опитай се да го спреш, защото мисля, че иска да избяга със самолет. Той е в голяма опасност и не знае какво прави.“ „В опасност е, защото ти не успя да му дадеш талисмана, нали?“ — попитал тогава Ликсандру. (Трудно е да се разбере дали наистина или на шега?) „Не, това беше само метафора, която той не можа да разбере — отвърнала Марина. —

Нямам никакъв талисман и всичко, което казах за «бягството», беше само за да го изпитам, да го накарам да не се оставя да бъде излъган от външността на хората. Защото нито тази нощ бях на двайсет, както повярва той, нито днес съм на шейсет, както му се стори. Аз съм на възрастта, на която съм…“ (И добавихте, че Ликсандру, когато я гледал, винаги й давал между двайсет и пет и трийсет години). Във всеки случай той стигнал твърде късно до летището и там успял да говори с шефа на ескадрилата едва след като чакал няколко часа. Междувременно Дарвари се приземил в Констанца, където отново напълнил резервоарите си с бензин и полетял по-нататък, на изток… Ако е било така — продължи след пауза, — би било красиво като в приказка и тъжно като в най-тъжната любовна история… но, виждате ли, вие заявихте, че знаете всичко това от Ликсандру и само от него. Марина не сте срещали от 1925–1926. (В една от редакциите пишете, че тогава сте се видели с Дарвари, който ви е споменал нещо за, цитирам „магьосничеството и чародействата и Марина“, уверявайки ви, че бил още влюбен в нея и ви припомнил, че сте били поканени на сватбата му през септември на 1930). Но има доста подробности, които изключват версията на Ликсандру. На първо място, било е невъзможно, особено през 1930 година, един пилот да отиде на летището, да се качи в самолет и да полети без предварителна заповед и необходимите точни инструкции. Ако все пак го е направил, означава, че е предвидил бягството си и че е имал съучастници в Букурещ и в Констанца. И ако няма съмнение, че тук става дума за предварително замислено действие, понеже така излиза от следствието, съучастниците не могат да бъдат открити. За нас това е от изключително значение. Могат да бъдат предложени и други хипотези. Първата и най-приемливата е следната: Дарвари подготвя бягството си до най-малките подробности с помощта на съучастници, които ние не знаем, но се досещаме къде можем да търсим. Не можем да научим точно каква е била мисията му, но имайки предвид датата на бягството — август 1930, — се досещаме поне за смисъла на тая мисия. Макар приятелството им да не беше вече такова, Дарвари разкри на Ликсандру — в последния момент — решението, което беше взел. Каква е ролята на Ликсандру в изчезването на Дарвари все още не знаем. И не можем да узнаем, докато не разрешим комплекс номер две; тоест да открием новата самоличност на Ликсандру след 1932. Защото само ако разберем какъв е той след тази година, ще разберем ролята, която е играл в бягството и изчезването на Дарвари. И тогава ще научим и друго: дали е бил с нас или против нас. Сега аз ви поставям само един въпрос, на който вероятно няма да искате да отговорите веднага, но ние

сигурно ще го разберем. Вие знаете отдавна за новата самоличност на Ликсандру. Знаете и нещо друго: тази самоличност го прикрива така добре, че той е станал напълно непознаваем за всички, които не са били свидетели на двете му самоличности, и най-вече не са присъствали на, бих казал, метаморфозата на младежа, какъвто е бил до 1931–1932 в този, който е станал след тази дата. Случило се е така, че вие сте единственият свидетел на тази метаморфоза. Затова не сте извън играта. Защото ако Ликсандру е станал непознаваем за всички други, той може да бъде всеки, който и да е в тази страна, дори може да е някой от нашите хора, които днес водят страната ни и решават съдбата на народа… моят въпрос е следният: кой е Ликсандру сега и къде е, в този град ли е, може би дори в тази сграда? Вие го познавате, нали? Кажете ни кой е?

XI

През тази година лятото дойде неочаквано рано. В началото на всеки следобед Фаръма тръгваше да се разхожда, като вървеше близо до оградите, под сянката на дърветата и поглеждаше към градините. От време на време спираше под натежалите от плод кайсии и вишни, сякаш очакваше да зърне деца, които са се покатерили. После продължаваше, забързваше и спираше до една от любимите си пейки, на които обичаше да почива. Ако на тях седеше някой, сваляше шапка и учтиво молеше за разрешение да седне. След няколко мига питаше колко е часът, благодареше също така учтиво, но не се осмеляваше да започне разговор. В случай че другият го заговореше, той слушаше, поклащайки леко глава, после ставаше, поздравяваше, като сваляше шапка, и продължаваше нататък.

В един горещ ден в началото на юли видя отдалече празна пейка и се зарадва, защото се чувстваше уморен. Седна, извади кърпичката, завърза я около врата си, после започна да си вее с шапката. Улицата беше пуста. Доспа му се, сложи шапката на пейката, подпря главата си с ръка и притвори очи. Но след няколко секунди се събуди. До него седеше мъж, чието лице не можеше да види, защото беше седнал гърбом към него.

— Моля да ме извините — каза Фаръма. — Сигурно съм позадрямал. Много е топло — добави, като започна да си вее с шапката.

Непознатият се извърна, усмихна се, но веднага се залови да чете списанието, което държеше в ръка. След няколко минути край тях мина момче с почернели от черници устни. Фаръма го проследи с поглед и се засмя.

— Извинете — попита след малко той, — ще ми кажете ли колко е часът?

— Два, два и пет — отговори другият, без да се обръща.

— Много ви благодаря. Имам среща в два и четвърт, два и половина. Мога да си почина още малко. Много е топло…

Непознатият се извърна към него, отново се усмихна и поклати глава. После продължи четенето си, но изведнъж рязко прекъсна и учудено погледна Фаръма. После отново отвори списанието.

— Много сте се променили, откакто не съм ви виждал, господин директоре — прошепна той, без да вдига очи. — Сигурно доста сте преживели. Едвам ви познах.

Фаръма мълчеше, като си вееше с шапката.

— Не си ли спомняте за мен… Бях ваш ученик, в

„Мантуляса“, преди много, много години. Наистина как ще ме помните. Аз съм Борза, Борза И. Василе.

— Борза? Борза И. Василе? — повтори Фаръма и постави шапката върху коленете си. — Колко странно! — добави, като въздъхна той.

— Спомняте ли си как веднъж си счупих главата, като паднах от една зарзала, а вие ме взехте на ръце и ме занесохте в канцеларията да ме превържете?… А следващия ден беше празникът на Десети май?

— Да, да — отвърна Фаръма, — като че ли си спомням. Но се питам истина ли е?

Стана с усилие и няколко пъти се поклони.

— За съжаление трябва да тръгвам, че имам среща в два и четвърт, два и половина. И стана ужасно горещо… беше ми приятно да се запознаем — добави той.

Непознатият остави списанието на пейката, запали цигара и се замисли. След като Фаръма изчезна зад първия ъгъл, някой изскочи от съседния двор и се отправи към пейката.

— Разбра ли нещо? — попита, без да седне той.

— Не. Направи се, че не ме е познал. Всъщност не се затрудни — добави, като стана и натика списанието в джоба на сакото си. — Повторих му няколкото фрази, които бях наизустил, но той не ми повярва. Може би междувременно е разбрал, че Борза не е жив и затова още в началото ме посрещна с недоверие.

Двамата замълчаха.

— И все пак — обади се след малко другият, — трябва отново да спечелим доверието му. Бил е там, при Анка Фогел, през нощта, когато е станало всичко. Освен това беше разпитан от номер едно и номер три. Знае доста неща. И е единственият, който ги знае. Трябва да опитаме още веднъж…

Спряха на ъгъла.

— Опитай ти, Ликсандре — тихо каза другият…

В двора на Дионис

— … Тя можеше да се види преди около десетина години — продължи Хрисанти, — можеше да се види през 1920–1922, когато пееше в кръчмата „Слънчогледа“. Не може да си чувал за нея. Беше малка, квартална, притулена някъде на улица „Попа Соаре“, но имаше и лятна градина и там всяка година идваше Ляна. Така й виках и аз, така й харесваше и на нея: Ляна. Но никога не пропускаше да добави: „Не се казвам така. Заради греховете си стигнах да пея по кръчмите, а хората ме наричат Ляна, ала аз не съм създадена за такъв живот.“ Понякога вземаше чашата ти, доближаваше я до устните си и дори отпиваше от нея. Казвам понякога, защото го правеше съвсем рядко, само ако й харесваше, ако видеше, че си млад и хубав, или замислен, замечтан. И едва докоснала чашата, всички мъже от околните маси я поглеждаха жадно, готови сякаш да я изпият с очи, защото какво да ти кажа? Когато Ляна правеше това, цялото й лице се озаряваше от светлината на една чудна, невиждана дотогава усмивка. Тя не можеше да се сравни с нищо, не приличаше на усмивките и на най-красивите жени, нито на децата, нито на ангелите. Да, не напомняше нищо познато усмивката й, а когато доближаваше чашата до устните си и поглеждаше момчето. Казах „момчето“, защото не помня да съм я видял някога да взема чашата на някой мъж по-стар от двайсет години. По онова време, 1920–1922, Ляна сигурно беше на двайсет и пет, или най-много на двайсет и шест, двайсет и седем.

— На толкова изглежда и тая вечер — прекъсна го Кладова.

— Да, не се е променила. Всъщност десет години на тази възраст, особено за жена като нея, не са от голямо значение…

— Във всеки случай — продължи, след като напълни чашите, — който не я е виждал тогава, не я е виждал изобщо. Искам да кажа, че не е видял *истинската* й усмивка. Защото Ляна постоянно се смееше, но винаги по различни начини — и когато мълчеше, и когато те гледаше в очите или те слушаше, дори когато пееше най-тъжните си песни… Бях почнал да ти говоря за „Слънчогледа“, тъкмо тогава Ляна пееше и си акомпанираше на цигулка. На цигулка, която държеше по много странен начин, както изобщо не бях виждал, кога на гърдите, кога на хълбока, понякога така, във въздуха, но тогава се задоволяваше само да дръпне два-три пъти лъка на последните акорди. Не зная дали беше цигулка като всички останали. Доколкото разбирах, звуците й напомняха виолончело. И все пак бе малка цигулка, с по-различни струни, с нисък, дълбок, дори меланхоличен тон.

Мисля, че тъкмо това я направи толкова популярна в това заведение — тази меланхолия, меланхолията на нейните песни. Не знам откъде и от кого ги знаеше, но бяха доста стари. Всъщност успехът й се дължеше не само на факта, че песните и баладите вече не помнеше никой, а и на това, че ги *пресъздаваше отново,* пееше ги тъй, както трябваше да бъдат изпети, за да ни харесат на нас, младите тогава, след войната.

— Жалко — каза Кладова, без да го погледне. — Жалко, че се е отказала от цигулката. Исках и аз да я чуя…

— Но имаше и нещо друго: нейният чар и дискретната й, почти едва загатната меланхолия. Често се питахме: откъде ли е тази Ляна, откъде е дошла? Никой не знаеше къде живее, има ли семейство и защо изчезваше така внезапно от „Слънчогледа“ за цели седмици, защо пак се връщаше. Енаке, собственикът, знаеше за нея толкова малко, колкото знаехме и ние. Или поне казваше, че не знае. Колкото пъти го запитвахме, все следното повтаряше: една лятна вечер, тъкмо се канел да подреди масите в градината, дошла Ляна и го помолила да й разреши да попее, добавяйки, че не иска никакви пари и че няма да обикаля за бакшиши масите. „Имам от какво да живея — казала му тя. — Ако ви харесвам, разрешете ми да идвам тук вечер, тъй както ми е писано. Заради греховете си ми е писано да пея по кръчмите.“

— Заради греховете й — повтори Кладова замечтан. — Кой знае какво искаше да каже с това…

— Тъй отвръщаше винаги, когато я питахме: било й писано да пее по кръчмите…

— Без пари…

— Казваше, че имала от какво да живее… Само колко мъже се опитваха да я ухажват, колко млади кавалери от квартала, разни офицерчета, търговци, как ли не се опитваха да я съблазнят, някои я изчакваха, докато си отиде и последният клиент… Знаеха, че не спи в „Слънчогледа“. Мислеха, че след това ще се прибере у дома си и я чакаха. Но напразно. Същата нощ Ляна сякаш предчувстваше нещо и си тръгна по-рано, изчезна без никой да разбере къде отива. Може би на някоя от съседните улици я чакаше файтон. Но ни един от онези, които не я изпускаха из очи и понякога знаеха, че не се завръща в градината, не успяваше да я открие…

— Сигурно си е имала някой. Била е влюбена.

— Тъй казваше и тя, когато някой от нас й правеше признание къде сериозно, къде на шега? „Много съм влюбена, казваше тя. Откакто се знам, съм все така. Влюбена. *В един човек*“, повтаряше, усмихвайки се малко смутено, като че ли й задаваха неудобен въпрос.

— И никога ли не го видяхте? — прекъсна го Кладова, — станал изведнъж сериозен. — Искам да кажа, не идваше ли и той там, младежът, в когото Ляна беше влюбена, не идваше ли да я слуша?… Или може би беше сред посетителите, но вие не знаехте точно кой е?

— Не беше — продължи след пауза Хрисанти и се засмя. — Не беше нито в „Слънчогледа“, нито някъде другаде. Поне така твърдеше Ляна, колкото и невероятно да ми се струваше това. „Заради греховете си — казваше тя — още не съм го срещнала, *макар да знам кой е и да го обичам*. Обичам го толкова много, че не мога да залюбя друг…“ „Кажи ни поне как изглежда, настоя един от нас. Кажи ни дали е хубав, какви дарби има, та да знаем за какво да му завиждаме.“ „Още не съм го видяла, отвръщаше Ляна. Не зная как изглежда. Но щом го срещна, ще го доведа тук, да се запознаете и вие.“

— Странно — учуди се Кладова и обърна глава към обраслия с бръшлян зид зад него. — Много странно.

— Не, още има време, докато дойде — успокои го Хрисанти. — Още не е минал половин час. Тук, в „Чинарите“, забелязах това отдавна, тя се връща първия път след трийсет минути, а втория — след около петдесет. Не зная дали така се е договорила още в началото, но точно така прави. Янку, собственикът, мълчи, поглежда доста притеснен. За Ляна, за нейната личност и за условията на техния договор не казва нито дума.

— Може би тя не получава никакви пари.

— Възможно е. И тук като в „Слънчогледа“ тя изчезва от време на време: и ако градината е пълна, Янку умира от яд. Ходи от маса на маса, извинява се на клиентите, гледа да ги залъже, както може. Преди две седмици, когато пак бях тук, доведе цял цигански оркестър. Сигурно е дал доста пари за него…

— Вероятно това е обяснението — прекъсна го Кладова. — След като я чух, си мислих защо не е станала известна? Сега разбирам: не е постоянна, не се грижи за кариерата си. Била е и си е останала любителка… Но от какво живее? Кой я поддържа?

Хрисанти се усмихна притеснен и погледна към празното пространство пред себе си.

— Не знам. Може би никой не знае. Тя продължава да твърди, че е влюбена в онзи мъж, за когото ни бе говорила преди десетина години в „Слънчогледа“. Но настоява, че все още не го е срещнала, макар *сега* да била чула нещо за него. През юни, когато я видях, тя седна на нашата маса и ме позна — а може и да се е преспорила, че ме познава, защото й говорих за „Слънчогледа“. Попитах я за него и ми отвърна, че бил поет и се казвал Адриан.

— Адриан чий?

— Не знаеше или не искаше да ми каже. Призна само, че е влюбена в този Адриан. Изглеждаше щастлива, че се казва така — Адриан, и че е поет…

* * *

Адриан плати и бързо слезе от таксито. Пред хотела погледна още веднъж часовника си, после влезе през една от въртящите се врати. В хола започна да мига, докато свикне с изкуствената светлина на лампите. Отправи се към рецепцията.

— Имам среща в четири и трийсет — каза той. — Малко съм закъснял. Таксито. Не бих могъл дори да се извиня с някакъв инцидент.

Спря изведнъж и се усмихна. Старият мъж, който стоеше пред него, поклати глава и също се усмихна.

— Което е най-странното… — добави след малко Адриан.

Продължи да се усмихва (но като че ли малко по-тайнствено, сякаш очакваше някаква изненада), пъхна дясната си ръка в джоба и много внимателно започна да търси нещо.

— Което е най-странното — повтори той, — забравил съм името на лицето. Сигурно е лапсус? Не се учудвайте — това често ми се случва. Бих казал, че имам периоди на частична амнезия. За щастие съвсем кратки…

— В четири и трийсет? — попита старият мъж.

— Точно в четири и трийсет. Ясен, приятен глас, чух го за първи път, и то по телефона, където гласовете обикновено се променят, изкривяват. Някой, който *съществува* реално и *знаеше* това. Да, веднага разбрах това.

Извади портфейла си и разви няколко хартийки. Избра една от тях, прочете я набързо, поколеба се за миг, а след това я смачка между пръстите си. Беше готов да я захвърли, но размисли и накрая я тикна в джоба.

— Не е това. Бях почти сигурен, че не съм записал. Защо да си правя труда? Едно *най-обикновено* име, мога да кажа дори *банално*, не представлява никакъв интерес. Защо да го записвам? Не съм записал нито датата, нито адреса. И все пак ето че съм го забравил. Лапсус — усмихнат добави той.

Някаква група се приближи до рецепцията и Адриан се отдръпна встрани да поговори със стареца. После се обърна и направи няколко крачки. Едва сега можа да огледа целия някак тайнствено осветен хол — сякаш от капителите на колоните прозорците тук не се виждаха, а и дневната светлина, проникваща

през двете големи въртящи врати, бе бледа и слаба. Доколкото успя да види, на пода лежеше само един дебел яркочервен килим, чиито краища бяха закрити от ниските масички и фотьойлите, където разсеяно, равнодушно чакаха или просто дремеха стари мъже и жени. От време на време минаваха и млади дами, които поглеждаха към огледалата.

— Все пак беше най-обикновено име, за което можеш да се досетиш, фаническо[27] — прошепна изведнъж Адриан, произнасяйки бавно и ясно думите. — Нещо като Теодор, Константин, Уилям…

Отново отиде до рецепцията и посочи регистрационната книга, която старецът тъкмо прелистваше.

— Нямаше ли случайно някакъв господин Константин или Теодор, или пък Уилям, по-скоро Уилям.

Старецът вдигна глава и го погледна, без да се учуди.

— Отдавна ли е дошъл?

Адриан вдигна рамене.

— Ах — възкликна той, — това не знам! Казах ви, че ме впечатли гласът по телефона, като ме помоли да дойда да го видя, днес следобед в четири и трийсет, и ми даде адреса. Всичко, което ми каза тогава, ме заинтригува много. Трябва да ви призная, че никога досега не съм приемал среща с непознат, искам да кажа *среща по телефона*. Дори да е бил литературен критик, прочут журналист или главен редактор на списание. Даже някой голям издател. С непознатите жени е друго, винаги става нещо непредвидено…

Спря и смутено се усмихна, забелязал, че зад него някаква млада двойка го слуша.

— Моля — отдръпна се той и им направи място, за да се приближат до рецепцията.

Залови се отново да рови из джобовете си. Намери хартийката, която преди това беше смачкал, внимателно я разгърна, изглади я с длан и я препрочете с неочаквана радост и любопитство. Лицето му се озари, облегна се на бюрото на рецепцията и реши да чака.

— Мисля, че беше Уилям — каза той веднага след като двойката се оттегли. — Уилям, Уилямс или може би Теодор…

Старецът не го погледна. Само поклати глава.

— Не е при нас — отговори той. — Имаме госпожа Уилям, но тя е вдовица.

— Не може да бъде тя — прекъсна го Адриан. — Казах ви, че гласът беше мъжки, на улегнал, интелигентен и възпитан мъж. И всичко, което ми каза, което ми съобщи, ме заинтригува много. Ще повторя: никога досега не съм приемал подобна среща с

непознат човек…

Старият мъж вдигна рязко глава.

— Но какво ви каза? — попита той. — Какво по-точно?

— Изключително важни неща, важни не само за нас, творците, писателите, нека да кажем за елита, интелигенцията, но и за всеки жив човек. Да, за всеки, който иска да остане такъв, какъвто е мечтал да бъде — въодушевено уточни той.

— Някаква сделка? — попита другият, като леко сниши гласа си.

— Да. Всъщност и да, и не. По-скоро ми каза, че ще ми съобщи това днес в четири и трийсет и се извини, че той няма да може да дойде да ме види, имал не знам каква делова среща…

— Някаква сделка? — повтори старият още по-тихо.

— Всъщност той не се изрази така, не каза „сделка“, но подразбрах, че става дума за някакво съвещание. Защото нещата, за които ми съобщи, изискват цяла организация, комитети, съвети, подписи…

Но старият не го слушаше. Вдигна слушалката на телефона, поиска някакъв номер й леко вдигна глава.

— Господин Орландо ли е? — попита той.

Адриан го погледна малко разочарован.

— Май не се казваше така. Беше някакво по-обикновено име; Константин, Теодор или нещо подобно…

— Чака ви един господин тук — започна старият, като доближи слушалката до устните си. — Имал среща в четири и трийсет. Но не бил сигурен, че… Добре. Разбрах. Ще го изпратя…

Постави слушалката и го погледна тържествуващ.

— Бях сигурен — прошепна той повече на себе си. — Очаква ви — продължи с твърд глас. — Дори няма търпение. Очаква ви от четвърт час. Господин Орландо, единайсетия етаж, стая хиляда двайсет и девет. Вземете първия асансьор вдясно.

Протегна ръката си, но напразно — в същия миг цяла група хора се отправи към асансьора. Адриан благодари и ускори крачка, за да ги настигне. Почти всички говореха силно и едновременно. Точно пред него застана един мъж с огромен куп списания.

— Мога да се закълна — си каза Адриан, — че той не се казва Орландо. Всяко друго име, но не и това. Да, името му беше обикновено, банално…

Някой го блъсна отзад и тогава той продължи по-решително. Господинът със списанията го погледна със симпатия и като че ли се опита да му каже нещо. В следващия миг Адриан усети, че се олюлява и изведнъж се развесели, така без причина, но скоро се стресна, притиснат от тъпкания асансьор.

* * *

Кладова се стресна И рязко извърна глава. Жената тъкмо се беше приближила до вратата.

— Явно, тя е Ляна — прошепна Хрисанти и тайнствено се усмихна. — Не искам да кажа нищо, само да видя дали си спомняш за нея и дали ще я познаеш. Наистина не си могъл да я срещнеш много пъти, защото тя веднага е изчезвала. И както винаги никой не е знаел защо.

— Някаква голяма любов? Кой знае? Не говореха ли за нея преди няколко години, че се била влюбила в доктор Висарион? Казваха, че все излизали заедно, че били неразделни…

С рязко движение Хрисанти приближи стола си към масата.

— Не е вярно — възрази той. — Много добре знам. Знаят го и други. Знае го — и го казва! — самият доктор Висарион. Разбира се, това още нищо не значи, че го казва и той. Докторът е дискретен мъж. Но достатъчно беше да го погледнеш, когато бяха заедно, за да разбереш. *Докторът, бедният*, беше влюбен като юноша и може би затова Ляна веднага го хареса — държеше се като влюбено за първи път момче: чисто, въодушевено, малко нереално, като в английски роман. Всеки можеше да ги срещне заедно, по ресторанти и театри, дори у него, в дома му, на изисканите приеми и да разбере, че между тях двамата няма нищо и никога не е имало. Дори беше убеден, че и в бъдеще няма да има нищо. И прочутата, прехвалена въздържаност на доктора… прости ми, че ще бъда недискретен, но ще разбереш защо трябва да ти го кажа, има приятели, които биха могли да ти опишат доста тъжни сцени, когато бедният човек не можеше да спре дори сълзите си… Защото всички знаеха, че докторът беше влюбен, както никога дотогава, че бе прехвърлил четиридесетте, че притежаваше всичко, което би могъл да притежава един интелигентен и интересен мъж като него: богатство, слава, престиж, влияние. Но за негово нещастие съществуваше и Адриан — някакъв неизвестен младеж, за когото Ляна твърдеше, че бил поет, макар все още да не го беше срещала. Но тя се държеше тъй и пред доктора, и пред останалите, като че ли този недостижим поет Адриан съществува от плът и кръв…

— Може и наистина да съществува…

— Може би, в това повярва и докторът. Сигурно беше поръчал да я следят, без да знае: да види какво прави, къде ходи, с кого се среща, но накрая се убеди, че дори този Адриан и да съществува, той положително не е в Букурещ. Разбира се, докторът знаеше — и то отдавна, още откакто се бяха сприятелили — къде живее Ляна. Вероятно бе сред малцината, които я посещаваха. Но и той

не каза нищо… И за мене — добави с променен тон — един от мистериозните моменти от тая история е фактът, че аз никога не разбрах, в каква къща живее Ляна. Дали е барака или вила на Шосето[28]; мансарда или семеен пансион, къщичка в някоя махала без електричество, с червено боядисани дъски, които, щом влезеш, започват да скърцат, скърцат от самотата, скуката, отчаянието във влажните и студени нощи…

Протегна рязко ръка и отново напълни чашата си, но внимателно, тъй като се страхуваше, че му трепери ръката.

— … Да не знам нищо за това момиче, в което, повярвай ми, никога не съм бил влюбен, но ми харесваше, дори в известен смисъл ме очароваше, може би затова, че с нея свързвах спомена за моята младост, да, да не разбера нищо вече петнайсет-шестнайсет години, откакто я познавам, да зная, че абсолютно никой не е чул нищо, освен онова, което самата тя ни каза първата нощ, когато седна на нашата маса в „Слънчогледа“ бях с Каломфир и с един друг младеж, когото не познаваш, защото и той изчезна преди няколко години — и тогава, същата нощ, ми каза, каза го на мен, защото останалите го знаеха отдавна, каза ми, че името й не било Ляна и че само заради греховете си е стигнала да пее по кръчмите…

Кладова вдигна недоверчиво рамене, но все пак се развълнува.

— Въпреки това — усмихна се той — тя не пее постоянно. И ако не е пяла толкова години, много вероятно е да я поддържа докторът, каквато и да е връзката между тях…

— И в това не съм сигурен — продължи Хрисанти. — Откакто я зная, винаги е казвала, че има от какво да живее… Но тогава защо пее по кръчмите и кварталните градини без пари, защо не опита да се ангажира в някой известен локал или в по-известна лятна градина, това не мога да го разбера. Ако можех да науча нещо за семейството й, в каква къща живее например, дали спи в своя отделна стая — това би разкрило поне нещо от личността й, от биографията й. Да, в нейната стая би могло да има картини или книги, знам ли какво, може би оная цигулка, с която си акомпаниране в „Слънчогледа“. Откъде ли беше изникнала тая цигулка, от коя страна, от кой век? Изобщо не приличаше на цигулките, които се продаваха в Букурещ преди трийсет-четиридесет години… Още колко неща нямаше да узная, ако не бях научил подробности за семейството й, за детството й. Защо й харесваше да пее тогава в „Слънчогледа“ само песни, които изглежда, че бяха от времето на княгиня Ралу и Антон Пан[29]? Откъде ги знаеше? Кой я беше научил? Напоследък, както виждаш, само понякога пее тези стари романси. И въпреки това

репертоарът й се различава от този на другите. Но когато някоя от тези песни ставаше популярна и се запяваше из всички летни градини, Ляна отказваше да я изпълнява, макар до известна степен да беше нейна, нейно откритие. Чувал ли си я да пее оттогава, от първата вечер, когато те заведох в „Чинарите“, чувал ли си я да пее „В двора на Дионис“? Да, тя я изпя за първи път през онова лято. Никой не знае чия е тая песен, кой я е съчинил. Не знае дори дали е народна или е написана от някой лаутар[30] или пък е стар романс, преработен от самата Ляна. Всъщност каквото беше с „В двора на Дионис“, същото стана и с останалите…

Кладова тръсна глава, сякаш беше задрямал и искаше да се събуди.

— Въпреки всичко трябва да има някакво обяснение — започна едва овладял раздразнението си той. — Искам да кажа обяснение за всички тези странности и мистерии или псевдомистерии. Нямах щастието да я познавам, но колкото пъти я чуех, оставах с впечатлението за един напълно нормален човек. Една млада, красива, уравновесена жена, която живее тук, на земята, в нашия свят — с цялата й меланхолия, с малко любопитното й, необичайно, бих казал дори странно държание. Не изглеждаше да е нещо екзалтирана или невротичка… Макар — добави след пауза той и се замисли, — че преди две години се обличаше само в черно, изобщо не се гримираше и дори й викаха тъй, на шега, „вдовицата“…

— Зная, зная — прекъсна го Хрисанти, — това не беше нещо ненормално. И за да разберете цялата история, трябва да знаете, че това не бе нейна идея. Докторът *я принуди*, да мога да го кажа направо: *принуди я да се облича в черно*: И той не го направи така неочаквано или от желание да си отмъсти. Да, за да разбере на кое викаха тогава, преди няколко години, в тесния кръг на Висарион, „Мистерията Адриан“ или „Комплекса на Поета“, докторът се реши на опит, помъчи се да провери хипотезата, до която беше стигнал. Всъщност той си мислеше, че Ляна *познаваше и наистина обичаше* някого, един млад поет, Адриан, и че той вероятно е починал или изчезнал, изчезнал завинаги от нейния живот. Докторът предполагаше, че тя е преживяла шок или някакъв вид травма, но нищо сериозно — вярваше той, — след като успя да я опознае и да се убеди в *нейната нормалност* — но все пак тази загуба беше предизвикала известна амнезия. Ляна чисто и просто *не желаеше* да приеме, че Адриан е изчезнал, че е загинал при злополука или нещо подобно. И тогава докторът се помъчи да я убеди, че единствено *черното* й стои добре. Искаше да разбере дали Ляна се *плаши от черното, от траура*. И й

подари няколко изключителни, разкошни рокли от черна коприна и от черно кадифе. Ляна ги носеше с удоволствие всеки ден и накрая ги префасонира според своите схващания за елегантност…

Кладова го слушаше усмихнат и замислен.

— Значи е била „La Veuve, l'inconsolée…“[31]

— Да, „La Veuve“ и „Die traurige Witwe“[32] и „Скръбта й отива на Електра“, и „La Vedova“…

Лицето му потрепери и се зачерви, сякаш всеки миг щеше да избухне в смях, но изведнъж се сети за нещо и само се усмихна, като вдигна рамене. После взе бутилката и напълни двете чаши.

* * *

В асансьора не биваше да се качват повече от осем души, а влязоха единадесет и може би щяха да се вмъкнат още, ако вратата не се беше затворила. Една жена изхленчи, неколцина се разсмяха, дебел и почти напълно оплешивял мъж, макар и още млад, започна да пита и бързо да натиска различните бутони: осми, десети, единадесети, четиринадесети, петнадесети. Извика още веднъж: „петнайсети!“ После обърна глава към вратата и тежко въздъхна.

На петнадесетия етаж двама от пътниците слязоха. Адриан поиска да ги последва, но вратата се затвори и асансьорът продължи изкачването си. Върху електрическото табло номерата светваха и угасваха все така бързо: 16, 17, 18, 19… Накрая асансьорът спря, вратата се отвори и Адриан се прилепи до стената, за да направи място на новите пътници. Но отвън не чакаше никой. Коридорът беше доста слабо осветен, той се поколеба известно време и излезе в последния момент, усетил, че вратата се затваря зад гърба му.

Коридорът изглеждаше безкраен, сякаш се губеше надалече в полумрака. Точно пред асансьора имаше огледало — твърде голямо за мястото и леко наклонено. Адриан се огледа за миг със скрито задоволство, като оправи възела на вратовръзката си. После приближи лицето си до студеното и блестящо стъкло на огледалото. Изглеждаше на трийсет, както му казваха всички, а не на четиридесет и пет, на колкото всъщност беше. И мислеше, че знае защо: беше висок, строен, рус и *беше запазил косата си каквато бе в лицея*: с алаброс на челото, „Красив като Ангела на Смъртта“, му беше казал някой. Без съмнение, девойка. Но коя? *Коя?*

Стресна го врата, която се отвори от дъното на коридора, и той бързо се отдръпна от огледалото. Наблизо не се чуваха

стъпки и все пак, без да погледне, Адриан разбра, че две жени се приближаваха към него. Тикна ръката си в джоба, извади хартийка и започна да я мачка между пръстите си. Излишно беше да чете: знаеше текста наизуст. Повтори го още веднъж, бавно и някак предвзето, като начало на поема.

Едната от жените се спря пред него и се усмихна.

— Търсите ли някого? — попита тя.

Гласът й беше толкова нежен и мелодичен, че Адриан я погледна очарован, без да може веднага да отговори на въпроса й.

— Имам среща в четири и трийсет — започна той. — Но както обясних на уважаемия господин от рецепцията, сигурно имам лапсус. Защото, виждате ли, макар да не беше нито Константин, нито Теодор или Уилям, вашият старец го позна. Говори с него по телефона и аз разбрах, че ме очаква, че вече е взел да губи търпение… Но защо не казвате нищо? — попита той.

Жената се усмихна отново, точи път с усилие, сякаш изведнъж се умори.

— Каза ви, че е на нашия етаж? На двайсет и първия?

— На двайсет и първия ли сме? — учуди се Адриан. — Трябваше да забележа. Да ми е за урок. Не бива да губя нишката. Знам, че каквото и да направя, е безполезно. Това е като някаква стена, преграда. Искам да кажа, че името на господина, който ме очаква — не мога да си го спомня! Напразно го откриха долу, на рецепцията, напразно ми съобщиха и номера на стаята. *Изчезнаха*. Сигурно са изчезнали, докато бях в асансьора. Очевидно не са *изчезнали в буквалния смисъл*, а са се скрили. *Станали са непознаваеми…*

— Тогава не би могъл да бъде на двайсет и първия етаж — прекъсна го жената, — може би е в допълнителния — обърна се въпросително към своята спътница тя.

После се изви към Адриан и той я огледа внимателно. Беше висока, с обикновено лице, без определена възраст и разсеяно въртеше между пръстите си връзка ключове. Подобно на другата бе с малка зелена престилка, която на бледата светлина в коридора губеше цвета си.

— Зависи — тихо промълви, сякаш зашепна накрая тя. — В кой списък?

— Във всеки случай — прекъсна я Адриан — не е при оня, с вдовицата… Забравих й името, но зная, че е вдовица. Да я наречем Вдовицата. Или по-точно „La Vedova“[33] с главна буква, символично, като при Данте.

Жената го погледна и се намръщи, после се отдръпна ядосана, без да добави дума.

— Обидихте я, без да знаете — прошепна другата. — И тя е

вдовица — продължи жената. — И защото е от италиански произход някои й викат La Vedova.

Адриан я слушаше щастлив.

— Говорете! Говорете! — настоя той, като видя, че жената млъкна и го погледна със същата уморена усмивка. — Но това е изключително!

— Какво да ви кажа? И аз съм италианка. Чела съм Данте, но много, много отдавна. Тук има доста италианци. Понякога заемат цял етаж. Но не двайсет и първия. Почти никой не идва на двайсет и първия. Дирекцията на хотела се опита… но моля ви, не казвайте никому… Моето име е Силвия — продължи след пауза тя. — И аз бях нещо. Бях монахиня. Ето че асансьорът пристигна. Попитайте долу на рецепцията, там ще ви дадат информация…

Продължи да се усмихва все така уморено, докато вратата на асансьора неочаквано се затвори. Адриан се обърна към младежа, който то гледаше разсеяно, може би без да го вижда, и тихичко си тананикаше някакъв романс.

— Ако и вие сте италианец — започна той, — приемете моите почитания. Вие сте изключителен народ. Освен това сте имали и Данте. Чела го е и вашата сънародничка, с която поговорих малко на двайсет и първия етаж. Очевидно била е монахиня и е получила добро образование. Жалко, че не сте имали време да я погледнете по-внимателно — рядка, благородна и малко болезнена хубост — и много жалко, че не сте чули гласа й, само как произнася: *Силвия*, *Данте*, *La Vedova*…

Младежът спря да тананика, слушаше го и често примигваше с очи, сякаш се опитваше да се разбуди от някакъв сън. Адриан направи крачка към него и фамилиарно го потупа по рамото.

— Макар да се питам дали е разбрала целия скрит и явно полемичен смисъл на Дантевия израз La Vedova. Знаете ли, в своя таен език, който може да бъде зает от I Fedeli d'amore[34] Данте се обръща към римокатолическата църква, църквата на Петър, за която следва да се разбере: *остана* „вдовица“…

Асансьорът спря и Адриан се отдръпна да направи място на влизащите: бяха две госпожи с едно много младо момиче и двама почти възрастни мъже, които може би с шума си се опитваха да скрият годините си.

— Слизаме ли? — обърна се към единия от тях Адриан, малко учуден.

— Може да се каже. Отивахте нагоре, нали?

— Ах — вдигна рамене Адриан, — трудно е да се каже. Кой би дръзнал, когато го попитат дали иска да отиде нагоре, да, кой би дръзнал да отговори: „Не“?

Едната от госпожите избухна в смях и го погледна със симпатия.

— Това значи, че не сте чували легендата — обърна се към него тя. — Казва се или „горе“, или „долу“…

— Или се качваме, или слизаме — прекъсна я ухилен нейният съсед, — *все същото е*…

— Защото асансьорът си *остава същият*, нали — продължи госпожата, — коректен и все пак дистанциран, сякаш става дума за игра в обществото, нали? Само посоката се променя.

Адриан се усмихна щастлив.

— Великолепно! — възкликна той; — Великолепно! Но не разбирам защо й казвате легенда.

Асансьорът спря, вратата се отвори безшумно, но никой не слезе, нито се качи.

— Не е легенда — намеси се другата госпожа, — истина е. Писаха и статии, някои бяха със снимки. Ако ви интересува, може да ги вземете от дирекцията.

Едва тогава Адриан забеляза, че тя има огромни изкуствени клепки. В началото беше видял само очите: зелени, дълбоки и остана с впечатлението, че ги е срещал вече веднъж, но кога? *Кога?*

— Попитайте художника — продължи госпожата, леко притеснена. — Художникът, лауреатът на хотела — добави след пауза тя, — явно на шега…

— Или по-добре — прекъсна го нейната приятелка, — потърсете витрината до каталанската зала, в която са се запазили негови работи: тетрадки със скици, предмети на изкуството, маски, всичките от него…

Адриан погледна двете дами и лицето му се озари от широка усмивка.

— Не зная за кого говорите — каза той, — но съм сигурен, *че ми се явяват някакви поличби*. Усещам ги, предчувствам ги. Така започва винаги чудният процес на анамнезиса[35]: срещам някой познат или непознат, не мога да разбера, но понякога още при първите думи, с които се обръща към мен, разбирам, че ми се явяват поличби…

Вратата на асансьора се отвори отново и Адриан излезе в коридора, за да направи път на младото момиче. Две двойки чакаха отвън.

— Влезте! Влезте! — завика единият от мъжете. — Има място.

Но влезе само първата двойка.

— Влезте — подкани ги усмихнат Адриан. — Има място!

В същия миг вратата на асансьора се затвори и двойката,

която остана в коридора, избухна в смях.

— Вече за трети път ни се случва! — възкликна младежът. — Невъзможно е да слезем заедно, поне в този хотел.

— Съжалявам — обади се Адриан, без да се опита да скрие разочарованието си. — Едната от дамите беше започнала да ни разказва много интересна легенда за някакъв художник-лауреат… Може би ако опитате с другия асансьор — добави той.

— По-лесно е по стълбите — посъветва го младежът. — Така ще направим и ние. Няма повече от пет етажа.

Хвана под ръка приятелката си и бързо тръгна по коридора. Едва сега Адриан забеляза, че младото момиче, което го слушаше очаровано в асансьора, стоеше до него и като че ли го очакваше.

— *Наистина* съжалявам — каза й той и се усмихна тъжно. — Преди малко там, в асансьора, за миг, само за един миг ми се стори, че ми се явяват поличби. Бях почти сигурен, че ще си припомня името и вече щях да погледна часовника си, да видя колко съм закъснял… А после не зная какво се случи, но нещо стана и пропуснах момента…

Замълча и без да иска въздъхна.

— Живеете в хотела, нали? — попита го момичето и се изчерви.

— О, не, дойдох тук за една среща. Имах среща в четири и трийсет. Но ми е напълно невъзможно да си спомня името. Телефонира ми преди няколко дни. Изключителен глас, който ме смути. Смути ме по-скоро *съобщението*. Стана ми ясно, че бях повикан, за да ми бъде предадено изключително важно, съобщение. И държа да уточня: важно *не само за мен*; да, без фалшива скромност мога да заявя…

Спря се и може би без да забележи хвана ръката на момичето, стисна я и рязко я раздруса.

— Ах, госпожице! — възкликна. — Не смея да погледна часовника! Пристигнах със закъснение не по моя вина, а заради шофьора. Това е цяла история, която предпочитам да не си спомням. Защото отдавна разбрах, че един лапсус води след себе си друг, че амнезията прогресира и че ако този мистериозен процес на анамнезис не се прояви навреме, не мога да си представя какво би могло да се случи…

— Би трябвало да попитате в дирекцията — обади се момичето. — Искам да кажа да попитате за художника…

— Но каква връзка може да има той, художникът-лауреат, с асансьора? — прекъсна я Адриан с отчаяние в гласа.

— Госпожата каза, че асансьорът си остава същият и че само *посоката* се променя…

Адриан я погледна и се замисли.

— Наистина тъй каза, добре си спомням. В този случай — добави меланхолично той — питам се аз: защо си правих илюзии… Въпреки че… *Въпреки че…*

Стисна още веднъж ръката на момичето, този път приятелски, и се забърза в посоката, в която беше тръгнала младата двойка.

* * *

— … Също като приказката за Червения петел — продължи Хрисанти, след като затвори грамофона. — Когато всички помислихме, че наистина е решила да се погрижи за кариерата си, тя отново изчезна. Изгуби се. А след година-две, ако се разчуе, че се е върнала, непременно трябва да отидеш да я послушаш в някоя от кварталните кръчми или летни градини в покрайнините. Така беше, ако помните, и преди две години, когато казваха, че е в „Албатрос“, а тя пееше в една градина в „Гранд“. „На три очи под юргана“. Бих казал, че тя за нищо на света не искаше да прави кариера, че й харесваше винаги да започва отново. Не беше ли това носталгия по дебюта преди двайсет години? Или пък вярваше, че само в такава лятна градина, някъде накрая на града, ще намери него, своя избраник, поета Адриан? А може би това беше чисто и просто срамежливост, безразличие или начало на неврастения?

— Във всеки случай — прекъсна го Кладова, — тя не се е променила много. Откакто я видях за първи път, все е същата…

— Мисля, че се лъжеш. През последните години тя доста се промени. Не бих казал, че остаря, но не е същата Ляна от 1930 или 1935. Нямам предвид 1920–1921 в „Слънчогледа“, когато обикаляше масите и понякога отпиваше от чашите на младите момчета. Ляна от онова време не я знае нито един от вас. Но си спомнете каква беше през 1930, когато името й се чу за първи път, след като беше дебютирала в „Чинарите“. И тогава обикаляше масите и заговаряше онези, които й се струваха по-интересни, да, говореше *само* с тях и много рядко вземаше чашата на някого. Наистина, който не е виждал нейната усмивка, не познава Ляна. Тогава, в „Чинарите“, твърдеше, че е влюбена в Адриан, че все още не го била срещала, макар да знаела, че е поет, но след няколко години в „Мъката на Анкуца“ и във „Вртележката“ казваше, че го търси и вече можеше да се разбере, както разбрах и аз, че междувременно го е видяла, но кога? Кога и къде? Има и нещо друго: начинът й да живее и да пее. Без съмнение стилът й остана почти същият; но неусетно се промени

репертоарът: през последното лято пя повече мелодии, преработени от нея, по стихове на съвременни поети. После спомнете си как беше в „Чинарите“, спомнете си за меланхолията й, която в известен смисъл продължаваше да се проявява, онази същата нейна меланхолия, която ни беше очаровала преди десетина години в „Слънчогледа“. Сега сякаш от цялото й същество се излъчваше една безкрайна тъга, тъга, която беше трагична, непоносима, напълно не на място в тази лятна градина, макар да бе дискретна и „приглушена“, защото бях сигурен, че болшинството от публиката не я забелязваше…

— Не, не и не! — прекъсна го Кладова, рязко стана от фотьойла и се заразхожда с тежки, решителни стъпки. — Лъжеш се! Ти просто митологизираш — да си послужа с една от любимите ти фрази. Митологизираш, и то по един напълно погрешен начин. Защото, признавам, в случая с Ляна *може да се говори* за митология, но не в смисъла, в който я разбираш ти. Наистина при нея имаше нещо като митология преди няколко години, през 1936–1937, когато пуснаха първите й плочи — „В двора на Дионис“ и другите, които чухме тая вечер. Казвам митология, защото за нея се носеха най-различни слухове: че я протежирал еди-кой си министър, че била голямото увлечение на някакъв много изискан посланик и неочакваното му отзоваване потвърдило този слух, че дори била поканена да пее в двореца…

— Наистина пя в двореца — прекъсна го Хрисанти, — но трябва да чуеш цялата история.

Кладова се спря в средата на стаята и вдигна ръка.

— Позволи ми да ти обясня. За Ляна има цяла митология, от която всеки приема, което му хареса или му изнася. Но тази митология се базира върху няколко истински факта, умело, майсторски обработени от писателите и художниците, които й се възхищаваха и разказваха за нея из разни клубове, описваха я във вестници и списания…

— Това беше идея на Маврогени — намеси се Бараган. — Той я откри. От него започна всичко, от Маврогени.

Хрисанти изненадан се обърна, изгледа го, сякаш не искаше да повярва, а после се усмихна и вдигна рамене.

— Мисля, че и двамата грешите — каза той, — но все пак…

— Исках да кажа — продължи Кладова, — че Ляна не се промени в смисъла, в който преди малко ти каза. Познавам я само от десет години, но не вярвам, че може да се говори за някаква тъга, да, за трагична тъга. Това е просто въпрос на стил. По-скоро тя успя да овладее държанието си и да го превърне в артистична експресия. Изобщо не я виждам като тъжна или трагична. Тя владее меланхолията си и тази нейна меланхолия е

реална, истинска, част е от нея, може би от съдбата ѝ. Що се отнася до легендата за невидимия поет, Адриан, това е само красива и елегантна измислица. Дали този поет е съществувал, или не, дали го е очаквала, дали и сега го търси, дали е изчезнал, след като го е намерила — всичко това не можем да знаем, нито пък е толкова интересно. Какво ще се случи в деня, в който разберем *кое е истина* от цялата история, за която Ляна споменава вече толкова години, *но никога не разказва*? Какво ли ще се случи? *Нищо особено.* Ляна сама по себе си е интересна. Като човек, и с начина, по който пее. Тя е една още млада жена, която е избрала определен стил на живот и не се е поблазнила от лекото, от удобството да бъде купена от някой милионер или политик, поела е всички възможни рискове. Признавам, че се възхищавам от нея. Тя успя да съхрани своята независимост, да пее където и когато пожелае, днес да бъде най-разглезената звезда на столицата, а утре почти забравена. Както би станало, ако не бяха плочите. Затова много добре разбирам нейната дивост; разбирам защо почти никой не знае адреса ѝ, не познава нито семейството ѝ, нито биографията ѝ… Но някои неща все пак се знаят — обърна се към Хрисанти Кладова — и това, дето се знае, е достатъчно да потвърди митологията, за която споменах преди малко. Не е вярно, че е безразлична към почестите и ласкателствата. Дори прие да пее в двореца. Моля те, остави ме да завърша — вдигна ръка той, — още малко. Не е истина, че живее само с мисълта за загадъчния и тайнствен поет Адриан. Опровергават го връзките ѝ с други мъже.

— Какви връзки? — учуди се Хрисанти.

— Ще ти спомена само най-важната: с доктор Висарион. Че това беше връзка, а не само приятелство, както предполагам ти би искал да мислиш, го доказва фактът, че двамата се разделиха. По-точно: *изобщо не се срещат*. И докторът се старае да не посещава местата, в които би рискувал да срещне Ляна.

Хрисанти изслуша последната реплика на Кладова прав, с шишето коняк в ръка. После се отправи към масата, пред празната чаша и седна на канапето.

— Съжалявам — каза той, но ти си погрешно информиран. Приятелството ѝ с доктора и тяхната раздяла доказват тъкмо обратното: че между тях не е имало *нищо*. Случи се тъй, че разбрах и причината за раздялата им. На пръв поглед изглежда съвсем обикновена, но всъщност, както би могло да се очаква от същество като Ляна, раздялата е доста особена. Защото нещата бяха така: трябваше да се срещнат веднъж, не знам на изложба или някъде другаде, и Ляна, след като го чака около половин час, си отиде. Малко след това докторът позвъни на вратата ѝ с букет

бял люляк. Ляна отвори, но остана на прага. „Моля те, не се сърди — каза му тя, — не искам да те обидя, между нас нищо не се е променило. Аз до края на живота си ще остана твоя добра приятелка. *Но ние повече не можем да се срещаме.* Не мога да ти обясня защо. Ако е истина, че държиш на мен, моля те, не настоявай. Иначе ще трябва да замина, да изчезна завинаги. Бих съжалявала, защото този град ми харесва, да, харесва ми да живея в Букурещ…“

— Не знам колко е била искрена — прекъснато Бараган, — но накрая все пак замина. От две години нищо не се е чуло за нея, сякаш потъна в земята. А може и да са й казали, че днес-утре войната ще стигне и нас и затова се е скрила някъде…

— Да — продължи Хрисанти, — но това стана сега, след година и половина. А раздялата с доктора бе преди около четири години. Във всеки случай никой не знае И не се досеща за истинската причина за тяхната раздяла. Ляна продължаваше да говори за доктора като за „свой най-добър приятел“; но винаги добавяше, че и двамата са решили *повече да не се срещат*. И което е най-интересното: докторът започна да вярва, че подобен инцидент може да допринесе за разрешаването на „комплекса Адриан“. Казваше, че е много вероятно в миналото на Ляна да е съществувал някакъв комплекс, предизвикан от *чакане*. И сега му се струваше, че е открил нещо конкретно, от което може да тръгне… Кой знае — добави Хрисанти след пауза, — може би накрая щеше да успее да разбере, ако не се беше случило нещо, което никой не очакваше. Един ден, шест или седем месеца след като не я бе виждал, докторът се събуди, както се казва, вече освободен от мисълта за Ляна, напълно освободен. Мисля, че не проявявам недискретност, защото всичко беше точно така. Преценил, че комплексът на „очакването“ е свързан с „комплекса Адриан“, докторът реши да търси всички, които познаваха Ляна от „Слънчогледа“. Разбира се, той нямаше време за това. Предполагам, че е натоварил някой доверен човек, твърде възможно е да се е обърнал и към някои агенти, специализирали в подобни търсения. Във всеки случай зная от Каломфир, когото срещнах малко след това, че и той е бил „привлечен“ и че накрая детективът, натоварен с това следствие, е открил някой от квартала „Попа Соаре“, който е знаел историята на Ляна от самото начало. Човекът е бил доста стар, но с изключителна памет и е обичал да разказва. Навремето бил възпитател или нещо подобно и твърдеше, че след като чул за първи път Ляна в „Слънчогледа“, започнал да ходи там всяка вечер и тъй като бил възрастен, тя се сприятелила с него и му говорела за себе си. Но когато детективът го помоли да разкаже каквото си спомня, той

се опънал. Може би се уплашил, че ще има някакъв процес и затова не искал да говори. Накрая му обяснили за какво става дума й той приел. Но настоял, че ще каже всичко за Висарион само ако докторът обещае, каквото и да каже, да остане между тях двамата. Разбира се, още същата вечер детективът или човекът, който бил натоварен със следствието, се представил пред доктора и му съобщил, че носи важна вест. Докторът му благодарил, платил му царски, но признал, че не го интересуват комплексите на Ляна. Може и да е използвал друга формула; бих казал, че си е дал сметка за рисковете, които би поела Ляна при едно завръщане към миналото или нещо подобно!

Кладова рязко стана и сякаш изведнъж се развесели.

— Също като в някой приключенски роман — засмя се той. — Съмнявам се, че нещата са били точно така, но все пак ми е приятно да ги чуя. Имах усещането, че живея в друга епоха.

— Наистина — продължи Хрисанти. — Всичко това се случи в друга епоха. В известен смисъл ми се струва нормално, че Ляна е изчезнала преди година, година и половина, в навечерието на войната.

— Мислиш, че не е успяла да се приспособи към условията, така ли? — престорено се зачуди Кладова, като се помъчи да изглежда саркастичен. — Уверявам те, че се лъжеш. Ляна е оригинална жена и голяма артистка, но все пак може да различава илюзията от реалността… и самоубийството. Доказателство за това, както вече казах, е, че прие да пее в двореца…

— Но кога прие да пее? — избухна Хрисанти. — И при какви условия? Прие само защото настояха нейните приятели, оная група от писатели и художници, които вечер се срещаха у Маврогени и след успеха на първата си съвместна програма имаха големи планове, искаха да организират изложби, да издават списание. И очевидно, когато Маврогени е бил поканен от генерал Драгичи да повтори една от тези програми в двореца, не е могъл да се откаже от присъствието на Ляна. Без нейните песни програмата би била най-обикновена. Дълго време Ляна не искаше да чуе за тази покана, но накрая я убедиха. Бяха си внушили, че по този начин под протекцията на двореца ще могат да реализират всичките си проекти, а те имаха грандиозни проекти…

— Без съмнение са се лъгали — прекъсна го Бараган, — защото не реализираха нищо. Или може би — добави с усмивка той — програмата им да не е направила впечатление на двореца.

— Напротив, направи изключително впечатление — каза Кладова. — В това съм напълно убеден. Чух го от много места.

— Но не писаха в нито един вестник — продължи Бараган, — нито в кръжока на Маврогени се казва нещо за това. Искам да кажа, че тъй желаната протекция от двореца не се появи.

Хрисанти ги слушаше и се усмихваше тайнствено. После взе бутилката и бавно и внимателно си напълни чашата.

— Това е друга история — отсече Кладова.

— И все пак става дума за същата история — възрази Хрисанти, без да скрие задоволството си. — Защото програмата или спектакъла, или както искате го наречете, имаше голям успех. Главно заради Ляна, която трябваше да изпълни не три-четири, според предварителния сценарий, а десет-дванайсет песни. И този неин успех накара Драгичи да поръча на Маврогени да покани артисти, певци и танцьори от Операта и от вариететата и да организира нещо като галаспектакъл в двореца; по-точно серия от сцени и картини в романтичен или екзотичен стил, нещо от рода на „Хофманови разкази“ или „Шехеразада“ или „Бал с маски“, но в един по-особен жанр — всъщност и той не знаеше какво точно е това „по-особен жанр“, — но настояваше главната роля да се даде на Ляна. И както можеше да се очаква — но това другите не го разбраха, — тя отказа. Обясни му, че може да пее само онова, което знае, и което иска; че в никакъв случай няма да се съгласи да облече костюм и да сложи маска, защото не е артистка от Операта и умее да прави само едно: да пее по кръчмите.

— И възможно е да не е казала нищо друго — прекъсна го Бараган с престорена наивност. — Казала му е, че не се казва Ляна и че е прокълната да пее по кръчмите…

Хрисанти рязко се обърна и го изгледа много учуден.

— Откъде знаеш това? Това го казваше Ляна в „Слънчогледа“ преди двайсет години.

— Всички го знаят — продължи Бараган, като се усмихна — и мнозина твърдят, че са го чули със собствените си уши.

— Във всеки случай — продължи Хрисанти — този път Ляна не се остави да я склонят. Скоро след това си отиде. Изчезна.

— Укри се — повтори с някаква тъга Бараган. — Отгатна какво я очаква.

Хрисанти вдигна рамене и седна във фотьойла.

— Не знам — каза той. — Може да я срещнем един ден в някоя непозната кръчма. Но ако не се появи след година-две, ще й бъде трудно. Хората ще са други, а и вкусовете ще се променят. Ще трябва да започне отначало. Но дали ще може да постигне успеха, който имаше последния път? Според мен тя вече мина четиридесет и пет и наближава петдесетте. Ще може ли да *опита още веднъж* на петдесет години?

— Жена като нея може винаги да започне отново — забеляза Кладова.

— Нямам предвид като жена — продължи Хрисанти с неочаквана умора в гласа, — а като артистка.

Замисли се за миг, опрял чаша до устните си, сякаш не се решаваше да отпие.

— Може и да греша — добави той. — Може би исках да кажа нещо друго… — И започна да пие.

* * *

Когато стигна до хола, примигна, за да свикне със светлината, после се приближи до пиколото и го попита за каталонската зала. Не беше далече; трябваше да обиколи ротондата с огледалата, към които сякаш се отправяха всички жени, и да прекоси коридора, който водеше до новото крило. Адриан тръгна с бързи крачки, но като мина край една масичка с няколко фотьойла, размисли и се отпусна в един от тях. Въздъхна дълбоко, сякаш повален от неочаквана умора, и затвори очи. Но изкуствената светлина, която проникваше през клепачите му, го принуди да остане буден, като след няколко мига той ги отвори. Във фотьойла срещу него някакъв старец му се усмихваше. Адриан не го беше забелязал преди това и го погледна учуден.

— Другите отидоха до бара — обясни старецът и продължи да се усмихва. — Аз ще почакам. — И показа току-що запалената си пура.

— Отивах до каталонската зала — каза Адриан и се приготви да стане. — Но сега се питам дали си струва труда. Защото…

Прекъсна и отново седна. После съсредоточено погледна събеседника си, сякаш се опитваше да го разпознае.

— Защото — продължи той — когато преди малко в асансьора чух за първи път за художника, за лауреата, усетих, че ми се явяват някакви предзнаменования. Предзнаменования — повтори той, подчертавайки думата, — и ви уверявам, че аз никога не се лъжа: чувствам ги и ги усещам отдалече, макар да не ги разбирам; искам да кажа, че не мога да отгатна веднага смисъла им. Признавам, че се намирам в особено положение: знам, че тук някой ме очаква, тук, в една от неколкостотинте стаи на този хотел, ме очаква някой, непознат, с когото говорих по телефона и ми определи среща за днес в четири и трийсет и чието име не мога да си спомня. Зная само, че е едно обикновено име, не име, *което крие нещо*…

Изведнъж млъкна и потъна в мислите си.

— Каталонската зала ли? — попита старецът. — Мисля, че и аз я видях. Не е далече — добави, като погледна към огледалата.

— Зная къде е — продължи Адриан. — Говориха ми и за витрина, в която били изложени различни неща от художника-лауреат. Ще ме попитате защо аз, поетът, се интересувам от работите на един художник. Трудно е да ви обясня, защото засега тази симпатия и за мене е тайна, мистерия. Но усетих, че ми се явяват знаци и това го усетих в асансьора, когато красивата дама ми говореше за художника, за неговата увереност — може и да е нещо повече от увереност: може и да е легенда — накрая за духовитостта, с която забеляза, че в един асансьор или слизаш, или се качваш — *все същото* е, само посоката е от значение. Но това, разбира се, не е вярно, или поне не е така, както ми го предадоха. Наистина и Хераклит беше казал нещо в този смисъл, но…

Отново прекъсна, усмихна се горчиво и проследи с поглед облачето дим, което лениво се издигаше над тях.

— Ужасното при амнезията на поетите — продължи след дълга пауза той — е, че доколкото личната памет се губи, друга, бих казал, културна памет изригва от глъбините и ако не стане някакво чудо, накрая тя взема връх. Драги господине — с апломб продължи речта си Адриан, — аз съм застрашен да бъда ограничен от тази *култура*, да се превърна в един предимно културен тип! И изобщо не мога да си представя какво би могло да се случи след това, когато дори и културната памет се освободи от своето историческо лоно и *аз стана човек изобщо*… Не знам дали разбирате за какво намеквам? — попита, като леко сниши гласа си той.

— Говорехте за Хераклит…

— Да. Имах предвид онзи фрагмент, в който Хераклит твърди, че: „пътят нагоре и пътят надолу са всъщност еднакви“. Разбира се, и аз като всички съм чел Хераклит, *но кога?* На млади години. Уверявам ви, че вчера-онзи ден не бих могъл да възпроизведа този фрагмент и дори не бих си спомнил за Хераклит… Но днес, след като не мога да се сетя за едно толкова обикновено и толкова важно за мен име — името на човека, който ме очаква, за да ми предаде една вест — днес, драги господине, можете да ме попитате каквото поискате от всичко, което съм чел, и аз ще мога да ви го кажа наизуст…

— Все пак — обади се старецът, като завъртя пурата между пръстите си и го погледна право в очите, — все пак аз не виждам връзката. Връзката между Хераклит, лицето, което ви определи среща тук, и витрината в каталонската зала.

Адриан го слушаше развълнуван.

— Имате право! — възкликна след дълго мълчание той. — Имате пълно право и аз ви благодаря, че без да искате, ми помогнахте да свържа отново нишката. Защото някъде, не знам точно къде, може би когато разбрах, че съм закъснял и поръчах на шофьора да кара по-бързо, *се е прекъснала нишката*. И когато дамата от асансьора отвори дума за художника-лауреат и за витрината в каталонската зала, бях почти готов да я свържа отново, но стана тъй, че пак се скъса. Но сега вие — аз дори не знам как да ви благодаря! — отгатнахте, че има връзка, макар да казвате, *че не я виждате*. Може би аз ще я открия…

Рязко стана, поклони се на стареца и с решителни стъпки се отправи към ротондата с огледалата.

* * *

В края на хола видя голяма група гости, които шумно излизаха от съседната зала. Адриан реши да им даде път, но след няколко минути изгуби търпение и като помоли за извинение, се промъкна между тях. След малко се озова пред ротондата с огледалата и остана за миг така, без да знае какво да направи. Пред очите му се простираше друг хол, със същия дебел и яркочервен килим, със същите фотьойли и ниски масички. Но светлината тук като че ли уморяваше по-малко. Адриан потърси с поглед някое пиколо. Когато го зърна, отправи се към него и го чу да вика: „Господин Орландо!“ Спря се, силно развълнуван и изчака сърцето си да се успокои. „Господин Орландо!“, още веднъж извика пиколото и се запъти към една от съседните зали с широко разтворени врати. Адриан го последва.

— Кой търси господин Орландо? — попита той.

Пиколото го погледна леко развеселен, усмихна се малко загадъчно и прошепна:

— Не мога да ви кажа. Изненада.

Адриан го потупа по рамото и го остави да си върви, но не го изпусна от погледа си. Като чу, че го викат, един мъж на неопределена възраст, с пенсне и строга фигура, затвори папката, която четеше, и отегчено се надигна от стола:

— Какво се е случило пак? Какво се е случило?

— Господин Орландо — прошепна пиколото и отново се усмихна загадъчно, — очакват ви.

Орландо го последва с нежелание. Ускорил крачка, Адриан се приближи към него.

— Извинете — започна той, — не съм имал честта да ви бъда представен, но мисля, че тук има някаква грешка.

Орландо продължи да върви, без да обръща глава и сякаш не го чуваше.

— По твърде мистериозен начин — подхвана Адриан — бях въведен в един кръг, който не ми бе известен. Искам да кажа, че вашето име ми го съобщиха на рецепцията, сигурно по погрешка. Наистина аз им казах, че имам среща в четири и трийсет.

Орландо се спря, оправи си пенснето и го изгледа продължително и безизразно.

— Какво за четири и трийсет? — попита той. — Кой ти каза за четири и трийсет?

— Ах — въздъхна Адриан и се усмихна горчиво, — това е дълга история! Дълга и трагична.

Орландо пак го изгледа, този път с внимание и отново продължи.

— Ела с мен.

— Бих дошъл с най-голямо удоволствие — заизвинява се Адриан и го последва, — но тъкмо търсех каталонската зала, исках да разгледам витрината.

— Ще я разгледаш по-късно — прекъсна го Орландо, без да се обръща. — Откъде знаеш за четири и трийсет?

— Това е часът, който ми определи.

— Кой? — спря се изненадан Орландо.

— Ех, ако знаех! — възкликна Адриан. — Ако можех да си спомня името! Беше доста обикновено, как да ви кажа? *Съвсем обикновена.* Може би затова го забравих. Но ме впечатли гласът. Никога няма да забравя този ясен, спокоен глас, без никакъв патос и все пак сериозен.

Орландо го погледна с недоумение и леко облиза устните си.

— И това съобщение — продължи Адриан, — да, всичко ме кара да вярвам, че има да ми каже нещо, днес, в четири и трийсет.

— Какво съобщение? — отново го прекъсна Орландо и леко сниши гласа си, като прехвърли папката от едната си ръка в другата.

— Ех, ако знаех, ако наистина знаех! — повтори Адриан, обзет от някакво отчаяние. — Зная само, че се касаеше лично за мен, да, и за всеки от нас, поотделно, за вас, за дамите от асансьора, за уважаемия господин от рецепцията, отнасяше се за всички…

Орландо нервно намести пенснето си, а после се обърна към пиколото, което го очакваше на няколко крачки.

— Кой казваш, че ме чакал? — попита той.

— Не мога да ви кажа. Изненада е.

— Добре. Върви и му кажи да ме почака. Да ме почака с

изненадата си.

Приближи се до Адриан, хвана ръката му неочаквано сърдечно и прошепна:

— Хайде в каталонската зала. Кои те интересуват повече: момичетата? Момчетата?

— На първо място витрината с работите на художника. И ви казвам това с отчаяние, почти с ужас. Това е последният ми шанс. Може би още ме чака.

— А ако не те чака? — тихо каза Орландо.

— Ах, тогава — отвърна Адриан и примирено вдигна рамене. — Тогава няма какво да се прави! Макар… — добави след няколко мига той — не знам дали ме разбрахте…

Влязоха в една не особено просторна и слабо осветена зала, която беше нещо като бар-аперитив или кафене. Орландо го заведе направо до последната маса в дъното. Веднага щом го забеляза, барманът отиде при него.

— Донеси ни каквото трябва — поръча Орландо, без да се обръща.

Остави Адриан да седне на канапето, а той седна на стола пред него. После му посочи папката.

— Знаеш ли какво имам тук? — попита с усмивка Орландо. — Милиони. Казвам ти това, за да го знаеш. Да бъдеш информиран. А сега говори, слушам те.

Адриан го погледна със симпатия, дори сърдечно.

— Откъде да започна? — попита той.

— От началото. От началото на началото.

Младият мъж се замисли.

— Що се отнася до мен — започна Адриан, — *началото на началото* е поезията. Какво съм бил преди да стана поет, вече не си спомням и не ме интересува. Сигурно съм бил месоядно същество. Такъв съм и сега, но зная, че съм *месояден*. Виждате ли разликата?… Както ви казах, всичко започна от поезията.

— Какъв вид поезия? — прекъсна го Орландо.

— Добре — продължи Адриан, — предполагам, че вече сте отгатнали. Трябва да призная, че за мен поезията е нещо повече от една мистична техника или средство за познание. Поезията е в най-висша степен политически метод; и за нещастие е последният подобен метод, с който разполагаме. И ако тя не успее, не ни остава никаква надежда. Ще изчезнем или ще се върнем там, където сме били преди стотици хиляди години. В един момент Господ ще се приближи до някои от нас, по-точно до тези, които ще останем будни, и ще ни каже:

Барманът донесе голяма чаша кафе, половин чаша сода и един сифон.

— Не зная какво е — каза Адриан и напълни чашата си със сода, — но във всеки случай е добре дошло за мен. Жаден съм.

Отпи доволен и притвори очи.

— Говори по същество — подкани го Орландо. — Какво да правим с политиката?

— Ако и поезията не успее, значи нищо не може да се направи. Опитах всичко: религия, морал, пророчества, революции, наука, нови открития. Опитах го поред или заедно всички тези методи и нито един не успя. Не успях да променя човека. По-точно не успях да го пресъздам *истински*. В известен смисъл — всъщност това е единственият аспект, който ме интересува — останахме такива, каквито бяхме, когато Орфей още не се беше появил сред нас, сред вълците, глиганите и траките.

— Орфей ли? — намръщи се учуден Орландо. — Орфей от Ада ли?

— Трябва да уточня, че нямам предвид толкова траките, колкото дивите зверове. Спомняте ли си как ги укроти Орфей, пеейки и акомпанирайки си на арфа. Че той цивилизова траките, това не е чак толкова важно. Много по-важно е, че укроти вълците, мечките и глиганите с музика и поезия. Най-вече с поезия, защото словото е най-висшата магия.

— Говори по същество! — пресече го Орландо.

— Разбирате за какво намеквам: дивите животни са всъщност хора в естественото им състояние и можете да добавите, да, настоявам да добавите — и — хората в тяхното културно състояние. Всички са диви, ако нямат достъп до *логоса*, ако не са сравнени с единствената магия, годна да измени радикално начина им на живот, магията на словото, поезията…

— А какво ще правим с политиката? — отново го прекъсна Орландо.

— Ще трябва да ги укротим. Веднага ще ви обясня: чакаме Орфей, чакаме оня гениален поет, чието слово ще подтикне човека да се разтвори за духа; с други думи, ще се предизвикат разместване и промени, към които се домогват всички религии и всички философии в света. Кой ще може да устои на поета? Питам ви: кой глиган би могъл да остане такъв, глиган, след като чуе Орфей?

— Но — прекъсна го Орландо, като протегна ръката си над масата и докосна рамото му — тогава какво търси този Орфей в Ада?

Адриан не успя да скрие доволната си усмивка.

— Очаквах този въпрос, отдавна го предчувствах, да, знаех, че ще ми прекърши крилете. Защото, позволете ми откровеността,

подобен въпрос може да бъде формулиран само за да ми се прекършат крилете. А за нещастие вие не сте единственият; дори и поетите са вече отегчени от този епизод. Но, повярвайте ми, става дума за един най-обикновен епизод, наистина, малко патетичен, но и доста банален, който във всеки случай не може да бъде пример за нас, съвременните хора.

— Извинете — пак го прекъсна Орландо, — бил ли е или не е бил в Ада?

— Разбира се, че е бил, но защо? За да спаси съпругата си Евридика. Това е много хубаво и, както казах, патетично, но е само доказателство за една съпружеска любов. Колко от нас не биха постъпили така, ако имаха неговия авторитет? Да, признайте, Орфей слезе в Ада, за да спаси едно *единствено* същество, и то неговата многообичана, собствена съпруга. Изобщо не би слязъл за някоя непозната жена, за някой мъж, старец или дете, да, особено за дете, защото те най-много умират от змийски ухапвания. Но затова пък Иисус слезе в Ада заради всички хора, да, за всички, които умряха от Адам насам, за милиони и милиарди непознати мъже и жени, слезе в Ада, за да ги спаси. И въпреки това — добави с известна тъга той, — нито християнството, нито Църквата на Христос успяха да променят хората. Защо да говорим тогава за Орфей в Ада? Това е най-обикновена случка, която всъщност не означава нищо. И аз знам защо е така: защото поетът не е бил замесен в това. Докато Орфей в Тракия, Орфей сред вълците, мечките и глиганите…

— Докъде искаш да стигнеш? — попита го с известно съмнение и дори страх Орландо.

— Ще се върна, откъдето съм дошъл. Казах ви, че чаках поета и че това е последната ни надежда. Поета — пламенно повтори Адриан — по-велик от Есхил и Шекспир, и от всичките останали заедно. Пророк и чудотворец в истинския смисъл, тези две думи всъщност в политическия им смисъл.

Остави празната чаша върху таблата и се замисли.

— А сега говори по същество — стресна го Орландо. — Откъде знаеше за срещата в четири и трийсет?

— За четири и трийсет ли? — попита Адриан, като го погледна развълнуван. — Не, аз говорех за поета, когото очаквах, и за политическата му мисия.

— Остави ги тия — нетърпеливо го пресече Орландо. — *В хола* ми каза, че си дошъл тук, защото си имал среща с някакъв непознат. Среща, определена за четири и трийсет.

Адриан го изслуша съсредоточен, опрял дясната си длан до слепоочието.

— Разбира се! Разбира се! — възкликна той. — Сега си

спомних, много добре си спомних и ви благодаря, че ми помогнахте да възстановя за себе си тази подробност, която поради някакви мистериозни за мен причини ми се струва твърде важна.

За миг Орландо го погледна нерешително, но след това пак настоя:

— И въпреки това преди малко в хола ми говори за срещата в четири и трийсет с някакъв непознат, чието име си бил забравил и който те викал специално, за да ти предаде някакво известие, което…

— Разбира се! — прекъсна го Адриан екзалтиран. — Сега си спомних всичко. Изключителен глас, който няма да забравя никога. И ми каза: „Безполезно е да ви обясня всичко това по телефона; ще седнем спокойно и ще поговорим“. Без съмнение, разбрах веднага: ставаше дума за известие…

— Добре, и аз те питам: за какво известие ставаше дума?

— Не ми каза, но мисля, че се досещам. Отнасяше се до нас, до всичките; по-точно до всеки от нас, и то поотделно, и то по съответен начин. В, моя случай например се отнасяше за поета…

— Но откъде знаеше той, че си поет? — прекъсна го Орландо. — Откъде знаеше, че си поет, преди да те познава?

Адриан го погледна косо, съсредоточено, сякаш се мъчеше да го разбере.

— Как да ви обясня? — започна той развълнуван. — За него не бях нищо друго освен поет. С какво бих могъл да бъда интересен за него — всъщност какво друго би могло да ви интересува вас или всеки друг — *извън това*, че съм поет? И преди всичко как бихте могли да знаете, че аз не съм поет. Изобщо как можем да разберем нещо, което не принадлежи към сферата на познанието? Все едно е да ме попитате какво мисли в този момент моят черен дроб или бъбрекът ми. Съществува един-единствен отговор: тези толкова полезни органи не мислят нищо. Те гледат само работата си, твърде важна за мен, която няма нищо общо с мисълта. За щастие! — добави усмихнат той.

Орландо избухна в смях, свали пенснето си и започна старателно да го бърше с кърпичката си.

— Много си хитър! — възкликна доволен Орландо. — Но да знаеш, че Орландо няма да ти се даде. Хайде, сега ела с мене, че ме очаква някаква изненада…

* * *

— Кой е? — попита Орландо.

Момчето протегна ръка и го посочи. Старата жена се приближаваше много бавно, потънала в мислите си, сякаш не знаеше към кого да се обърне. От време на време й се струваше, че някой я вика и тя рязко обръщаше главата си.

— Не, не я познавам — каза старата. — Защо мислеше, че я познавам?

Момчето смръщи вежди и послушно прибра ръцете си.

— Разхожда се тук край нас вече от половин час. Мислех, че те познава, но не смес да те доближи, като вижда, че четеш…

Старата потърси погледа му и се засмя.

— С други думи, скучаеш.

— Да — призна момчето, като издържа на погледа й.

— Кажи направо, кога забеляза, че тази госпожа се разхожда около нас?

— Когато видях, че за трети път се връща, сякаш идваше право към нас. Но забеляза, че ти все четеш и просто не се осмели…

— Не, не я познавам — повтори старата.

Взе някакво списание, но размисли и седна до канапето.

— А сега — усмихнат попита той, след като погледна към часовника си, — искаш ли да се позабавляваме? Имаме да чакаме още поне двайсет минути…

* * *

Жената се спря пред витрината.

— Не, не е това — чу глас зад гърба си. — Не е витрината на художника-лауреат…

— Но за какво става дума? Защо му казват художника-лауреат?

— Беше художник. Дойде тук отдавна, само за няколко дни, а остана. Не пожела да си тръгне. Харесваше му да се вози с асансьора. Защото, както твърдеше той, или казваш „горе“, или казваш „долу“, или се качваш, или слизаш; все едно е…

— Разбира се — обади се някой, — той не остана за дълго. Изгониха го. Но задържаха работите му…

Жената се отдалечи, но след няколко крачки сякаш случайно обърна глава и погледна към групата, която още стоеше пред витрината. Усмивката, която озаряваше лицето й, изведнъж угасна и тя продължи пътя си, обърна се още веднъж в първия салон и постоя пред витрината, накрая стигна до асансьора и натисна копчето. След няколко мига вратата се отвори и тя вече беше готова да влезе, когато изведнъж дочу някакъв шепот зад

гърба си. Жената бързо отвори чантата си и като се престори, че е забравила нещо, рязко се обърна и се отправи към бара. Жена със зелена престилка, която с усилие скриваше вълнението си и младеж, който й говореше тихо и възбудено; До тях висок барман със строга фигура стоеше с ръце зад гърба, като се опитваше да гледа пред себе си.

* * *

Следвайки го, Адриан продължаваше да му говори:

— Към вас изпитвам чувство на възторг и признателност, защото ми помогнахте да си възвърна това, което беше най-важно за мен: срещата и известието. Да възстановим сега най-главното: ако поезията, както вече казах, е нещо като политическа техника, и ако истинският поет, когото очаквах, е — да, той не би могъл да бъде нещо друго! — един нов Орфей в Тракия, известието, за което ви говорих, е *преди всичко за мен*…

Орландо спря пред масивна врата и като докосна с пръст устните си, му направи знак да мълчи.

— Защото — продължи Адриан шепнешком, — тук, доколкото знам, аз съм единственият поет. С други думи…

Но Орландо го отстрани любезно и доближи ухо до вратата. Послуша няколко мига, а после много внимателно я отвори. Изненадан от полумрака и мълчанието в залата, направи крачка и извика:

— Il Comandante!

Тогава чу, съвсем тихо, сякаш от много далече, свирене на някакъв оркестър и в залата от много места изведнъж заблещукаха блели светлини като от свещи или старинни газени лампи.

— С други думи — подхвана Адриан и отново се приближи до Орландо, — само такъв като мен, поет, вярващ в политическата мисия на поезията, е в състояние да разбере известието.

— Il Comandante! — още веднъж извика Орландо.

Сега оркестърът се чуваше малко по-ясно и светлината на свещите се бе поусилила и позволяваше да се види голяма бална зала с подиум и безброй маси, около които чакаха мълчаливи, почти заспали в старинните си столове, ексцентрично облечени фигури. Адриан се огледа наоколо.

— Чудесно! — възкликна той и бавно се отправи към подиума. — Чудесно! Тъй както е било и както ще бъде…

Нисък и мургав мъж, още млад и неочаквано пъргав за ръста

си, изтича от дъното на залата.

— Какво е това? — попита го Орландо. — Какво ви стана?

— Изненада. Венеция, Казанова, Il ballo in maschera[36].

— Не ми харесва — поклати глава Орландо и премести папката в другата си ръка. — Нервен съм. Не дойде — добави той, като сниши глас. — Ни вест, ни кост…

— Не дойде ли? — повтори шепнешком.

Обърна се и потърси с поглед Адриан.

— Не е той — ядосан продължи Орландо. — Дори не знам кой е. Преструва се, крие се. Твърди, че бил поет, а през цялото време говори за политика. И все пак знае нещо. Знае за срещата…

Il Comandante отново се обърна към Адриан. Зърна го да се приближава към някаква група по подиума.

— Значи знае — повтори и се усмихна.

— Дай му каквото му трябва — продължи Орландо — и виж дали е намерил нещо.

— Какво му харесва? Момичета? Момчета?

— Кой може да знае? Говореше за Орфей. Опитай се да разбереш какво прави — добави, като съвсем сниши гласа си.

— Но без *супер* и без *екстра*. Симпатичен ми е и изглежда умен. Жалко, че не знае какво иска. Твърди, че бил поет.

Междувременно на масите светнаха мънички разноцветни лампи и маскираните фигури като че ли се посъживиха. Орландо отново прехвърли папката в другата ръка и тръгна без желание към подиума, където беше спрял Адриан. Като го видяха да се приближава към тях, музикантите, облечени и те във венециански костюми, станаха прави и след няколко мига залата зашумя. Маските около масите започнаха да говорят едновременно, жените избухнаха в смях; екстравагантните двойки се надигаха от местата си, готови за танц.

— Кажи им да свирят по-тихо — каза Орландо — и да вдигат по-малко шум. Нервен съм!

Il Comandante тръгна към оркестъра, като започна да вдига и сваля ръце.

— Piano! Piano! — викаше непрекъснато той.

На дансинга двойките, които очакваха неговия знак за началото на танца, го гледаха с нетърпение:

— Allegra, ma non troppo — прошепна, ловко промъквайки се между масите. После се приближи до Адриан тъкмо в момента, когато Орландо вече го хващаше за ръката.

— Маестро! — започна с жар той.

— Не си прави труда — спря го Орландо. — Обясних му всичко. Донеси ни каквото трябва.

Il Comandante го придружи до масата, където го очакваха с

известно притеснение три млади маскирани жени. После той изчезна.

— Може и да са същите — забеляза Адриан, наведе се и церемониално им целуна ръка. Защото, както се вижда, маските са *същите*. За да ги разпозная, разполагам с едно-единствено средство: *въпроса*. Но още няма да го поставя… Защото всъщност коя самоличност ще открия? Тая, която ме интересува, е една и съща под която и да е маска.

Момичетата започнаха да се смеят малко притеснени, спогледаха се крадешком, после се обърнаха към Орландо, който изглеждаше отнесен, потънал в мислите си. Смееше се и Адриан; веселието на момичетата сякаш го бе заразило.

— Всъщност вие сте *същите* — каза той, — не искам да се повтарям. Продължавам откъдето спрях, когато ме прекъсна нашият любезен амфитрион[37]. Ако поезията, както вече казах, е преди всичко политически метод, последният политически метод, който можем да приложим, то тя с и нещо като сотериология или доктрина на спасението[38]. В този смисъл днешната среща е за мен — повтарям само за мен, поета — едно откровение.

Il Comandante се върна, следван от трима костюмирани келнери, понесли огромни сребърни табли, отрупани с бутилки и различни по големина и цвят чаши.

— Случай сега му каза Орландо, — слушай, че става интересно.

— Не се плашете от думите — продължи Адриан. — Не всяко откритие трябва да прилича на онова, което знаем от двете Завещания. Понякога откритието на един поет остава неразбираемо за другите поети.

Келнерите дискретно се приближиха до всеки от присъстващите и напълниха празните чаши. Il Comandante се подготви да вдигне тост, но Орландо го изгледа косо и той се задоволи да каже:

— Наздраве!

— Наздраве! — повториха момичетата.

— Не зная какво е това — каза Адриан, — но във всеки случай ми дойде добре. Толкова съм жаден!

Отначало пийна с мярка, после се увлече и скоро изпразни чашата. Орландо се обърна към дансинга, където няколко двойки танцуваха отегчено, а оркестърът звучеше като под сурдинка. На околните маси хората разговаряха почти шепнешком и скришом поглеждаха към тяхната маса.

— Каква скука! — възкликна Орландо и се обърна към Il Comandante — и къде ги намери? На някое погребение, ли?

Il Comandante стана и отдалече направи на оркестъра знак,

вдигайки енергично ръцете си. После мина покрай масите и прошепна:

— Allegria! Allegria!

От всички страни двойките се надигнаха уплашени и забързаха към дансинга, а останалите започнаха да се смеят, да говорят високо и да местят столовете си.

— Изумително! — очарован възкликна Адриан, след като едно от момичетата му напълни чашата. — Изумително и странно! Сякаш са *същите* и го правят от хиляди, а може би и от десетки хиляди години! Истинска мистерия за мен е, че за това не си спомня никой. А може и да не е мистерия — добави той и доближи чашата до устните си, — може да е само някакво чудо.

— Остави ги тия — прекъсна го Орландо. — Говори по същество. Разказваше за срещата си днес. Твърдеше, че била много важна, че била откровение. Защо?

— Казах ви защо: защото срещата щеше да осъществи предаването на едно известие.

Il Comandante тъкмо седна на стола си и хвана чашата.

— Слушай сега — обърна се към него Орландо. — Слушай, че сега взе да става интересно. Говори за някакво известие. На срещата днес твърди, че чакал някакво известие. Разбираш ли? В четири и трийсет очаквал *известие*.

— Известие ли? — повтори объркан Il Comandante. — От кого?

Адриан го погледна за миг изпитателно, после взе чашата си и отпи продължително, сякаш искаше да избегне отговора.

— Не зная дали обясних добре — подхвана след пауза той. — Едно известие предполага пратеник, а пратеникът винаги се изпраща от някого…

— Това бих искал да разбера и аз — пак го прекъсна Орландо, — вече изгубих търпение. От кого?

— Трябва да има отговор за всеки от нас — продължи Адриан. — Не зная доколко отговорът, който ще получа аз, ще те задоволи…

— Остави ги тия — пресече го Орландо. — Дали ще ме задоволи или не, ще ти съобщя по-късно. Засега ни кажи *кой* го изпрати и *защо*? И защо в четири и трийсет?

С тананикане, леки танцови движения и ритмични пляскания до тяхната маса се приближиха много от маскираните посетители, но Орландо размаха заплашително папката си и ги разгони.

— В четири и трийсет? — повтори Адриан и прокара длан по челото си. — Наистина защо в четири и трийсет? Трябва да има някакъв отговор. Но за да го открия, ще трябва най-напред да

намеря *другия*, който е изпратил известието. Разбирате за какво намеквам, нали? — добави той, като се обърна към съседите си. — За да си послужи с езика на теолозите — подчертавам, че ще го използвам само като език, защото тази наука ми е напълно чужда, нито известието, нито неговият приносител не могат да те спасят. Пратеникът само те пробужда, подготвя те да проумееш смисъла на откритието, което се готви да направи пред теб…

В същия миг вратата се отвори и един висок мъж застана на прага. Държеше ръцете си отзад и оглеждаше залата внимателно, без да бърза. Адриан го погледна учуден и сериозен, сякаш искаше да се сети кой е. Мъжът се насочи към тяхната маса, решително и все пак дискретно. Когато стигна, се наведе до ухото на Орландо и му прошепна нещо.

— Piano, Piano — извика Il Comandante, рязко се надигна и изтича до оркестъра: — Piano.

Няколко двойки с недоумение спряха да танцуват и мълчаливо се върнаха по местата си. Но по-голямата част продължиха, оттегляйки се бавно и колебливо към по-слабо осветените ъгли на салона.

— На двайсет и първия ли? — отегчено попита Орландо! — Сигурен ли си, че е бил на двайсет и първия? Но кой му е позволил да се качи дотам? Имах среща в моя апартамент. Когато видях, че става пет и не идва, взех папката и слязох. Мислех, че е някъде в бара…

Момичетата се събраха и започнаха да си шепнат.

— La Vedova — дочу Адриан от съседката си отдясно.

Вдигна чашата си и започна да пие.

— Инцидент! И пак на двайсет и първия!… — стори му се, че чу това точно в мига, когато Il Comandante се връщаше от оркестъра, избърсвайки запотеното си чело с кърпичка, и се усмихваше.

— Не беше никакъв инцидент — намеси се той и се намръщи. — Асансьорът пак спря между етажите, на двайсет и първия. Това беше всичко…

Приготви се да седне, когато Орландо стана и без да погледне към никого, се отправи с папката в ръка към вратата. Il Comandante избърза да го настигне, а Адриан го проследи с поглед. В полумрака някаква жена приближаваше бавно и нерешително към стената. Адриан сложи ръка на сърцето си.

— Chi e costui che senza morte.

— Va per lo regno dell morta gente? — прошепна той и се обърна към съседката си.

Момичетата го гледаха усмихнати, но се притесняваха да се разсмеят гласно. Оркестърът, който през последните минути бе

свирил съвсем тихо, спря.

— Пак започна да бие — каза Адриан и докосна с длан сърцето си. — *Това са знаци.* Ако не се върна, не се безпокойте. Нищо няма да ми се случи. Като всички вас и аз съм безсмъртен…

* * *

Жената го гледаше как се приближава и широка усмивка озари лицето й.

— Отдавна ли ме чакаш? — попита тя. — Закъснях. Не съм виновна.

Адриан се наведе, после направи крачка й се приближи до нея.

— Най-интересното е, че разбирам езика. Разбирам го много добре. Сякаш отдавна го зная…

Жената продължи да го гледа усмихната.

— Това е твоят език, Адриане.

— Интересно е, че знаеш и името ми…

— Кой не го знае? — развълнувана го прекъсна тя. — От „Слънчогледа“ и „Чинарите“ до „Вртележката“ и „Албатроса“, по всичките градини, паркове и среднощни улици, кой не знае твоето име, Адриане?

Младият мъж продължаваше да държи ръката си върху сърцето…

— Приятно ми е да те слушам — отвърна й той. — Не всичко разбирам, но чувствам, че ми се явяват някакви предзнаменования. Предзнаменования — повтори, снишавайки леко гласа си той, — и сякаш идват от много далече…

— Наистина, от много далече — потвърди жената и взе ръката му. — Ела, уморена съм.

Седнаха на първата маса до стената. Адриан прекара длан по челото си, разтърка очи, после наведе глава над масата и я погледна.

— Кажи още нещо — продължи той. — Говори. Говори ми. Приятно ми е да те слушам.

Жената присви очи, сякаш се мъчеше да си спомни. После изведнъж започна да рецитира:

Чрез грях ще се родя в света,
нов век ще заживея,
макар и свързан с вечността,
ще се освободя от нея…

Адриан протегна ръка през масата и я прекъсна:

— Аз ли съм ги писал? Това мои стихове ли са?

— Не. Написа ги този, който дойде след теб. Но ги написа за теб — добави тя, — за да ти благодари. Защото преди него ти написа „В двора на Дионис“. Спомняш ли си как започва „В двора на Дионис“?

Беше готова да рецитира, но Адриан я спря с ръка.

Това беше отдавна, доста отдавна, в началото. *В началото на началото.* Не разбраха, че стихотворението е написано под знака на Орфей, че става дума за Дионисос[39] и че тогава предсказвах онова неназовано блаженство, което щяхме да изпитаме всички в часа, когато щяхме да отидем при него, в неговия двор, при императора, в двора на бога…

Жената го слушаше развълнувана, мъчейки се да не отклони погледа си от неговия.

— Не знаеш колко трудно ми беше — продължи Адриан. — Напразно им обяснявах. Никой не разбра, че става дума за Дионисос. Не си ли спомняш за онова красиво момиче, на което всички викахме Ляна…

— Не се казвам така — прошепна жената. — Хората ми казват Ляна, но…

— „… но заради греховете ми — продължи Адриан — стигнах да пея по кръчмите. Но аз не съм родена за това…“

Жената хвана ръката му и я целуна.

— Адриане, твоя светлост, за тебе никога не съм била Ляна…

Поетът стана развълнуван и се приближи до нея.

— Зная коя си ти — тихо промълви той. Отдавна знаех, че това ще се случи. Моля те да ми повярваш, не ме е страх. Знаех, че един пратеник се изпраща винаги от *другиго*. Когато поискаш, ще те последвам. Не се страхувам. Но преди да тръгнем, бих искал само да те попитам: моите стихове, Ляна, *моите стихове. Колко бяха всичките?*

— Ще ги чуеш по улиците, Адриане, ще ги чуеш късно, след полунощ, в летните градини, в кръчмите, навсякъде, където ме изпрати да ги пея…

— … Колко бяха всичките — развълнуван повтори Адриан, — всички стихове, *от началото на началото*.

— Постъпвах тъй, както ме учеше продължи Ляна. — Разделих ги. Разпилявах ги. Ти ми каза да ги пея нощем…

— Само нощем — прекъсна я Адриан. — За да ги *укротим*. Защото само нощем хората, по-точно някои от тях, могат да бъдат укротени. Но макар и да си ги пяла нощем — добави с тънка усмивка той, — макар да си ги пяла нощи наред, те не са ги разбрали. Не ме разбраха!

— Сега вече те разбирам. И ако един ден им кажеш кой си…

Изведнъж изгубил сили, Адриан се отпусна на стола.

— Ти си им го казвала — едва чуто промълви той. — Казвала си им го толкова пъти. Повтаряла си го толкова години…

— Аз съм им казвала само онова, което ти си ме учил, че съм влюбена в тебе, че си поет и че се казваш Адриан…

— Какво друго бих могъл да добавя? — попита Адриан, като рязко вдигна глава, сякаш искаше да скрие отчаянието си. — Повече от това аз не съм. И никога не съм бил нещо друго, освен поета Адриан, който търси себе си; Адриан, който се е влюбил *твърде скоро*, ах!, твърде скоро в своя ангел-хранител, Ангела на Смъртта.

Ляна продължи да се усмихва и остави сълзите си да падат: големи и тежки.

— Заради моите грехове — прошепна тя, — тъй ми беше писано. Знаех това отдавна. Знаех, че няма да бъдеш щастлив. Знаех, че единственият човек, когото ще обичам, да, ще обичам през целия си живот, ще бъде и единственият, когото няма да мога да направя щастлив…

Адриан бързо сграбчи ръката й, целуна я и я задържа, като започна да я гали.

— Не, моя любов, не исках да кажа това. Как бих могъл да бъда това, което съм сега, ако не бях щастлив? И как бих бил щастлив без тебе, мой ангел-хранител? Но сега, след като ми се явиха толкова предзнаменования, как бих могъл *да не разбера*? Казах ти, моя любов: не ме е страх. Имаше ясен, любезен, решителен глас. Още в началото най-напред се яви един лапсус, после втори, накрая амнезия и може би не съжалявах, че съм забравил името, бях забравил й за известието. Но сега разбирам. И това стана точно така, както предполагах. Мой ангел-хранител, ти, моя любов, Ляна, ти ще бъдеш и Ангела на Смъртта…

Жената стана с усилие от масата, приближи се до него и взе ръката му.

— И Ангела на Смъртта — прошепна тя, — защото когато ни дойде времето, заедно ще заминем…

Много внимателно, сякаш се страхуваше, че би могъл да рухне, тя го хвана под ръка и го заведе до вратата.

— И пак аз ще вървя преди тебе — добави шепнешком Ляна и се усмихна.

Адриан я последва мълчаливо. Но след няколко крачки спря, плахо протегна дланите си, докосна лицето й, като нежно избърса сълзите й. Тогава забеляза маските, които го наблюдаваха, застинали по масите край дансинга.

— Какво става с тях? — разтревожен попита той. — Защо

стоят така? Защо ни гледат?

Ляна решително го дръпна.

— Адриане, твоя светлост, *не се обръщай назад* — прошепна тя, доближавайки устни до ухото му. — Гледай само напред, че пак ще се изгубим и кой знае кога ще се намерим…

Отвори вратата, но и двамата се спряха на прага, заслепени от силната, равномерна светлина, която се разливаше неизвестно откъде върху червените килими.

— Казах ти, че не се страхувам — започна Адриане ясен и сериозен глас. — Кажи ми направо: това трябва да стане сега, след няколко мига, нали? Или вече се е случило, а аз не съм разбрал. Кажи ми направо: *умрях ли*?

Ляна разтърка очите си, но не избърса сълзите.

— Не — тихо промълви тя. — Само шофьорът умря. Да, Адриане, *това се случи отдавна*! Отдавна! — повтори с неочаквано твърд глас, потърси очите му и се вгледа в тях дълбоко, с отчаяние, сякаш искаше да го събуди.

— И все пак, го видях — възбуден продължи Адриан. — Видях го\ Дори нещо повече…

— Не биваше да се обръщаш назад — прекъсна го Ляна. — Адриане, *никога не се обръщай назад*. Ако още веднъж се обърнеш, ще се изгубим. Ще се изгубим завинаги…

Напредваха бавно и мълчаливо към ротондата с огледалата.

— Сега много добре си спомням — изведнъж се оживи Адриан. — Имаше ясен, изискан, любезен глас…

— Така вървяхме заедно — прекъсна го Ляна, — така стъпвахме, също като сега, по дебелите килими в хотел като този, държахме се плътно един за друг и аз ти говорех: „Адриане, какъв смисъл има всичко това? Достатъчно е, че те срещнах, че ти ме обичаш, че ми помогна да забравя своята орисия, че ме научи да пея и да рецитирам стиховете си, и дори тази наша любов да трае само едно лято, ще ми бъде достатъчно, да, ще ми бъде достатъчно…“

— Спомням си много добре — продължи Адриан. — Тогава, във Виена, ти казах: „Ляна, напразно всички пропяха след тебе «В двора на Дионис».“ Никой не я разбра. Може би не са виновни. Досега никой не може да разбере истинския смисъл на орфическия мит. Посланието на Орфей бе следното: промяната на човека, неговата мутация не може да започне отгоре, от елита, а *съвсем отдолу*, от обикновените хора, от онези, който прекарват нощите си по летните градини и кръчмите…

Ляна рязко спря, прегърна го и продължително го целуна.

— Любов моя — прошепна тя. — Вярно е. Това се случи във Виена. *Спомняш ли си?*

— … И ти обяснявах защо е *толкова трудно* — продължи усмихнат той. — Защото, не разбирайки смисъла на посланието на Орфей, никой не разбра, че поезията не е само сотериология, но и политически механизъм. Единствено поезията може да ни спаси, може да промени човека…

— Любов моя — прошепна Ляна и се притисна до него.

— Но знаеш ли какво се случи с Орфей? Целият свят го знае. Знаех го и аз отдавна. И ти казах, че не ме е страх. Само чаках. И сега преди няколко дни го чух: имаше ясен глас, който няма да забравя никога. Определи ми среща тук, днес, в четири и трийсет…

— Не, любов моя, — прекъсна го Ляна, — това се случи отдавна. *Отдавна!* — повтори тя и стисна ръката му. — Когато преживя инцидента и се измъкна като по чудо. Добре си спомни. Знаеше, че не обичам да чакам и че *имах среща в четири и трийсет*, че доста време чаках такси, че започна да вали…

Адриан освободи ръката си и я погледна.

— Значи е истина — прошепна той.

— Да. Истина е. Казах ти, че бях прокълната. Знаех това от часа, в който те срещнах. Тогава ти казах, че си красив като Ангела на Смъртта, а ти се усмихна, само се усмихна. Не пожела да кажеш нищо. Знаеше го и ти тогава. Знаеше кой ще бъде Ангелът на Смъртта.

— В четири и трийсет — повтори Адриан.

— Да. Вината беше моя. Знаеше, че не обичам да чакам. Все гледаше към часовника си. Беше късно, стана много късно, но ти му казваше: в четири и трийсет. Имам среща в четири и трийсет!…

— Така беше — добави съвсем тихо той. — Тъй започна…

Дванадесет хиляди глави добитък

Мъжът вдигна празната бутилка и като я разклати, направи знак на кръчмаря да му донесе още вино. После измъкна шарена кърпа от джоба на сакото си и започна разсеяно да си бърше челото. Беше На средна възраст, добре сложен, по-скоро пълен, с кръгло, червено и безизразно лице.

Кръчмарят се приближи, като леко влачеше единия си крак.

— Щом досега не са дошли, значи въобще няма да дойдат — каза той и постави нова бутилка пред него. — Наближава дванайсет…

Мъжът се усмихна недоверчиво и разтегна кърпата с ръце.

— Няма да дойдат — бавно и отчетливо повтори кръчмарят.

Мъжът като че ли едва сега го чу и нервно затършува из джобовете си за часовника, а после отпусна глава и намръщено, без да мига, загледа стрелките.

— Дванайсет без пет — тихо промълви той, сякаш не смееше да повярва на очите си.

Миг след това с рязък, неочакван жест откачи часовника от тежкия златен ланец и го подаде на кръчмаря със съучастническа усмивка.

— Я го подръж! Какво ще кажеш? Колко мислиш, че струва?

Кръчмарят колебливо претегли часовника е ръка.

— Трудно е да се каже — отвърна той след малко. — Сякаш не е от злато. Доста е тежък, за да е златен!

— Царски часовник! Купих го в Одеса. Бил на царя…

И понеже другият се чуди няколко мига и после се отправи към тезгяха, поклащайки глава, оня го хвана за лакътя.

— Аз съм Горе — рече той. — Я вземи една чаша и седни да пийнеш с мене. Янку Горе, „човек стабилен и с бъдеще“, тъй ми викат приятелите…

Един свръхнатоварен камион мина покрай кръчмата, като раздрънча, единствения останал със стъкла прозорец. Усмихнат, Горе подпря брадата си с длан. Загледа с интерес движенията на кръчмаря. Забеляза как той избира чаша изпод тезгяха, дълго и грижливо я бърше. После се отправя към масата, без да бърза, като провлачва крак. Мълчалив и съсредоточен, Янку Горе си наля вино от бутилката и снишавайки глас, го попита:

— Познаваш ли някой си Паунеску?

— Господин Паунеску от финансите ли? — потвърди Горе, напълни чашата, поднесе я към устните си, но изведнъж се спря, сякаш се сети за нещо в последния миг.

Кръчмарят набързо изгълта всичко. После избърса мустаците

си с ръкава на ризата.

— Живя тук до нас, четиринайсети номер, но се премести. След бомбардировките — добави, като намигна насмешливо. — Май получи заповед от министерството.

И пак намигна. Но Горе не го видя. Протегна наслуки ръка към масата И хвана шарената кърпа. Започна да бърше челото и бузите си почти машинално.

— Нищо такова не ми каза — обади се изведнъж той. — Заръча, ако имам нужда от него, да не го търся в министерството, а да дойда направо тук, на улица „Фрумоасей“, но на четиринайсети номер няма никой…

— Премести се след бомбардировките — повтори кръчмарят и бавно се отправи към тезгяха. — Що народ измря тогава!…

Двама навъсени шофьори влязоха, без да поздравят, и се настаниха до прозореца със здравото стъкло. Горе отново погледна часовника си, като го повдигна още по-нависоко.

— Дванайсет и десет — тежко въздъхна той.

— Няма да дойдат — рече кръчмарят. — Отървахме се и днес. Господ и Светата дева и днес ни помогнаха…

Горе бутна часовника в джоба на дрехата си, удари чевръсто с юмрук по масата и викна:

— Сметката, майсторе, че бързаме!…

После с усилие се надигна от стола, взе си шапката, залитна и леко се изправи пред тезгяха.

— Имаме си работа. Бързаме! — повтори високо той, сякаш се обръщаше към всички.

Отброи няколко банкноти и без да чака рестото, сграбчи ръката на кръчмаря и я стисна силно.

— Пак ще чуеш за мене. Пак ще чуеш за Янку Горе.

Като излезе на улицата, усети сладката топлина на майския следобед. Миришеше на трендафил и хоросан. Сложи си шапката и пое с бавни крачки.

— Мръсник! — изсъска той, като минаваше пред дома на четиринайсети номер.

Беше скромна едноетажна къща с пропукана на много места мазилка.

— Мошеник! Върза ме да го чакам, а самият той се преместил. Подлец, мошеник! Да ми излапа цели три милиона и да изчезне! Да ме остави сам тук, при бомбардировките!

Разгневен, ускори крачка и след като стигна края на улицата, изведнъж спря, изруга няколко пъти и се върна почти на бегом. Точно пред номер четиринайсети свали шапката си и натисна с длан бутона на звънеца. Дълго стоя така: с шапка в ръка и с длан върху бутона, слушайки звъна, който се връщаше сякаш от много

далече, сам и заплашителен от празната къща. Усети как по лицето му се стичат струйки пот, но не махна ръката си от звънеца. Разяри се. Тогава се разнесе пронизителна, ужасяваща сирена. Горе усети, че краката му изтръпват, и отчаяно погледна нагоре. Небето беше бледосиньо, с няколко белезникави облачета, плъзнали се случайно, сякаш не бяха решили накъде да отидат. „Луди хора! Минава дванайсет, къде могат да бъдат?“ Започна разтреперан да търси кърпата и машинално обърса лицето си. Стори му се, че чува гласове от съседните къщи; врати, които се тръшкат, и някакъв пронизителен вик на млада жена.

— Йоане! — крещеше жената. — Къде си, Йоане?

Горе се озърна бързо наоколо, после скоси глава и хукна към горния край на улицата. Сирената за последен път изстена дълго, тревожно и замря. „Шест хиляди глави добитък от най-доброто качество — сепна се Горе и се замисли. — Имам и разрешително за износ. Само да го потвърди Министерството на финансите…“ В този миг съзря табелката, закрепена на оградата, познатата табелка е черна стрелка: „На 20 м скривалище“. Почувства как кръвта му нахлу в главата и затича още по-силно. Стигна пред вратичката, отвори я и дочу краткото изсвирване на някакъв сержант. Воден от табелката с черната стрелка, Горе се отправи към избата, намираща се под двора на къщата. На вратата беше написано с едри букви: „Скривалище за десет души“. „Сигурно още не се е напълнило, ще намеря място“ — рече си Горе и отвори вратата. Беше стаичка с циментов под и зазидан прозорец. Мътна лампа стърчеше на тавана; о стената бяха опрени кофа с вода и няколко чувала с пясък. В средата имаше две дървени пейки. Старец и две жени го изгледаха без любопитство.

— Добър ден! — каза Горе и тежко въздъхна, като се усмихна пресилено. — Голямо бягане му ударих — добави той и пак взе да си бърше лицето. — Мислех, че днес няма да дойдат. Щом не дойдоха до дванайсет, мислех, че няма да дойдат…

— Аз пък ви казвам, че не е истинска тревога — подхвана старецът с неочаквано гръмък глас. — Днес чух по радиото, че щяло да има въздушни учения. Съобщиха го й снощи. Учения са това!…

Говореше разпалено. Беше солиден старец, със запазена фигура и гъста, почти избеляла коса. Мигаше непрекъснато и очите му сякаш плуваха в сълзи. Едната от жените обърна очи и нервно го изгледа. Беше повехнала, но годините й не можеха да се определят с точност. Лицето й, възширо и петнисто, беше с голяма, почти безформена уста и жълти, неправилни зъби. След като я огледа продължително и насмешливо, Горе рязко се извърна към съседката й:

— Госпожо, аз си отивам! Не ми харесва тази изба. От сутринта ми играе лявото око. Лош знак е туй…

— Елизавето! — опита се да я прекъсне другата.

— Казвам да си идем в къщи, госпожо — продължи първата. — В къщи ще ни е по-добре. Мисля…

— Елизавето! — повиши тон втората. — Не ме дразни, че кръвта ми се качва в главата и ми става лошо!…

Втората, около петдесетгодишна, мършава, с дълъг нос и студени, безцветни очи, беше облечена скромно, но с известно кокетство. Горе веднага разбра, че е жена на положение, и я поздрави няколко пъти с кимване на глава, като й поиска разрешение да седне на пейката срещу нея, редом до стареца. Но нито една от жените не отвърна на поздрава му.

— Аз съм от Питещ — започна малко притеснено той. — Дойдох тук по работа. Дванайсет хиляди глави добитък от най-добро качество. Имам и разрешително за износ и всичко, каквото трябва… Един е Горе, Янку Горе! — добави, като леко повиши глас и огледа всички поред с хитра усмивка.

Но като че ли никой не го чу. Погледнаха го с учудващо равнодушие, сякаш не беше там, до тях. Елизавета непрекъснато се кръстеше и тихо се молеше.

— Донесе ли солта? — нервно я попита господарката й.

Жената поклати глава и продължи молитвата си.

— Стига си се молила, че ще стане по-лошо! — възкликна госпожата.

Горе тъкмо мислеше да се прекръсти, но се отказа.

— Може лък да имаме късмет и да отидат по-далече, към Плоещ — забеляза той. Тях Плоещ ги интересува, сондите, петролът.

Никой не му отвърна.

— Сам чух с ушите си тази сутрин по радиото, че щели да правят упражнения по противовъздушна отбрана — обади се старецът.

После рязко скочи от пейката и се приближи до вратата. Леко наведе глава и се ослуша. Горе небрежно си извади часовника, дълго го претегля с дясната си ръка, а после го подхвърли в лявата. С леки стъпки старецът се върна в средата на стаята.

— Царски часовник — посочи му го Горе. — Купих го случайно в Одеса, бил на царя… Подръжте го за малко; не се страхувайте!…

Започна да го откача от тежката златна верижка, но старецът сякаш не го чу и се обърна към госпожата:

— Имате ли вести от Паунеску, уважаема госпожо Попович? — запита със саркастична усмивка той.

— Вас какво ви интересува? — скочи като ужилена Елизавета. По-добре си платете наема!…

— Близавето, моля те да не се бъркаш — пресече я господарката й.

После погледна стареца и вдигна рамене, без да промълви дума. Развълнуван, Горе продължаваше да си играе с часовника, като се преструваше, че не ги чува.

— Обърнах ви внимание, че не е сериозен човек — продължи старецът. — И аз имам сведения. Казаха ми такива неща, че…

Горе почувства как се изпълва с гняв. Ако Паунеску беше честен мъж, ако държеше на думата си, щеше отдавна да е измъкнал разрешението от финансите, за което му бе дал в аванс вече три милиона. И сега щеше да бъде със стоката на границата — шест хиляди глави добитък. Нето печалба: четиридесет милиона. Нямаше да си губи времето в Букурещ, нямаше да го задържат бомбардировките…

— Познавате ли Паунеску? — обърна се той към стареца, не можейки да се владее повече. — Паунеску от финансите?

Старецът вдигна рамене и се усмихна, без да го погледне.

— Добре ли го познавате? Що за човек е? — шепнешком попита Горе.

Сякаш без да го чува, старецът мина край него и седна на пейката. „Те са луди!“ — рече си Горе, завъртя глава, изплю се и си избърса устата.

— Госпожо, аз си отивам! — каза Елизавета и скочи от мястото си. — Пак ми заигра окото!…

— Ти си луда! — сряза я мадам Попович и я хвана за ръката.

Горе се прекръсти, изплю се пак и отново завъртя глава.

— Щом като са учения, защо сте тук? — обърна се Елизавета към стареца със строг, режещ глас. — Защо стоите? Дошли сте само да ни причинявате неприятности?…

В този миг горе чу сигнал за край на тревогата и се надигна.

— Отървахме се! — викна той.

— Живея в тази къща, затова и аз имам право на това скривалище — отвърна с достойнство старецът.

— Слава Богу! Отървахме се! — повтори Горе и се прекръсти. После се обърна към стареца: — Имате право, не беше бомбардировка. Не се чу нито една бомба. И колко ли трая?… — бързо извади часовника си и го погледна отдалече, прекръствайки се: — Не е било повече от пет минути!

— Ще ме подлудиш с тези свои молитви! — прошепна мадам Попович на Елизавета и раздруса ръката й.

Горе погледна и тримата и се усмихна.

— Може Господ да е чул молитвите ти и затуй да е спрял

бомбардировката — възкликна развеселен той.

Накани се да си тръгне, но остана още няколко мига пред вратата, като ги изгледа един по един. Старецът заби очи в тавана.

— Още ли ще стоите? — попита Горе. — Не ви ли беше достатъчно?

Но след като никой не се реши да му отговори, отвори рязко вратата.

— Луди хора! — процеди през зъби той.

Щом излезе на улицата, забеляза, че върви без посока. „Този мошеник Паунеску! — Да, заради него му се помрачи радостта. — Шест хиляди глави добитък — отчая се той. Чиста печалба от четиридесет милиона. Подведе ме. Подигра ми се. Да надхитри мене, Янку Горе!“. Ускори ход, но не успя да смири гнева си. Крачеше с шапка в ръка и бършеше лицето. Изведнъж се озова точно пред къщата на четиринайсети номер. Спря се за миг и се изплю пред оградата на двора.

— Крадец!

Нахлупи шапка и се отправи към кръчмата. Седна на същия стол, на който беше преди половин час. Щом го забеляза, кръчмарят му се усмихна.

— Сервираме й обяд — рече той.

— Най-напред ми донеси бутилка и две чаши — поръча Горе.

Нетърпеливо изчака, като почукваше с пръсти по масата.

След като изпразниха и двете чаши, попита кръчмаря:

— Майсторе, я ми кажи, що за човек е тоя Паунеску? Какво си чувал за него?

Кръчмарят пресуши чашата си и млясна с език.

— Премести се след бомбардировките — започна той.

— Добре, тона вече го знам — прекъсна го Горе. — Казаха ми го. Питах те дали го познаваш добре. Чух, че бил мошеник; Лъжел бил хората…

Кръчмарят остави чашата на таблата и поклати глава.

— Това не съм чувал. Не идваше често тук…

— Да, така е — прекъсна го Горе.

И отново го завладя мисълта: „Шест хиляди глави добитък. Щяха вече да бъдат на границата…“

— Ще ти кажа нещо — продължи разпалено той. — Ще ти кажа, че никой досега не се е шегувал с Янку Горе. Сериозно ти говоря. Дванайсет хиляди глави. Имаме разрешение и всичко, което е нужно. Няма да се оставя да ме измами като оная лудата мадам Попович.

Кръчмарят се сепна и учуден го погледна.

— Вие откъде знаете за мадам Попович? — попита го той. —

Кой ви каза?

— Моя работа кой ми го е казал — тайнствено се усмихна Янку Горе. — Да не съм толкова глупав като мадам Попович…

— Бедната Мадам Попович. Господ да й прости греховете!? — прошепна кръчмарят и направи голям кръст.

Горе го изгледа недоумяващо, строго.

— Какво те прихваща? Защо се кръстиш?

— Ами минаха четиридесет дена, откакто загина при бомбардировките и никой не й направи панихида — отвърна кръчмарят.

Горе се отдръпна малко и го погледна мрачно, изпод вежди.

— Значи не е била тя, говорих ти за друга мадам Попович, жена с положение, около петдесетгодишна, с дълъг нос. Живее тук, над оня мошеник Паунеску. Има и слугиня. Луда като нея, Елизавета…

— Бедната Елизавета! — тъжно се усмихна кръчмарят. — Помня я, откакто пристигна от Констанца преди дванайсет или тринайсет години. Откакто мадам Попович остана вдовица, познавам всички тук. Идваха при мене вечер, когато държах градината…

— И какво стана с нея? — нервно го прекъсна Горе.

— Загина през бомбардировките. На четвърти април, знаете, когато се говореше, че било учение, даже съобщиха по радиото…

— Стига, господине, не е умряла — възкликна Горе. — Аз ти го казвам. Преди малко я видях и със собствените си уши я чух да говори…

Кръчмарят недоверчиво поклати глава и се усмихна.

— Тогава не са били те. Господ да им прости греховете. Бомбата падна точно върху скривалището в дъното на двора. Къщата и тя се разруши, но бомбата падна точно върху скривалището. Никого не откриха… Колко народ загина тогава — добави със страх, снишавайки глас.

Горе го слушаше намръщен с полуотворени уста. Извади си кърпата и започна нервно да си бърше лицето.

— Послушай, майсторе — започна той. — Ти май нещо се шегуваш с мене. Мислиш си, че като съм изпил два литра вино на гладно и съм си изгубил ума. Не ме познаваш ти. Щом виното е добро, мога да изпия и цяло ведро. Ела в Питещ да ти кажат кой е Янку Горе. Съжалявам, че се захванах с тоя мошеник Паунеску. Всичко ми беше наред, защо ми трябваше…

Кръчмарят го изслуша притеснен, опитвайки се да се усмихне.

— Може да я бъркаме с някого…

— Ако ти кажа какво чух преди малко от мадам Попович и

Елизавета, когато се караха с квартиранта…

— С господин съдията ли? — уплашен го прекъсна кръчмарят. — С господин Прототопеску? И него ли видяхте?!

— Бяха там, в скривалището, и разбрах за какво си говореха. Не си бил платил наема!

Кръчмарят го изгледа продължително.

— Вие какво търсехте в скривалището? — попита го той, за да промени темата.

— Не защото ме беше страх, но щом като чух тревогата, влязох и аз като всички. Нали такава е заповедта…

— Днес не е имало тревога — прошепна кръчмарят и го погледна виновно.

Горе почука няколко пъти по масата и се опита да се овладее…

— Какво имате за обяд днес? — попита изведнъж той.

— Свинско със зеле.

— Донеси ми двойна порция…

Кръчмарят отиде зад тезгяха, а после изчезна в кухнята. Горе се сети как преди малко кръчмарят се беше кръстил и се разсмя.

— Луди хора! — процеди през зъби той.

Група работници влязоха и го видяха да се смее сам. После седнаха на масата отдясно на прозореца, който вече имаше стъкло, и заприказваха. Кръчмарят се върна с голяма чиния и половинка хляб.

— Отървахме се и днеска, господин Костика! — обади се един от работниците. — По една ракия…

— Беше само учение — рече Горе, обръщайки глава. — Не трая повече от пет минути. Както казаха и по радиото. Ако знаех, дори нямаше да влизам в скривалището…

Кръчмарят се върна на тезгяха и внимателно напълни чашките с ракия.

— Казват, че тревога било — обади се той изведнъж, насъбрал смелост.

— Учение! — извика Горе.

— Не, не е било учение — обадиха се неколцина от работниците — Учение имаше миналата седмица. Днес нямаше нищо…

— Казва, че бил видял и чул мадам Попович и Елизавета от голямата къща с решетките — продължи кръчмарят. — Й господин Прототопеску, квартирата на мадам Попович. Там, където падна бомбата, точно в скривалището.

Хората обърнаха погледи към Горе, който гълташе бързо и с апетит, но едвам сдържаше гнева си.

— Работихме там цяла седмица да почистим улицата — каза

с отвращение единият от работниците. — Само решетките бяха останали…

— Бърка ги с някого — обади се друг.

Горе се изви със стола, за да ги вижда по-добре, избърса си устата и лицето с кърпата и ядосан тресна по масата.

— Кой ще се обзаложи с мене на една дамаджана ракия? — вдигна се решително той.

— За какво? — попита един от тях.

— Че ще ви покажа скривалището, а после и мадам Попович и Елизавета — продължи Горе. — Ще отида в дома й и ще й обясня, че съм се обзаложил и я моля да се покаже на вратата или поне на прозореца и да ви каже „добър ден“.

Другите се разсмяха.

— Далече е — обади се един от работниците.

— Виждате ли, че ви е страх? — извика тържествуващ Горе.

— Аз съм готов да се обзаложа — скочи от мястото си един младок и вдигна чаша. — Работих на номер четиринайсети, на къщата с решетките…

Горе го изчака в средата на помещението усмихнат и стисна ръката му с двете длани, за да видят всички, че се е обзаложил. После бързо се върна на масата, взе си шапката и се отправи към изхода. Няколко от работниците станаха и го последваха.

— Сложи ни кафе, че веднага се връщаме! — извика от прага на кръчмаря Горе.

Навън горещината му се стори необичайна. Беше средата на май, а тротоарът пламтеше като през юли. Ускори крачка и когато мина край къщата на Паунеску, дори не вдигна очи, за да я погледне. Мъжете го настигнаха веднага, но като видяха, че не продумва дума, го оставиха да върви сам напред. Говореха помежду си, смееха се. След пет минути младият работник направи няколко крачки и го хвана за ръката.

— Ето стигнахме.

Горе се спря и погледна към къщата. Една желязна решетка все още се крепеше върху циментената основа. От къщата бяха останали само каменните стълби на входа; няколко стъпала, които се губеха в безформена камара от керемиди, греди и откъртена мазилка.

— Не е тази — поклати глава Горе и се отправи по-нататък.

— Тук е номер четиринайсети — обади се младежът. — Къщата с решетките…

— Не ме интересува — мрачно отсече Горе. — Обзаложих се да ви покажа мадам Попович. Елате с мен. Не е далече.

И пак се забърза напред. След няколко крачки се огледа на всички страни и спря. Въздухът миришеше на пушек и мазилка.

Пропукан на много места, тротоарът не можеше да се познае. По цялата страна, на няколко десетки метра от горната част на улицата, не беше останала нито една здрава къща. Тук-там се издигаше по някой зид, подпрян с греди, или част от вътрешна стълба, запазила се по чудо сред развалините. Горе отправи тревожен поглед към другата част на улицата. Сградите там бяха незасегнати, но нито една нямаше стъкла.

— Беше истински дъжд от бомби — забеляза някой.

Горе тръгна бързо напред, а групата го последва. След няколко минути младежът пак го хвана за ръката.

— Свърши се с улица „Фрумоасей“. Това е улица „Градинилор“ — накрая е трамвайната спирка…

— Какво ме интересува? — ядосано изсъска Горе. И направи още няколко крачки. Спря тържествуващ пред табелката с черната стрелка, насочена към страната, от която бяха дошли.

С големи букви бе написано: „Противовъздушно скривалище на 100 м“. Някой беше добавил с химически молив: Улица „Фрумоасей“ №14.

— Там е, където ви я показах — каза младежът.

Горе извърна глава и още един път погледна запустялата улица, по която беше минал. Видя същите развалини, същите купища от тухли и разбита мазилка, сред които стърчеше по някой самотен, прекършен стълб. Всичко това, разбра той, е заради оня мошеник Паунеску. Щеше да бъде там, на границата, с шестте хиляди глави добитък.

— Луди глави! — прошепна той. — И си тръгна. Но мъжете викнаха след него:

— Хей, господине, дамаджаната!… Нали такъв беше облогът!?

Няколко секунди Горе крачи, без да се обръща. Но младежът го извика с всички сили:

— Платихте ли на кръчмаря? Или искате да го измамите?

Зачервен от гняв, Горе се спря и се обърна към тях:

— Не знаете кой е Горе! — извика той и извади портфейла си. — Не сте чували за Янку Горе, човек почтен и с бъдеще… Но ще чуете. Ще чуете за Янку Горе… — и започна нервно да отброява банкнотите, като се насилваше да се смее. Едно дете му пресече пътя. Млада жена го зърна отдалече и се развика:

— Йоане, къде беше, Йоане, вече цял час те търся, малък дяволе!…

Между Изтока и Запада… Разговор на Клод Анри Роке с Мирча Елиаде

— Уважаеми професор Елиаде, нека да поговорим за началото на вашето семейство, за детството и младостта…

— Добре. Родих се на 9 март 1907 година — един бурен, съдбоносен ден и месец в румънската история, началото на голямото селско въстание, разтърсило страната през първото десетилетие на века. По-късно в училище ми се подиграваха, че съм роден на този съдбоносен ден. Баща ми беше офицер, капитан. Начално училище завърших в Букурещ, в училището на известната улица „Мантуляса“ („На спасителя“), същата, за която през 50-те години написах едноименната повест, известна в Париж и Европа под заглавието „Старецът и полковника“. След това учих в реномирания лицей „Спиру Харет“.

Баща ми е от Молдова, а майка ми от Олтения. В румънската култура Молдова е сантименталното, меланхоличното крило: интересът към философията, поезията и пасивността към живота, към заобикалящия свят. Тази „традиция“ съм я наследил от баща си, а и от дядо си. Вторият беше обикновен селянин. Гордея се да кажа, че съм трето „обуто“ поколение. Защото моят дядо лете е ходил бос или с цървули, а зиме с големи ботуши. Ние в Румъния казваме: второ, трето или четвърто „обуто“ поколение. Аз съм трето поколение… От тази страна, от молдовската съм наследил вкуса към поезията, метафизиката, любовта към нощта.

— А майка ви? Сигурно е била по-различна…

— Да, тя произхожда от стар олтенски род. Олтения е провинция в Югозападна Румъния, граничеща с Югославия, с главен град Крайова. Бих казал, че олтенците са доста енергични, амбициозни, много обичат конете — те не са типични селяни, а са по-скоро авантюристи: въртят търговия и обичат да купуват и да продават коне (някои от тях дори ги крадат!). Да, това е най-активната провинция в страната, съвсем противоположна на Молдова. Моите родители се срещнали в столицата. Като момче преживях доста нервни кризи и депресии — това беше молдовското ми „наследство“. В същото време усещах у себе си големи „енергийни ресурси“. Това беше от мама! Сега бих казал, че твърде много дължа на своите родители. На тридесет години реших да стана „изследовател“. Разрешиха ми да прекарам цяло лято на планина, в Карпатите, или да отида с лодка по Дунава, до

делтата. Родителите ми ме държаха много свободно, разрешаваха ми абсолютно всичко. На двадесет години им казах: „Не искам да остана тук. Заминавам за Индия!“ Пуснаха ме. При все че бях от дребнобуржоазно семейство, родителите ми намериха това мое желание за напълно нормално и осъществимо. Беше през 1928 година. Имах пълната свобода да постъпя както намеря за добре…

— Каква беше интелектуалната атмосфера в Букурещкия университет? Вие учихте през периода 1920–1925 година…

— Ние бяхме първото поколение в културата на т.нар. „Велика Румъния“, както я нарекоха след Европейската война. Първата генерация без програма, без идеал. Докато баща ми и преди него дядо ми имаха една голяма цел: обединението на всички румънски земи: Влахия, Молдова, Трансилвания, Северна Добруджа. И този идеал беше осъществен. Аз пък имах шанса да принадлежа към първото свободно поколение без програма. Имахме свободата да открием изворите на националната и класическата култура, на романската и особено на френската философия и литература. Тогава аз се посветих на италианската литература, на историята на религиите, а след това и на Изтока. Един от моите приятели се занимаваше с американската цивилизация, друг — с немската, трети със скандинавската… С една дума, занимавахме се напълно свободно с каквото ни интересуваше. Подготвяхме се за бъдещите си занимания.

— Едно отваряне към Европа и към света…

— Да, през периода 1922–1928 година в Румъния се обърнахме към Марсел Пруст, Пол Валери, към сюрреалистите…

— А какво беше мястото на Румъния във вашите занимания?

— Почувствахме, че освен към Запада трябва да се обърнем и към Изтока, за да открием корените на румънския дух. Тогава бяхме просто очаровани от Упанишадите, Миларепа, от Рабиндранат Тагор, от Махатма Ганди. Обожавахме всичко от древна Индия. Разбрахме, че трябва да асимилираме тачи антична култура, за да можем да обясним нашето духовно наследство, което се определя като трако-славянско-римско. Да, ние сме стара цивилизация между Изтока и Запада, между Византия, славянския свят и Средиземноморието…

4 март 1982
Париж

info

Информация за текста

Свалено от „Моята библиотека“: http://chitanka.info/book/6503

Издание:

Мирча Елиаде. В двора на Дионис. Фантастични новели
Първо издание
Редактор: Петя Димитрова
Художник: Михо Михов
Технически редактор: Ронка Кръстанова
Коректор: Невена Николова
ИК „Христо Ботев“, София, 1995
ISBN: 954-445-296-6

Издателски №8996
Печатни коли 10,50
Формат 84/108/32

Подбор и превод от френски и румънски: Огнян Стамболиев
Издателска къща „Христо Ботев“
София Предпечатна подготовка „Едит — 88“
София Печат ДФ „Наука и образование“

Mircea Eliade
In curte la Dionis
Bucureşti, 1981

notes

1

Този разказ на М. Елиаде е издаван на български под две заглавия: в книгата „В двора на Дионис“ заглавието е „Старецът и полковника“, а в книгата „Младост без младост“ — „По Улицата на Спасителя“. — Бел. NomaD.

2

Министерство на вътрешните работи.

3

Улицата на Спасителя. — Б.пр.

4

Обединението на румънските княжества в 1861 г. — Б.пр.

5

Фаръма — рум. — троха. — Б.пр.

6

Квартал в Букурещ. — Б.пр.

Политик, министър. — Б.пр.

8

Улица в източната част на Букурещ. — Б.пр.

9

Балнеоложки курорт в Югоизточна Румъния. — Б.пр.

10

Квартал в Източен Букурещ. — Б.пр.

Трансилвания. — Б.пр.

12

Йон Вратиану (1821 1891) — политик либерал. — Б.пр.

13

Тарту, град в Естония. — Б.пр.

14

Квартал в Цариград. — Б.пр.

15

Носеща статуя, ротон (гр.). — Б.пр.

16

Испански драматург (1600–1681). — Б.пр.

17

Луиш Ваш де Камоинш (1525–1580), португалски поет. — Б.пр.

18

Португалски поети драматург (1485–1558). — Б.пр.

19

Квартал в западната част на Букурещ. — Б.пр.

Обществената безопасност в довоенна Румъния. — Б.пр.

21

Литературен псевдоним на румънската кралица Елисавета (1843–1916). — Б.пр.

22

Народни музиканти, цигулари. — Б.пр.

23

Болярска титла. — Б.пр.

24

Очен лекар. — Б.пр.

25

Лъжа — (фр). — Б.пр.

26

Квартал в Западен Букурещ. — Б.пр.

27

Плебейско, обикновено — (лат.) — Б.пр.

28

Булевард (шосе) „Киселев“ в Букурещ. — Б.пр.

29

Антон Пан (Панайотов) рум. поет и музикант от XIX век, роден в Сливен.

30

Народен музикант, цигулар — Б.пр.

31

Безутешната вдовица (фр.) — Б.пр.

32

Безутешната вдовица (нем.) — Б.пр.

33

Вдовица — (ит.). — Б.пр.

Верните в любовта. — Б.пр.

Припомняне (гр.). — Б.пр.

36

Бал с маски (ит.). — Б.пр.

37

Гостоприемен домакин — (гр.) — Б.пр

Спасение чрез доброволни жертви — (нем.). — Б.пр.

39

Или Бакх, син на Зевс и Семела, бог на виното, веселието и плодородието — Б.пр.